

סימן יג

כל שיש בו מחמשת המינים וברכת שניצל מצופה בפירורי לחם וכדומה (או"ח סי' ר"ח סע' ב')

פתיחה

יש לזון מהי הברכה שראוי לברך לכתחילה^א על מאכלים שמעורבים בהם "חמשת מיני דגן". עיקר הספק הוא במאכלים שרוב בני אדם רוצים לאכול בעיקר את המין השני, והוא מסתמא גם הרוב, אלא שערכו במאכל גם "אחד

א. כתבתי "לכתחילה", מפני שברוב המקרים שעליהם אנו דנים, הספק הוא האם לברך ברכת מזונות או ברכת שהכל, ושתי ברכות אלו פוטרות בדיעבד כל מיני מאכל. דהנה לגבי ברכת שהכל תנן להדיא בברכות (מ' ע"א) "ועל כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא". וכ"פ השו"ע (או"ח סי' ר"ו סע' א', ובסי' ר"ד סע' י"ג, וברמ"א בסי' ר"ב סע' י"ח, וע"ע במשנ"ב בסי' רי"א ס"ק ט"ו). ולגבי ברכת מזונות, כ"כ הפוסקים האחרונים, ע' באליה רבה (בסי' קס"ח ס"ק ט"ז) שכתב "שברכת בורא מיני מזונות היא ברכה כוללת כמו ברכת שהכל", וכן מוכח בכס"מ בהלכות ברכות (פ"ד ה"ו), וכן הסכימו החי"א (כלל נ"ח סע' ג'), הבן איש חי (פרשת בלק אות י"ג), והביאור הלכה (בסי' קס"ז סע' י' ד"ה במקום). וע"ע בחזו"ע ברכות (עמ' קפ"ו), ובספרו מאור ישראל על הש"ס (ברכות ל"ו ע"ב) שגם פסק כן. ולפי"ז מי שמברך על שניצל או פסק זמן וכד' ברכת שהכל או מזונות, ודאי יוצא יד"ח בכל אחד מהברכות האלו. ולכן אין הספק בנד"ד, אלא על הברכה הראויה לברך לכתחילה. (וע"ע בשו"ת הראשון לציון ח"א סי' י"ט שדן במצב בו יש ספק אם הדגן ניתן לדבק או ליתן טעם, אם מוטב לברך מזונות או שהכל. והעלה דיברך מזונות, דהיא ברכה מבוררת יותר משהכל, עיי"ש).

אמנם הסתפקתי, במקום שיש תערובת של מיני פירות שברכתם העץ או האדמה, ונתנו בתערובת מיני דגן כדי לתת טעם, לפי מה שאוכיח לקמן דיש לברך על תערובת זו מזונות לדעת רוב ככל הפוסקים, מסופקני במי שטעה ובירך העץ או האדמה, האם בדיעבד יצא יד"ח. ונטיית ליבי שאפילו בדיעבד לא יצא, שמאחר שחז"ל תיקנו לברך מזונות כשיש בתערובת מין דגן שניתן לטעם, ממילא עיקר המאכל כבר אינו בכלל "פרי העץ" או "פרי האדמה".
וצ"ע.

מחמשת מיני דגן", כדי לתת טעם במאכל. והשאלה היא, האם יש לברך על החלק העיקרי והחשוב במאכל מבחינת מי שהכין את האוכל, ומבחינת מי שאוכל אותו. או שמא, מכיון שנתנו את הדגן כדי לתת טעם בתערובת, לכן יש לברך על מין הדגן בכל אופן, דהיינו ברכת "מזונות".

שאלה זו היא נפק"מ גדולה למאכלים רבים המצויים לרוב, כגון "שניצל" מצופה בפירורי לחם, חטיף הנקרא "פסק זמן" ועוד ועוד.

והנה לפענ"ד הדברים פשוטים וברורים שמדינא יש לברך בנד"ד "מזונות", כעולה מפשטות הסוגיות לדעת רוב ככל הפוסקים, ואני לא באתי אלא לאפוקי מאלו שסוברים שאין לברך מזונות (וליישב מה שנראה כראיה לשיטתם). ואחר שנעיין בש"ס ובראשונים ובפוסקים, נתבונן בס"ד גם בדבריהם ובראיותיהם, ונראה אם יש להם על מה שיסמוכו.

בורא מיני מזונות, סבר סמידא עיקר. אמר רב יוסף כותיה דרב כהנא מסתברא, דרב ושמואל דאמרי תרווייהו, כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות"כ ע"כ.

וכתב שם רש"י "חביץ קדרה, מין מאכל קפוי, כמו חלב שחבצוהו בקיבה, כך עושין מאכל קפוי בקדרה, ולקמן מפרש לה קמחא ודובשא ומשחא, וקרו ליה אברושד"י". ועוד כתב רש"י "דייסא

סוגיית הש"ס בדין חביץ קדירה וכל שיש בו מה' המינים ברכתו מזונות

גרסינן בברכות (ל"ו ע"ב) "חביץ קדרה וכן דייסא, רב יהודה אמר שהכל נהיה בדברו. רב כהנא אמר בורא מיני מזונות. בדייסא גרידא כולי עלמא לא פליגי, דבורא מיני מזונות. כי פליגי בדייסא כעין חביץ קדרה, רב יהודה אמר שהכל, סבר דובשא עיקר. רב כהנא אמר

ומי שטעה ובירך האדמה על דבר שברכתו מזונות, כתב המטה יהודה (בסי' ר"ח סוף סק"ב) שלא יצא. אך י"א שאפילו על פת גמור אם בירך האדמה יצא, וע' חזו"ע ברכות (עמ' קפ"ח) מש"כ בזה. ולפי"ז לכאורה י"ל שיצא בנד"ד בדיעבד. ויש לפלפל, וצ"ע לע"ע.

אכן באופן שעיקר המאכל ושמו הוא לא מין דגן, אלא ברכתו העץ או האדמה, על אף שלדעת ריה"פ בכ"ז צריך לברך מזונות כדלקמן (ואפשר שלדעתם אם בירך העץ או האדמה לא יצא וכנ"ל), מ"מ בטעה ובירך על עיקר המאכל, נראה שלא יחזור לברך מזונות, כדי לחוש לדעת המאירי וסיעתו שדין "כל שיש בו" הוא רק אם עיקר שם המאכל קרוי על שם הדגן, וע' לקמן.

ב. הסתפקתי האם רב יוסף מבאר את סברת רב כהנא, וגם רב כהנא שאמר לברך מזונות,

כעין חביץ קדרה, לקמן מפרש לה, חטי דמתברי באשיתא, ויהבו בהו דובשא, ועביד להו בקדירה" ע"כ.

ומבואר יוצא למסקנת הסוגיה (היינו הכרעת רב יוסף ע"פ דברי רב ושמואל), שכאשר יש תערובת של כמה מינים, כגון דבש ושמן ודגן (חטי), מין הדגן הוא העיקר.

מפשטות הסוגיה עולה שיש לברך על מין הדגן אפילו כשאינו עיקר המאכל

ומפשטות הסוגיה נראה, שבעניין דייסא כעין חביץ קדירה, עיקר

מטרת האכילה של אדם רגיל היא המין השני, דהיינו הדבש. שאם לא נאמר כך, א"כ מהו טעמו של רב יהודה שאמר לברך שהכל, ואיך סבר "דובשא עיקר". לכן ברור שהסוגיה עוסקת באופן שמין הדבש הוא העיקרי מבחינת האוכל, ולכן יש לברך שהכל לדעת רב יהודה, דס"ל דאזלינן בתר כוונת האדם שאוכל, ולדעת האוכל "דובשא עיקר"ג.

וכן נראה ממש"כ רבינו יונה על הרי"ף (ברך כ"ה ע"ב) "חביץ קדירה הוא מאכל שעושיין מקמח, ומטילין בו דבש הרבה ונעשה עבה" ע"כ. וכ"ה ברשב"א שם שכתב "פירוש רובו דבש ומיעוטו

היינו ע"פ סברת רב ושמואל, או שמא רב כהנא אמר לברך מזונות מסברא אחרת, ורק רב יוסף מכריע כמותו מטעמים של רב ושמואל. ואין נפק"מ לדינא בחקירה זו, אחר שכל הפוסקים פסקו כרב יוסף וכרב ושמואל (כדלקמן). ומדברי הנצי"ב במרומי שדה בסוגיין (הובאו דבריו לקמן) מבואר שסובר שטעמו של רב כהנא הוא כרב ושמואל, עיי"ש היטב.

ושוב ראיתי בהערות לש"ס חברותא שכתבו וז"ל "הריב"ב (המודפס על דפי הרי"ף כ"ו ע"א) פירש, שלרב כהנא הקמח נחשב לעיקר התבשיל, לא משום חשיבותו המיוחדת וכסברתם של רב ושמואל, אלא משום שעיקר הרצון באכילת "חביץ קדרה" הוא אכילת הקמח שבו, ומכח מציאות זו הריהו נחשב לעיקר התבשיל. ורב יוסף שאמר מסתבר כדברי רב כהנא, כוונתו שהלכה כדבריו אך לא מטעמו, ולו יצוייר שעיקר הרצון באכילת "חביץ קדרה" לא היה באכילת הקמח, גם היתה ברכתו בורא מיני מזונות וכדעת רב ושמואל הסוברים שהדגן נחשב תמיד לעיקר התבשיל מחמת חשיבותו המיוחדת" ע"כ. ולפי"ז מתבאר שגם דעת הריב"ב כדעת רוב ככל הראשונים דלקמן, דאף באופן שהדגן אינו עיקר דעת האוכל, אפ"ה מברכים עליו. (וע' בשו"ת באר משה ח"ה סי' מ"ט אות י"ט, וסי' נ' אות כ"ב, מש"כ בדעת ריבב"ן, ואכמ"ל). אך קשה לי בהסבר הריב"ב, דאם פלוגתת רב יהודה ורב כהנא היא באופן שרוצה באכילת הקמח, א"כ מהו טעמן של רב יהודה דסבר לברך על הדבש. וי"ל דרב יהודה אזיל בתר הרוב, ואחר שהרוב דבש (כנ"ל ברא"ה וברשב"א), לכן סבר דיש לברך שהכל. עכ"פ לעניין הלכה לכו"ע קי"ל כרב יוסף וכרב ושמואל.

ג. ושו"ר שעמד בזה בשו"ת באר משה (ח"ה סי' מ"ט וסי' נ'). ודבריו קרובים למש"כ.

סולת" (וע"ע לקמן בדעת הרשב"א). וכ"כ שם הרא"ה "דבש הרבה". וממה שמטילים הרבה דבש, מן הסתם עיקר כוונת האוכל היא על הדבש, ובפרט לדברי הרשב"א שכתב ש"רובו דבש".

ובכל זאת חידש רב יוסף, שלמעשה יש לברך מזונות בחביץ קדירה, "דרב ושמואל דאמרי תרוייהו, כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות". ונראה לי שטעמו של רב יוסף, וזהו בעצם טעמם של רב ושמואל ביסוד חידושם בדין "של שיש בו", שאף אם לגבי מי שאוכל את המאכל עיקר דעתו על הדבש (ומטעם זה סבר רב יהודה לברך שהכל וכו"ל), מ"מ מכיון שמין דגן הוא המין החשוב ביותר מכל המאכלים, לכן נתנו לו חכמים חשיבות מיוחדת, ולעולם הוא העיקר. (לקמן יתבאר דהיינו דווקא באופן שניתן כדי ליתן טעם בתערובות).

ונראה שזהו מה שכתב הרא"ה שם "אמר רב יוסף נקוט דרב כהנא בידך,

דרב ושמואל דאמרי תרוייהו כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות. פירוש, דלעולם אינהו חשיבי עיקר". ומדכתב "לעולם", מוכח דדין מיוחד יש להם, והיינו אפילו במצב בו מצד האוכל המין השני עיקר, שהרי מרבים בדבש, אפ"ה "לעולם אינהו חשיבי עיקר". כ"נ לי ביאור דברי הרא"ה.

ואפשר לומר סברא נוספת, שטעמם של רב ושמואל ורב יוסף שלא התחשבו בדעת האדם האוכל (כסברת רב יהודה), הוא מפני שבד"כ, רוב בני האדם ברוב המקרים שיערבו דגן עם שאר מאכלים, מין הדגן הוא העיקר בעיניהם, שהוא המין המשביע והחשוב במיני המאכל, ולכן אף אם אדם מסויים מעדיף בעיקר את המין השני, לא חילקו חכמים, וקבעו לברך תמיד על מין הדגן, מכיון שבד"כ בתערובת דגן ושאר מינים, הדגן ניתן כדי להיות העיקר בתערובות, ולכן לא פלוג רבנן, וקבעו שלעולם יש לברך מזונות כשיש בתערובת גם מין דגן,

ד. הרי"ף (כ"ה ע"ב, כ"ו ע"א) פסק הלכה כרב יוסף וכתב ושמואל, וז"ל שם "אמר רב יוסף נקוט דרב כהנא בידך דרב ושמואל דאמרי תרוייהו כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות וכן הלכתא. פירוש חביץ קדרא, קורין לו ישמעאלים כוביץ" ע"כ. וכן הועתק ברא"ש (פ"ו סי' ז'), וכ"ד כל הפוסקים. (ומה שאמרו שם בסוגיא תיובתא לרב ושמואל, היינו על דין אחר שאמרו, ואכמ"ל).

ה. ושוב ראיתי למשנ"ב (בסי' רי"ב) בשעה"צ (סק"ד) שכתב כן וז"ל "וע' בחידושי הרא"ה שהסביר לנו טעם, למה לענין תערובות שהוא גם כן מטעם עיקר וטפל, קיימא לן דבחמשה מינין אפילו מיעוט הם העיקר לעולם, ובשאינן מעורבין אפילו פת טפל לפעמים. וכתב, דכשהם בתערובות איירינן לענין חשיבות בהתבשיל, ואמרינן דכשם בתוכו מיני דגן, שם אותן לעיקר בהתבשיל כי הם חשובין יותר" עכ"ל.

והכי מוכח מסוגיה נוספת (לקמן) שבדין רב ושמואל הנ"ל יש חילוק אחד ויחיד, והוא, שאם הדגן ניתן כדי ליתן טעם, אזי לעולם ברכת התערובת מזוונות, אך אם ניתן כדי לדבק וכד' (והיינו שלא ניתן כדי שיתן טעם בתערובת או להשביע, אלא למטרה אחרת), אזי רק באופן זה אין הדגן עיקר, ויש לברך על המין השני.

**גם מדברי התוס' משמע
שלעולם יש לברך על מין הדגן
אא"כ ניתן לדבק**

וכך עולה בפשיטות גם מדברי התוס' בסוגיין (בד"ה כל), שכתבו וז"ל "כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזוונות, וכן קלייריט"ש בלע"ז שעושים מקמח ומים או מחלב, מברכין עליהם בורא מיני מזוונות. וכן כשנותנים קמח לתוך פולין או לתוך עדשים או כרישים, וכן לתוך שקדים שעושין לחולה, אם עושין אותו כדי שיסעוד הלב, אז צריך לברך בורא מ"מ. ואם לדבק בעלמא, אינו צריך לברך בורא" ע"כ לשון התוס'.

והנה גם התוס' כסתימת הסוגיה, לא כתבו שמין הדגן הוא הרוב, או שמין הדגן הוא עיקר תכלית האכילה של האוכל, שאין זה משנה את הדין ככל. ולהיפך, התוס' סותמים וכותבים

ובטלה דעת אדם מסויים לדעת רוב העולם.

וראיתי בהערות הגרי"ש אלישיב זצ"ל בסוגיין, שכתב סברא נוספת לדין רב ושמואל, וז"ל "הסברא לגבי דגן היא שמפני מעלתו שמיזין נחשבת ברכת בורא מיני מזוונות לברכה כוללת הפוטרת את הכל", ונראה שר"ל, שאחר שיש בתערובת גם מין דגן, והדגן ניתן כדי ליתן טעם בתערובת, הוי כל המאכל כמאכל אחד שמזין, ושייך לברך על כולו, כולל כל מרכיביו ברכת "מזוונות". והיא סברא מחודשת, וע"ע בדבריו לקמן (ל"ז ע"א) שביאר סברא זו יותר. (ואמנם יש לי להעיר על יתר דברי הגרי"ש שם, ע' לקמן).

ומה שהכריחני לכל מה שכתבתי, שהרי אין בסוגיה שום חילוק בין אם עיקר כוונת האוכל למין דגן, או שעיקר כוונתו למין השני. וכמו"כ אין בסוגיה שום חילוק בין אם מין הדגן הוא המיעוט בתערובת, או שהוא הרוב. (והכי מוכח עוד מהגמרא בדף ל"ז ע"ב, וכדלקמן. וכ"כ כל הראשונים להדיא כדלקמן). וא"כ מבואר מסתימת הסוגיה, שלעולם יש לברך על מין הדגן, מפני שהוא המין העיקרי. ובעצם, זהו עיקר חידושו של רב יוסף עפ"ד רב ושמואל, שלעולם מין הדגן הוא העיקר בתערובת.

ו. וחשבתי להביא קצת סמך לסברתו, מלשון הפר"ח בשו"ת מים חיים (בסי' א') שכתב "דכל שיש בו מחמשת המינים אפילו דבר מועט, אינך לא חשיבי, ומגרר גריר בתר חמשת המינים

בפשיטות¹, שלעולם יש לברך מזונות כאשר יש תערוכת דגן עם שאר מינים. והתוס' כותבים בסו"ד רק תנאי אחד ויחיד "אם עושין אותו כדי שיסעוד הלב"ה, וברור שר"ל שהדגן יינתן כדי ליתן טעם או כדי להזין. ורק אם הדגן ניתן שלא כדי ליתן טעם ולא כדי להזין (אלא "לדבק בעלמא"^ט), רק באופן זה

וכאילו כולו מחמשת המינים דמי" ע"כ. וזה קרוב מאד לסברת הגרי"ש. וע"ע באור שמח על הרמב"ם (ברכות פ"ג ה"ו), ואכמ"ל.

ז. עוד נראה לדקדק כן מלשון התוס' שכתבו "וכן כשנותנים קמח לתוך פולין או לתוך עדשים או כרישים, וכן לתוך שקדים שעושין לחולה", ומשמע מלשונם, שהאדם באמת רוצה לאכול פולין ועדשים וכרישים ושקדים, והוא עיקר התשביל, אלא שהוא רוצה "לתבל" את טעמם בדגן. כלומר, משמע מהתוס' שעיקר התבשיל הוא מהמין השני (פולין ועדשים וכו'), ואעפ"כ כותבים התוס' בפשיטות ובלי תנאים שיש לברך על הדגן. וכן מבואר להדיא בדברי הרשב"א כדלקמן, וכ"מ ברמב"ם (ברכות פ"ג ה"ו) כדלקמן.

ח. ומה שסיימו התוס' וכתבו "מ"מ טוב להחמיר ולגמעו בתוך הסעודה לאחר ברכת המוציא ופטור ממה נפשך", נראה לי שאין זה משום שהם מסתפקים במה שכתבו לעניין ברכה ראשונה, אלא הספק שלהם הוא רק בנוגע לברכה אחרונה, שבזה יש ספק אם צריך כזית דגן בכדי אכילה פרס (כדלקמן). שו"ר שכ"כ הט"ז (סי' ר"ח סק"ה) בביאור דבריהם "וצ"ל דגם כאן הוה הספק משום הברכה אחרונה" (ועיי"ש בפמ"ג במשב"ז סק"ה). אכן האליה רבה (ר"ח סק"ד) הבין שדברי התוס' שכתבו שטוב להחמיר ולגמוע בתוך הסעודה אמורים גם לעניין ברכה ראשונה, אך לא מפני שהתוס' מסתפקים בעיקר דינם, אלא כמו שכתב מהר"ם בענט בברכות שם "וטוב להחמיר וכו'. אפשר משום דאין לברר בכל פעם אם הוא לדבק או לסעוד. או אפשר דכוונתם משום ברכה אחרונה וכמ"ש התוס' (סוף ד"ה הכוסס), וכ"מ במרדכי ע"ש". וכ"כ המטה יהודה (סק"א), והנהר שלום (סק"ב), והבן איש חי (פרשת פינחס אות י"ז, וז"ל שם "וכשנותנים קמח לתוך שקדים שעושים לחולה, אם עושין כן כדי שיסעוד הלב מברך במ"מ, ואם לדבק לבד מברך בפה"ע, ולפי שיש להסתפק אם מכוונים ג"כ כדי שיסעוד הלב, לכן טוב להחמיר לאכלו בתוך הסעודה, או שיאכל ג"כ פת כיסנין ופרי עץ" וכו'), והמשנ"ב (סי' ר"ח סק" י"א, וז"ל שם "משום דבמעשה השקדים הדרך לעשותו נמי לסעוד, ולכן קשה לשער אם היה כונתו רק לדבק, וע"כ טוב להחמיר"). ועיי"ש בשעה"צ (שם סק" י"ד וט"ז), ובכה"ח (ר"ח אות טו"ב). וע"ע לנצי"ב במרומי שדה שמסביר את ספק התוס' באופן אחר לגמרי, ואכמ"ל. אכן מדברי כולם נלמד, שאם ברור שנתן את הדגן גם לסעוד הלב, שפשוט לתוס' שלעולם מברך מזונות, אף שאינו עיקר המאכל.

ט. ויש מקום לדקדק בדברי התוס', שאם הדגן ניתן גם כדי ליתן טעם וגם כדי לדבק, בכ"ז יש לברך מזונות, ולכן כתבו שאין לברך מזונות אלא כאשר הדגן ניתן "לדבק בעלמא", והיינו רק לדבק. וכן מוכח להדיא מלשון הרא"ה (ל"ז ע"ב) שכתב "שאינו בא לכוונת אכילתו",

כותבים התוס' שאין מברכים על מין הדגן. וכל זה פשוט ומוכרח לענ"ד.

ועליה מברכין" עכ"ל הרשב"א.

הרי להדיא, שאף שהדגן בא רק להטעים ולהכשיר ולתבל את העיקר, והיינו שהסולת בא להטעים הדבש שהוא באמת העיקר, בין שהוא עיקר מחמת שהוא הרוב, כדכתב הרשב"א "רובו דבש ומיעוטו סולת", ובין שהוא עיקר מחמת שעיקר כוונת האדם האוכל למין השני, שהרי הסולת באה להטעים את העיקר ולהכשיר את הדבש, כדכתב הרשב"א בדרכו השניה' "וא"נ עיקרו מחמת דובשו, וסלתו להטעימו ולהכשירו", בכל אופן מברך על הדגן, ד"איהו עיקר ועליה מברכין". ורק באופן שהדגן בא לדבק ("לדבוקי בעלמא"), רק בכה"ג אין לברך עליו. וכ"כ העולת תמיד (בסי' ר"ח סק"ב) בדעת הרשב"א, כדלקמן.

כך גם עולה מדברי הרשב"א

וכן מבואר להדיא בדברי הרשב"א בברכות (ל"ז ע"ב ד"ה דובשא) שכתב וז"ל "דובשא עיקר, פירוש רובו דבש ומיעוטו סולת. וא"נ עיקרו מחמת דובשו וסלתו להטעימו ולהכשירו, ומ"מ כיון דסולתו מעורב בו להכשירו, מברכין על הסולת כדאסיקנא מהא דרב ושמואל. ולא דמי לתבשילא דליפתא דאע"ג דמפשי ביה קמחא לא מברכין עליה אלא שהכל, דהתם הוא משום דקימחא לאו להכשירו ולמיהב ביה טעמא מערבין ביה אלא לדבוקי בעלמא, אבל הכא דלאכשורי תבשילא, איהו עיקר

ומוכח דאם בא (גם) לכוונת אכילה, מברך מזונות. וכ"כ השיט"מ "משום דקמחא בהיא תבשילא לא אתי לכוונת אכילתו כלל". אך מובן שאין הכרח גמור בדקדוק זה בלשון התוס', להכריע את הספק הנ"ל. והפר"ח ביו"ד דלקמן סובר כן להדיא, דכל שניתן גם לדבק וגם להזין, מברך מזונות, וע' בהערה לקמן בדברי הפר"ח. וע' מש"כ בזה בספר הלכה ברורה (חלק י', סי' ר"ח סע' ח' עמ' ש"ע, וסע' י' עמ' שע"ב).

י. ופשוט אצלי שאין כאן מחלוקת, אלא כוונת הרשב"א לומר שבשני אופנים שונים מין הדגן הוא העיקר, וכפי שביארתי דבריו. וראיתי בטור המאור (סי' ר"ח הערה ג'), שהרב מאמר (סי' ר"ח סק"ג) גרס ברשב"א "ואם כן", אך האליה רבה (אות ג') והגר"א (סק"ח) גרסו ברשב"א "ואי נמי", והיינו שיש שני מצבים בו הדגן עיקר, וכדכתבתי. וע"ע בגר"א (בסי' ר"ח סע' ב') שכתב "יותר מהם. שם האי ריהטא וכו', ופירש הרשב"א דובשא עיקר, פירוש שרובו דבש ומיעוטו סולת, ע' סע' ז'. ועוד פירש הרשב"א פירוש אחר, דובשא עיקר דעיקרו דבש, וסולת להטעימו וכו' ע"ש, וזה שאמר בסי' ר"ד סע' י"ב אבל אם" כו' עכ"ל. הרי ששני פירושים שונים הם ברשב"א וכנ"ל, אך בשניהם מברך מזונות. (שו"ר שעמד בזה בספר וזאת הברכה, תשס"ט, ברור הלכה סי' י"ט עמ' ר"ס, ומש"כ בביאור דעת הרשב"א הוא עיקר לענ"ד).

ולפי"ז ברור שיש לברך על שניצל מצופה בפירווי לחם ברכת מזונות, וה"ה למאכל הנקרא פסק זמן וכד', מפני שהדבר ידוע שרוצים שמין הדגן יתן טעם בשניצל או בשוקולד. ואה"נ, אם היה ברור שכוונת הנותנים והאוכלים היא רק כדי לדבק וכד', בכה"ג ברור שיש לברך שהכל. אך באמת ברור שכוונת הנותנים והאוכלים את הדגן היא כדי לתת טעם ולהכשיר את העוף (בשניצל) והשוקולד (בפסק זמן), ולכן יש לברך מזונות.

וכן משמע בלשון הרא"ה

וכן משמע גם מלשון הרא"ה (ל"ז ע"ב ד"ה תני גבי) שכתב "דוקא בתערובת הוא דקאמרינן דכל שיש בו מחמשת המינין, ואפילו היה שאר התערובת עיקר, דלעולם חשיב דחמשת המינין

עיקר, אבל כשאינו בתערובת, פעמים שהוא טפלה, ואפילו פת, ואין מברכין עליו כלל כדאיתא לקמן בהביאו לו מליח ופת, אי נמי בפירות גנוסר. וטעמא דמלתא, דכשהוא בתערובת, אפילו הוא מעט מ"מ לעיקר תבשיל הוא שם", ואף על פי שמרובה בשאר המינין והוי עיקר לגביה, מכל מקום כיון דגם הוא מעיקר התבשיל, הוא חשיב, אבל כשהוא בעין ובא עם דבר מליח או עם פירות גנוסר, אינו עיקר כלל, ולא בא כי אם להכשיר את פיו. ולא עוד אלא אפילו בתערובת, כל זמן שאינו מעיקר התבשיל כלל, שאינו בא לכונת אכילתו לא חשיב כלל, כדאמרינן לקמן בתבשילא דליפתא, ויהבי ביה קמחא דאף על גב דמפשי ביה קמחא לא מברכינן עליה אלא שהכל, משום דקמחא בההוא תבשילא לא אתי לכונת אכילתו כלל אלא לדבוקי בעלמא"י

יא. והיינו שבכל אופן שניתן לטעם, הרי הוא העיקר. ולא כפי שפירש דבריו מח"ס וזאת הברכה בספרו ליבון הברכה (תשע"ז, עמ' ר"צ ורצ"א והלאה), ודבריו שם רחוקים מהפשט לענ"ד.

יב. ואמנם הרא"ה שם סיים, שאם אין כזית דגן בכדי אכלת פרס, כמו שאין לברך לבסוף על המחיה (לדעתו), כך אין לברך בתחילה מזונות, שכך כתב בסו"ד "פירוש והא דרב ושמואל נמי דכל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו, דוקא בדאית ביה כזית בכדי אכילת פרס, הא לאו הכי דאפילו אכליה בעיניה בכי האי גונא לא חשיב לברוכי עליה לבסוף, וכיון דכן על ידי תערובת כי האי גונא, מסתבר ודאי דלא חשיב לא בתחלתו ולא בסופו" ע"כ. אכן יש חולקים עליו וס"ל דמברך מזונות אפילו כשאין כזית דגן, ע' בשו"ע (סי' ר"ח סע' ט), ואכמ"ל. עכ"פ מוכח מדבריו, דכשיש כזית בכדי אכ"פ, מברך מזונות אפילו אם עיקר התבשיל מהמין השני.

ולעניין לדינא כתב המשנ"ב (בסי' ר"ח ס"ק מ"ט), דלעניין ברכה ראשונה לא בעי כזית בכדי אכ"פ, וכסתמת רוב הראשונים, ודלא כרא"ה, שכך כתב שם "וגם בזה בעינן דוקא שיהיה

עומדים שלמים אינו מברך עליהם אלא בורא פרי האדמה, כמו אם היה כוסס את החטה. מפי מורי הרב נר"ו ע"כ.

הרי משמע שגם באופן בו המאכל השני עיקר, ולכן אם הגרעינים שלמים מברך על המין השני שבאמת הוא העיקר, אפ"ה באופן שנתן מין דגן, מברך על הדגן. הרי מבואר להדיא שאף שהמין השני "עיקר", אפ"ה מברך על הדגן. ודו"ק.

מו"מ בדעת הרא"ש האם לעולם יש לברך על מין הדגן אא"כ ניתן כדי לדבק

וכן נראה לענ"ד גם מדברי הרא"ש (פ"ו סי' ז'), שכתב להדיא שאפילו אם הרוב הוא מהמין השני, לעולם מין הדגן העיקר, כל שניתן כדי ליתן טעם, וז"ל שם "חביץ קדירה וכן דייסא כעין חביץ קדירה, כגון דאיכא בהן דובשא, רב יהודה אומר שהכל, ורב כהנא אומר בורא מיני מזונות. אמר רב יוסף נקוט דרב כהנא בידך, דרב ושמואל דאמרי תרווייהו כל שיש בו מחמשת מינין מברכין עליו

עכ"ל. (והועתק בשיט"מ בברכות ל"ז ע"א ד"ה הכוסס).

הרי מבואר להדיא, שאף שעיקר דעתו על המין השני ("ואפילו היה שאר התערובת עיקר"), "ואע"פ שמרבה בשאר המינין והוי עיקר לגביה", אפ"ה מברך על הדגן. אא"כ הוא בא שלא לכוונת אכילה כלל, כגון שבא לדבק בעלמא, וכדלקמן בדיון תבשילא דליפתא. וע' בט"ז (סי' ר"ח סק"ג), ובמשנ"ב (ר"ח ס"ק מ"ט), ובביאור הלכה (ר"ח סע' ט' ד"ה מברך), ודו"ק.

וכן נראה גם דעת הר"ר יונה

וכן נראה לענ"ד גם מדברי תלמידי הר"ר יונה, שכתבו (כ"ה ע"ב כ"ו ע"א ברי"ף) וז"ל "חביץ קדירה הוא מאכל שעושין מקמח, ומטילין בו דבש הרבה, ונעשה עבה ע"י הדבש ושאר מיני מתיקות שמטילין בו. ומדאמרינן וכן דייסא דכעין חביץ קדרא, שמעינן שלא יברך על הדייסא אלא כשנכתשו החטים ונדבקו ונעשו דומיא דחביץ קדרא, אבל אם בישל החטים שלמים והגרעינים

מנכר קצת טעם דגן, דאם היה רק משהו בעלמא מקמח דגן ולא מנכר טעמו כלל, בטל לגבי יתר המינים, ומוכח שאין הדבר תלוי בכזית, אלא כל שטעמו ניכר קצת, סגי כדי לברך מזונות. וכ"כ הכה"ח (סי' קס"ח סוף אות קכ"ב). ועיי"ש בביאור הלכה (ר"ח סע' ט' ד"ה מברך) שדחה להדיא שיטת הרא"ה דבעי כזית בכדי א"פ כדי לברך מזונות.

יג. וכ"כ עוד הרא"ש לקמן (פ"ו ס"ס ח') "ומה שכתב רב אלפס דהא דמברכין על האורז במ"מ, הני מילי בדאיתיה לאורז בעין, אבל ע"י תערובת לא, היינו כשהרוב ממין אחר, דבכה"ג בחמשת המינין אפילו רובו ממין אחר מברך עליו בורא מיני מזונות". והובא בכס"מ על הרמב"ם (ברכות פ"ג ה"י). וע' לקמן.

כדאמרינן לקמן (דף ל"ט ע"א) האי תבשילא דסילקא דשדו ביה קימחא לדבוקי בעלמא הוא דעבידי ומברכין עליו בורא פה"א עכ"ל הרא"ש.

הרי להדיא דאף שהמין השני הוא הרוב, לעולם יש לברך על הדגן, אא"כ ניתן הדגן כדי להקפות (היינו להסמיך את

בורא מיני מזונות. וכן הלכתא, דהא רב יוסף מיייתי מינייהו ראייה, הלכך כל שעיקרו מחמשת המינין, אפילו רובו"י ממין אחר, מברכין עליו בורא מיני מזונות, ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. אבל תבשיל שנותנין שם קמח להקפות המאכל ולדבקו לא חשיב עיקר,

יד. הנה מש"כ הרא"ש דדין "כל שיש בו", הוא אפילו כשהרוב מהמין השני, מלבד שכן מוכח מפשט הגמרא לקמן (ל"ט ע"א) בדין תבשילא דסלקא, כ"כ ראשונים רבים להדיא, ע' ברא"ש (פ"ו סי' ז' וס"ס ח'), וברשב"א וברא"ה ובריטב"א ובמאירי (ובביאור שיטתו ע' לקמן) וברשב"ץ ובנימוקי, וכ"כ האשכול (ח"א ס"ס כ"ח), ועוד. וכן מוכח מדברי ר' יונה הרשב"א והרא"ה הנ"ל, דהדבש יותר מהקמח. וכן מוכח מדברי הר"ר יונה וסיעתו, שדנו לעניין ברכה אחרונה אי בעינן שיהיה בדגן בכדי אכילת פרס (ע' בב"י בס"י ר"ח סע' ט', וע"ע בדברי חמודות על הרא"ש פ"ו סי' ז' ס"ק י"ט), ובכ"ז פשיטא לכו"ע שמברכים בתחילה מזונות, ולא דנו אלא לעניין ברכה אחרונה. וכ"פ מרן השו"ע (בס"י ר"ח סע' ב') שכתב "אפילו עירב עמהם דבש הרבה יותר מהם או מינים אחרים הרבה יותר מהם", וכ"כ הלבוש שם.

וראיתי במעדני יו"ט (סק"ו) שכתב לבאר מנ"ל לרא"ש דהיינו אפילו כשהמין דגן מיעוט, וז"ל "אפילו רובו ממין אחר. הכי מוכח בהדיא מריהטא דלקמן (ל"ט ע"א). וכ"נ מדברי הב"י (סי' ר"ח) דמהתם משמע ליה. וגם לשון "שיש בו" הכי משמע, דכל שיש בו ואפילו אינו הרוב" ע"כ.

אמנם לעניין ברכה אחרונה אין הדברים פשוטים, ע' במשנ"ב (בס"י ר"ח ס"ק מ"ח) דכדי לברך על המחיה, בעי שיאכל כזית דגן בכדי אכילת פרס, מלבד פת הבאה בכסנין דמנהג העולם לברך על המחיה אפילו אין כזית בא"פ. ומקור דבריו בחי"א (כלל נ' סעי' כ"א), וכ"כ הערוך השולחן (סי' ר"ח סע' י"ד).

מאידך, ע' בחזו"ע ברכות (עמ' ק"צ והלאה) שהעלה במשנה אחרונה, שא"צ שיאכל כזית דגן, אלא כל שיש במאכל כזית דגן, ואכל כזית מכל התערובות, מברך על המחיה, וכדעת הפר"ח במים חיים (סי' ח') וסיעתו. וע"ע בכה"ח (סי' קס"ח אות קכ"ב ד"ה ומיהו, ואת קכ"ז, ובס"י ר"ח אות ט' ואת נ"ג), ובתורת חיים (סופר, סי' ר"ח סוף סק"ד), ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' ע"א), ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' ט"ו), ובתשובות ונהגות (ח"א סי' קפ"א, וח"ב סי' קל"ב), ובשו"ת שבט הקהתי (ח"ב סי' צ"ג), שכתבו שהנכון למעשה לאכול כזית דגן בפועל, ודלא כחי"א והמשנ"ב הנ"ל לעניין פת הבאה בכסנין. וע"ע בשו"ת דברי יואל (ח"א סי' י"ג), ואכמ"ל. (ראיתי חלק מספרים אלו בספר פסק"ת סי' ר"ח סע' י"ד הערה צ"ט, עיי"ש).

המינים, אבל אם אין העיקר מחמשת המינים, מברכין על העיקר, כי כלל גדול, כל שהוא עיקר ועמו טפילה, מברכין על העיקר ופוסט אף הטפילה" ע"כ.

ושו"ר לאח"ז שנראה שכן דקדק ברא"ש, מהר"י עייאש בלחם יהודה על הרמב"ם (ברכות פ"ג ה"ד), שכתב וז"ל "ומשמע דר"ל דאע"ג דמיעוט דחמשת המינים חשיב כרוב, מ"מ בעינן שיהא עיקר התבשיל של חמשת המינים, אבל אם אינו עיקר, אין לברך עליו. וכן פירש הרב בספר מעדני מלך יעו"ש, וע' בספר עולת תמיד", אך עיי"ש שהוא אינו סובר כן לדינא.

ולדרכו של העו"ת יצא, דאליבא דהרא"ש בכל מאכל שיש תערובת דגן ומינים אחרים, צריך לברר מה עיקר דעת האדם בנתינתו, שאם עיקר כוונתו על הדגן, אז יברך מזונות, אך אם עיקר כוונתו למין האחר, אזי יברך על המין האחר, על אף שנתן את הדגן כדי ליתן טעם בתערובת.

ואחהמה"ר, לכאורה דבריו תמוהים מאד מכמה טעמים. תחילה, שאם

כדבריו, א"כ מאיזה טעם סבר רב יהודה לברך על חביץ קדירה שהכל, והרי לדעת העולת תמיד, ברור שעיקר החביצא הוא המין דגן שבו, וא"כ איך יטעה רב יהודה ויאמר "דובשא עיקר". (ואפשר שהעו"ת ידחוק לומר, דכיון דהרוב מהמין השני, לכן יש לברך על הרוב, וכדביאר לן המאירי דלקמן).

(המאכל), או לדבק, וכדלקמן בדין תבשילא דליפתא.

וכ"ה בתוס' רא"ש בסוגיין שכתב "הילכך כל דבר שהעיקר מחמשת המינים, אפילו רובו ממין אחר מברכין עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין ג', אבל תבשיל שנותנין שם קמח להקפות המאכל ולדבקו, לא חשיב עיקר, כדאמרינן לקמן האי תבשילא דסילקא דשדו ביה קמחא לדבוקי בעלמא הוא דעבידא ומברכין עליו בורא פרי האדמה", הרי שרק אם הדגן בא להקפות ולדבק, רק אז אינו עיקר.

ואולם לכאורה יש לדקדק בלשון הרא"ש שכתב "הלכך כל שעיקרו מחמשת המינים", שקצת משמע שכל דין רב ושמואל הוא רק באופן ש"עיקר" המאכל הוא מחמשת המינים. ולפי דקדוק זה נראה שכוונת הרא"ש לומר, שאם בעיני האדם שהכין את המאכל מין הדגן הוא העיקר, רק באופן זה נתנו חכמים דין "כל שיש בו".

מקשה על העולת תמיד שלמד ברא"ש דבעי שמוין הדגן יהיה עיקר המאכל

וכן מצאתי שכתב לדקדק בלשון הרא"ש, הרב עולת תמיד (בסי' ר"ח סק"ב), וז"ל שם "ומה שכתב השו"ע אפילו עירב עמהם דבש הרבה יותר מהם, כן כתב שם הרא"ש (פ"ו סי' ז') וזה לשוננו, שאפילו רובו ממין אחר, כיון שעיקרו מחמשת מינים מברך עליו בורא מיני מזונות. משמע מדבריו דוקא אם העיקר מחמשת

ועוד קשה, שהרי מסיום דברי הרא"ש מוכח שסובר היפך זה ממש, שהרי כתב "אבל תבשיל שנותנין שם קמח להקפות המאכל ולדבקו, לא חשיב עיקר", ומבואר להדיא שלא בא הרא"ש אלא לאפוקי מהאופן שנותנים את הדגן שלא ליתן טעם אלא להדביק ולהסמיך את המאכל. ומינה מוכח להדיא, שבכל אופן אחר, והיינו בכל מצב בו הדגן בא ליתן טעם, יש לברך על הדגן.

והקושיא היותר גדולה, שלדרכו לכאורה תמוה מאד מאי רבותא דרב ושמאל דאמרו "כל שיש בו מחמשת המינים", והרי זהו דין כללי ידוע דעיקר וטפל, וכפי שסיים שם העולת המיד "כי כלל גדול, כל שהוא עיקר ועמו טפילה, מברכין על העיקר ופוטר אף הטפילה", ולדרכו בדעת הרא"ש תמוה, מה התחדש בדין רב ושמאל. וצע"ג.

וראיתי שהעו"ת עצמו הרגיש בקושיא זו, שאחר שכתב מש"כ בדעת הרא"ש, שוב כתב שהרשב"א והשו"ע סוברים להיפך, וז"ל שם "אך מדברי הרשב"א (ל"ז ע"ב ד"ה דובשא) לא משמע כן^{טו}, וזה לשון הרשב"א שם על הא דאמרינן דובשא עיקר, פירוש רובו דבש ומיעוטו סולת, ואם כן עיקרו מחמת דבש, וסולת להטעימו ולהכשירו, ומ"מ

כיון דסלתו מעורב בו להכשירו, מברכין על הסולת וכדאסיקנא, ולא דמי ללפתא דאע"ג דמפשי ביה קמחא לא מברכין עליה אלא שהכל, דהתם משום דקמחא לאו להכשיר ולמיהב ביה טעמים מערבינן ביה אלא לדבוקי בעלמא, אבל הכא דלאכשורי תבשילא איהו עיקר ועליה מברכין עכ"ל. משמע מדברי הרשב"א שאפילו אין החמשה מינים עיקר, אלא דלאכשורי תבשילא באין, מ"מ מברכין בורא מיני מזונות. וכן נראין דברי המחבר, מדכתב סתמא אפילו עירב עמהם וכו', משמע דבכל ענין מברך בורא מיני מזונות" ע"כ. ושוב העיר על דעת הרשב"א והשו"ע "ולא קשיא מהא דאמרינן כל שהוא עיקר ועמו טפילה וכו' דמברכין על העיקר, דאפשר דמשום דדברים אלו חשובים הם מאוד הם נחשבים עיקר לעולם, חוץ מאם לא נתן אותם בתבשיל כי אם לדבק וכמו שביאר המחבר. ומה שכתב ואם לא נתן אלא לדבק וכו', פירוש ואז אפילו הדגן הוא הרוב אין מברכין בורא מיני מזונות כי אם על התבשיל, אם מין אילן בורא פרי העץ ואם הוא מין האדמה בורא פרי האדמה, וכן מבואר בדברי הב"ח (ס"ב) עכ"ל.

הרי שהעו"ת עצמו עסק בשאלה מה חידשו רב ושמאל, וכתב לבאר

טו. והנה מה שהעו"ת עושה מחלוקת בין הרשב"א לרא"ש, ראה לקמן שמרן הב"י (בס' ר"ח) הביא דברי הרא"ש והרשב"א בחדא מחתא, ומוכח דלא סבר כעולת תמיד שיש מחלוקת ביניהם, אלא פשיטא ליה לב"י שגם הרא"ש מודה בזה לרשב"א. וכבר הבאתי שהביאור הלכה פירש דעת הרא"ש דלא כעו"ת, ושכ"כ מחצית השקל.

אינו עיקר המאכל, ואיך יתכן לברך על הטפל ולפטור את העיקר, "יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא".

לזה כתב הרא"ש כדי לבאר את יסוד טעמם של רב ושמואל "הלכך כל שעיקרו מחמשת המינין, אפילו רובו ממין אחר, מברכין עליו בורא מיני מזונות", והיינו, שבאמת במצב שהדגן ניתן כדי ליתן טעם, הרי הדגן הוא עיקר התבשיל^{טז}. וכעין מה שכתב הרשב"א הנ"ל "איהו עיקר ועליה מברכין". ובלשון הרא"ה (ל"ו ע"ב ד"ה גופא) "דטעמא דרב ושמאול משום דאינהו חשיבי עיקר". ועוד כתב הרא"ה (ל"ז ע"ב ד"ה תני גבי אורז) "ואפילו היה שאר התערובת עיקר, דלעולם חשיב דחמשת המינים עיקר". ולא אזלינן בתר רוב כלל, וגם לא אזלינן בתר כוונת האכול מה עיקר בדעתו, אלא כל שהדגן ניתן ליתן טעם, לעולם הוא עיקר התבשיל.

והכי מוכח מסיום דברי הרא"ש, דבא לאפוקי רק ממצב שהדגן ניתן להקפות ולדבק, וזהו שכתב "אבל תבשיל שנותנין שם קמח להקפות המאכל ולדבקר" וכו', כלומר שבא לאפוקי רק

דלדעת הרשב"א והשו"ע, החידוש הוא שמין הדגן הוא לעולם העיקר. אך תימה בעיני מה שלא ביאר לדרכו, איך הרא"ש הבין את החידוש שבדברי רב ושמואל.

ודוחק גדול לומר שבאמת אין חידוש עקרוני בדברי רב ושמואל, ורק באו להשמיע שבד"כ כאשר בנ"א נותנים דגן באוכל, אזי הדגן הוא העיקר, אך אה"נ, אם כוונת הנותן על המין השני, אין הדגן עיקר. לענ"ד כל זה דוחק שלא ניתן להאמר, וכל רואה ישפוט שאין זה פשיטות דברי רב ושמואל. (אך ע' לקמן בדעת המאירי, שכתבנו תירוץ לקושיא זו). עכ"פ לדינא גם העו"ת מודה שאין הלכה כהבנתו בדעת הרא"ש, שהרי כתב שהשו"ע פסק כדעת הרשב"א.

ביאור דברי הרא"ש לענ"ד ושגם הוא מודה לכל המבואר ודלא כעולת תמיד

אכן לפענ"ד מלבד כל הקושיות הנ"ל, כל עיקר דקדוקו בלשון הרא"ש אינו מוכרח כלל, וי"ל בדיוק להיפך. דהרא"ש הוקשה לו מאיזה טעם יברך על מין הדגן אחר שאינו רוב המאכל, וא"כ לכאורה

טז. ושו"ר שכע"ז כתב בספר הלכה ברורה (כרך י', סי' ר"ח סע' ג'), בירור הלכה סק"ב עמ' סס"ז), שאחר שהביא דקדוק העו"ת הנ"ל בדעת הרא"ש, כתב להעיר ע"ד וז"ל "אף בדעת הרא"ש אין הכרח לפרש כן, וי"ל דכוונתו משום שעצם דין עיקר וטפל ועצם חשיבותם של מיני דגן כשבאו לתת טעם, משוה להו עיקר, ודוקא אם נתנו לדבק חשיב טפל, אבל בנתנו לתת טעם, עצם נתינתו כדי לתת טעם משוי ליה עיקר, ומברך על הדגן ודו"ק" ע"כ. וכבר הבאתי שהביאור הלכה פירש דעת הרא"ש דלא כעו"ת, ושכ"כ מחצית השקל כפירוש הרב הלכה ברורה.

על מג"א ס"ק ט"ו, ד"ה ומיהו אם) שכתב כפי שפירשתי, וז"ל "הלא כתב הרא"ש שם (פ"ו סי' ז') הלכך כל שעיקרו (ר"ל לאפוקי לדבק) מחמשה מינים אפילו רובו ממין אחר מברכים עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. והם דברי הש"ס (ברכות ל"ו ע"ב) וכו' ע"כ. הרי להדיא דמבין בדעת הרא"ש, דמה דקאמר "כל שעיקרו", היינו רק "לאפוקי לדבק", וכפי שכתבתי לעיל בס"ד"ח.

וכן דעת פסקי הרי"ד בסוגיין

וז"ל הרי"ד בפסקיו בברכות שם "פירוש דווקא הכא בטל הדבש בחמשת המינין דחשיבי, אבל אורז ודוחן שבישולן עם הדבש, דובשא עיקר, ומברכין עליהן שהכל. וחמשת המינין נמי דווקא כשחשיבי ומברך עליהן בורא מיני מזונות בטל הדבש אצלן, אבל אם בישל חיטין שלימות עם הדבש, שלא נתבקעו, שהיה ראוי לברך עליהן בורא פרי האדמה, דובשא עיקר, ולא בטל אצלן ומברך עליהן שהכל" ע"כ.

הרי שפשיטא ליה להרי"ד שמבחינת האדם האוכל, הדבש הוא העיקר,

ממצב כזה. ומש"כ הרא"ש "כל שעיקרו", נראה שבא לאפוקי ממצב שבו הדגן ניתן במאכל לדבק ולהקפות, שאז למרות שיש בו דגן רב, אין הוא נחשב ל"עיקר" התבשיל, וכפי שסיים דבריו להדיא". וע' לקמן שמדברי מרן הב"י (בסי' ר"ח) מוכח שאין מחלוקת בין הרא"ש לרשב"א, ודלא כעו"ת.

שוב מצאתי לאחר זמן בביאור הלכה (בסי' ר"ח סע' ט' ד"ה מברך) שכתב לפרש דברי הרא"ש קרוב למה שפירשתי דבריו, ודלא כעו"ת, וז"ל שם "וגם מדברי הרא"ש שכתב כל שעיקרו מחמשת המינים אפילו רובו ממין אחר, משמע דעכ"פ בעינן שיהא בו טעם דגן, דאל"ה אין שייך כלל לקרותו לעיקר" ע"כ. הרי להדיא שגם לדעת הרא"ש א"צ שיהיה עיקר התבשיל על שם הדגן, אלא די שיש בתבשיל טעם דגן, ואפילו יש פחות מכזית בכדי אכילת פרס (עיי"ש בביאור הלכה), אזי הוא העיקר בתבשיל, ולאפוקי אם אין טעם דגן. ומבואר להדיא דלא כעו"ת בדעת הרא"ש.

ומה מאד שמחתי כשמצאתי במחצית השקל על המג"א (סי' ר"ח סע' ט',

יז. ואף אם יש בפירוש זה שכתבתי קצת דוחק בלשון הרא"ש, ההכרח לא יגונה. וכבר כתב הגאון חזו"א על כיוצ"ב, שמוטב לדחוק קצת בלשונות, ולא לדחוק בסברות.

יח. ובזה נדחה מה שרצה בספר וזאת הברכה (תשס"ט, בירור הלכה סי' י"ט עמ' רנ"ו רנ"ז) ובספרו ליבון הברכה (תשע"ז, ליבון הברכה סי' י"ד עמ' ר"צ והלאה) להשוות שיטת הרא"ש עם שיטת המאירי, ואכמ"ל. גם מש"כ שם (בעמ' רנ"ז רנ"ח ורנ"ט), ובספרו ליבון הברכה (תשע"ז, סי' י"ד עמ' רצ"א, ועמ' רצ"ז) בדעת הרמב"ם, לא מחזור כלל, וכל דבריו שם דחוקים ורחוקים מהפשט לענ"ד, ואכמ"ל.

(“דאפילו אי הוה דובשא עיקר”), אפ”ה קבעו חכמים שיש לברך רק על מין הדגן.

זכ”כ עוד הפנ”י (ל”ז ע”ב ד”ה והשתא) “דהא דקאמרי רב ושמואל כל שיש בו מה’ מינים מברך בורא מיני מזונות, אע”ג דודאי לא זייני כיון שאינה אלא כל שהוא, אפ”ה מברכין בורא מיני מזונות משום חשיבותא”, ודו”ק.

כך נקט בפשיטות גם הפמ”ג בספרו ראש יוסף בסוגיין

זכך כתב גם הפמ”ג בספרו ראש יוסף בסוגיין בעניין כל שיש בו, והפליג לומר שאפילו באופן שאין טעם הדגן ניכר כלל (ודלא כביאור הלכה דלעיל), כל שניתן לסעוד את הלב ולא לדבק, מברך על הדגן, וז”ל “דע דשלוש מדריגות יש. א’. שנותן דבר אחד מיעוטו בתבשיל ואין הטעם נרגש ממין המיעוט כלל, כמו הדבש שמבטל טעם הניתן לתוכו (ע’ ט”ז בס”י ר”ח סק”ג). ב’. מין המיעוט נרגש בהרוב. על דרך משל, עד שישים באסורין. הג’. מין המיעוט דניתן לטעמא בתבשיל, ודבר דעביד לטעמא. ואמנם לבי אומר לי, דוודאי חמשת מיני דגן אף מיעטן דמרובה אפילו אין מרגישין טעם ה’ מיני דגן כלל, כמו חביץ מיעוט קמח (דמחוזא) ודבש מבטל טעמא, אפ”ה מברכין במ”מ, הואיל וניתן הקמח עכ”פ לסעוד הלב לא לדבק, אין בטיל” וכו’ ע”כ. הרי להדיא דאפילו אין מרגישים טעם הדגן כלל, בכ”ז מברכים על הדגן, כל שניתן כדי לסעוד

ולכן אם עירב הדבש עם דבר אחר שאינו ממין דגן, כגון אורז (אף שברכתו מזונות) או חיטה שלא התבקעה וכד’ שברכתה האדמה, באופן כזה מברך על הדבש, שבאמת הדבש הוא עיקר כוונת האוכל. אך מוכח להדיא, שבאותו האופן ממש שהדבש הוא העיקר, אם עירב הדבש עם מין דגן, מברך על הדגן. הרי להדיא שפשיטא ליה להרי”ד שיש יתרון עצמי במין דגן, מפני חשיבותו, וזהו שכתב “בטל הדבש בחמשת המינין דחשיבי”, היינו שחכמים נתנו לדגן חשיבות עצמית. (וכן מבואר להדיא בפסקי הרי”ד לקמן בעניין ריהטא).

וכן פשוט גם לפנ”י בסוגיה

זכך גם דעת רבותינו האחרונים. שכתב כתב גם הפנ”י בסוגיין (ל”ו ע”ב ד”ה גופא רב), וז”ל “אלא דממאי דאמרי רב ושמואל במימרא קמייתא דכל שהוא מחמשת המינין מברך בורא מיני מזונות אע”ג דע”י תערובת כל שהוא ודאי לא זייני, כן משמע להדיא מלשון הגמרא דאפילו אי הוה דובשא עיקר אפ”ה יש לברך בורא מיני מזונות מהאי דרב ושמואל דאמרי כל שהוא וכו’. וע”כ דהטעם בזה משום דלאו בזייני תליא מילתא, אלא בחשיבות החמשה מינין עצמם תליא מילתא לענין חלה ולענין מצה ולענין ברכת המזון” וכו’ ע”כ.

ודבריו ברורים, שמכיון שיש חשיבות עצמית למין דגן, לכן אף באופן שהמין השני הוא “עיקר” כוונת האוכל

מו"מ בדעת המאירי בסוגיין

ואולם ז"ל המאירי (ל"ז ע"א) ככל תבשיל מאלו הנזכרים שהם בדין

בורא מיני מזונות, אם עירב בו דברים אחרים כגון דבש ושמן ותבלין, אע"פ שהכניס בו מהן הרבה, הואיל ויש בו מחמשת המינים ושעיקר התבשיל קרוי על שם אותו מין מחמשת המינים, אע"פ שרובו מדברים אחרים, הולכים אחר אותו המין. והוא שאמרו סמידיא עיקר. ר"ל הקמת. וזהו שקראו בכאן חביץ קדרה, שהוא מאכל של קמח בדבש ושמן ותבלין, ודייסא היא של חטים וכו'. אבל אם עיקר התבשיל מדברים אחרים, ומכניס בו קמח הרבה למתק את הטעם או לעבות התבשיל, כדרך שעושים בתבשיל של גריסין, אין הקמח עיקר, ואין הולכין אחריו, והוא שאמרו בפרק זה בתבשילא דליפתא דאפשא לה קמחא, ואמרו עליה מברך ב"פ האדמה. וריהטא דמחוזא הנזכר בסוף סוגיא זו, הוא הוא חביץ קדרה, אלא שבמחוזא היו מכניסים בה דבש הרבה, והיו סבורים מתוך כך לברך עליה שהכל. ובחקלאה, ר"ל העשויה בכפרים, במ"מ. ואינו כן, אלא שניהם במ"מ, כדרך שכתבנו" וכו' עכ"ל המאירי"ט.

ודברי המאירי ברורים שסובר היפך כל מה שנתבאר לעיל, וס"ל שרק באופן שעיקר המאכל הוא ממין דגן,

הלב (וזה כדעת הט"ז בסי' ר"ח סק"ג, ואי"ז מוסכם, כדלקמן). ורק בניתן לדבק בטל הדגן. ודבריו מפורשים וברורים.

כן סובר הנצי"ב במרומה שדה בסוגיין ואפילו כשהדגן אינו לסעוד הלב

וכן מצאתי לנצי"ב שכתב במרומה שדה בסוגיין וז"ל "כי פליגי בדייסא כעין חביץ קדרה וכו'. פירש"י שהוא הוא ריהטא דחקלאי דלהלן (ל"ז ע"ב). ויותר נראה דהתם בא הקמח למסעד, משו"ה מסיק רבא בפשיטות דמברכים בורא מיני מזונות מדרב ושמואל. אבל הכא אינו בא הקמח אלא להטעים את הדבש שיהא נוח לאכול, וזה פליגי אם הוא כטפל, וכמו הבא לדבוקי בעלמא, או שהוי בכלל הא דרב ושמואל, ואמר רב יוסף כוותיה דרב כהנא כו' מדקאמרי רב ושמואל כל שיש בו מחמשת המינים, משמע שאפילו אינו למסעד. והכי קי"ל בשו"ע (סי' ר"ד) ע"כ.

ומבואר בדבריו להדיא, דאף שהדגן בא רק כדי להטעים את העיקר ("שיהא נוח לאכול"), אפ"ה מברך על הדגן. וכתב לחדש עוד, שאפילו שהדגן לא בא לסעוד הלב והיינו להזיין, אלא בא רק כדי ליתן טעם ונוחות באכילה, כבר בזה סגי להגדירו עיקר, ודו"ק. והנצי"ב כותב בפשיטות שכן עיקר לדינא בשו"ע.

אזלינן בתר החשיכות והגדרת העיקר, וכל שהדגן חשוב במאכל והמאכל נקרא על שמו, לעולם מברך מזונות, אף אם הדגן מיעוט לגבי שאר חלקי המאכל. משא"כ בשאר מיני מאכל, שם יש לילך תמיד אחר הרוב. כ"נ לענ"ד ביאור דברי המאירי.

והנה לעיל הקשתי על דקדוק העולת תמיד (והלחם יהודה) בדעת הרא"ש, איך יתכן שרוב יהודה סבר דסמידא עיקר, אי מיירי שמין הדגן הוא העיקר. וכעת חושבני שיש ליישב קושיא זו, שהרי הרא"ש להדיא כתב שדין רב ושמואל הוא אף באופן שמין הדגן הוא מיעוט לגבי שאר המאכלים. ולפי"ז אפשר לומר שהרא"ש סובר כדעת המאירי, ומיירי שמין הדגן הוא מיעוט בתבשיל, ולכן סבר רב יהודה שסמידא עיקר ומברך שהכל, דלדעתו אין שום יתרון במין דגן, אלא אזלינן לעולם בתר הרוב. ועל זה חידש רב יוסף, דכיון דבאופן שמין הדגן חשוב בתבשיל ונקרא על שמו, בזה אין לילך אחר הרוב, דרב ושמואל אמרי תרווייהו דכל שיש בו מחמשת המינים מברך על הדגן. ובלשון הרא"ש "הלכך כל שעיקרו מחמשת המינים, אפילו רובו ממין אחר, מברכין עליו בורא מיני מזונות". ונראה שכך יבאר העו"ת את דברי הרא"ש.

אך עדיין כמובן שאין שום הכרח לפרש כן בדעת הרא"ש. ובפרט שמסיום דברי הרא"ש נראה שבא לאפוקי רק ממצב שנתנו את הדגן כדי לדבק, וכדכתב המחצית השקל בביאור דעתו.

ו"ושעיקר התבשיל קרוי על שם אותו מין מחמשת המינים", בזה אמרו רב ושמואל "כל שיש בו" מברך מזונות. אך אם עיקר המאכל הוא ממין אחר, אף שעירבו בו הרבה ממין דגן, ואפילו שעירבו אותו כדי למתק את טעם התבשיל (וכ"ש אם נתנו אותו כדי להסמיך ולעבות את המאכל), אין מין הדגן עיקר ואין הולכים אחריו.

ולפי"ד המאירי, נראה שיש לברך על שניצל שהכל, שהרי עיקר המאכל קרוי על שם העוף, ופירורי הלחם באו רק להטעימו. וה"ה לפסק זמן וכד', שבפשטות עיקר המאכל קרוי על שם השוקולד, והדגן בא לעדן ולהכשיר את טעם השוקולד, ולתת לו פריכות וטעימות ולעדנו.

והנה המאירי הרגיש בשאלה, שלדרכו קשה מה החידוש בדברי רב ושמואל. ועל זה תירץ "אע"פ שהכניס בו מהן הרבה" וכו', ור"ל, שכאשר עיקר "שם" המאכל הוא מין דגן, אף אם בפועל רובו ממינים אחרים, מ"מ מכיון שעיקר שם המאכל הוא ממין דגן, לכן מברכים עליו, "ושעיקר התבשיל קרוי על שם אותו מין מחמשת המינים, אע"פ שרובו מדברים אחרים, הולכים אחר אותו המין". וזהו החידוש בדין רב ושמואל.

וצ"ל לדעת המאירי, שבתערובות של שאר מינים כשאין שם דגן, לעולם אזלינן בתר הרוב (וכדעת המג"א בסי' ר"ד ס"ק כ"ה כדלקמן). וכ"כ הט"ז בסי' ר"ח ס"ק ג' דלקמן). וזהו עיקר החידוש במין דגן, דלא אזלינן בתר רוב, אלא

מזונות" ע"כ. וכ"פ שם הרי"ף (בדף כ"ו ע"א). וכתב שם רש"י "ריהטא, הוא חביץ קדרה. דחקלאי, בני כפר. דמפשי ביה קמחא, שמרבים בו קמח. דמחוזא, בני כרך" ע"כ.

זמבואר בסוגיין להדיא, דדין רב ושמואל דכל שיש בו מין דגן מברך מזונות, אמור אפילו כשהרוב מהמין השני, והיינו ריהטא דמחוזא שאינם מרבים בקמח, והיינו שמרבים דבש יותר מן הקמח, ואפ"ה מברך מזונות. וכ"כ הרשב"א להדיא בסוגיין וכפי שהבאתי דבריו לעיל "דובשא עיקר, פירוש רובו דבש ומיעוטו סולת" וכו'. וכ"מ מלשון הרא"ה "ריהטא, פירוש הם קמחים רכים ונותנין בו דבש הרבה".

זכ"מ שם ממש"כ השיט"מ "דמפשי ביה קמחא בורא מיני מזונות. אבל אין מרבין בו קמח כמו בתבשיל חביץ קדרה, דאם כן היינו חביץ קדרה דאמרינן לעיל. ולא אתא לאשמעינן הכא אלא דאפילו לא מפשי בה קמחא, מברך עליה בורא מיני מזונות, ולא אמרינן דובשא עיקר, ואף על פי שהרבה נותנים בו והכי אסיקנא".²

בפסקי הרי"ד מבואר להדיא דכל שיש בו הוא אפילו אם מהמין השני עיקר

זמציאתי בפסקי הרי"ד בסוגיין שכתב "אמר רבא האי ריהטא דחקלאי

איך שלא יהיה, מדברי כל הראשונים דלעיל מוכח דלא ס"ל כהמאירי. ומלבד זאת לכאורה יש להעיר עוד, שמפשוט לשון הגמרא "כל שיש בו מחמשת המינים", משמע שעיקר התבשיל אינו מחמשת המינים ולא נקרא על שמו, ואדרבה, עיקר התבשיל הוא מדבר אחר, ומסתמא התבשיל גם קרוי על שם המין האחר, ורק "יש בו" גם מחמשת המינים, ואפ"ה מברך על ה' המינים, ודלא כמאירי. אכן והמאירי יפרש לדרכו, ד"כל שיש בו", היינו כל מיעוט דגן, שיש ברוב המין האחר.

עכ"פ ברור ששיטת המאירי היא שיטת יחיד, ואין שאר הראשונים מודים לו בזה (מלבד הרא"ש לפי דקדוק העו"ת. וע' לקמן שגם ברי"ד וברמב"ם מבואר דלא כמאירי, וכ"כ כמעט כל גדולי האחרונים), ולכן פשוט שאין לבנות על שיטת המאירי לעניין פסק הלכה.

סוגיית הש"ס בעניין ריהטא

ועוד גרסינן בברכות (ל"ז ע"ב) "אמר רבא, האי ריהטא, דחקלאי דמפשי ביה קמחא, מברך בורא מיני מזונות. מאי טעמא, דסמידא עיקר. דמחוזא דלא מפשי ביה קמחא, מברך עליו שהכל נהיה בדברו. מאי טעמא, דובשא עיקר. והדר אמר רבא, אידי ואידי בורא מיני מזונות, דרב ושמואל דאמרי תרויהו כל שיש בו מחמשת המינים מברכין עליו בורא מיני

כ. וע' מש"כ בזה בשו"ת באר משה (ח"ה סי' מ"ט אות כ' וכ"א), והנראה לענ"ד כתבתי.

להעבותו, אין מברכין עליו בורא מיני מזונות אלא בורא פרי האדמה, שהרי אין נותנים שם קמח להטעים אלא להעבות התבשיל, וכן כל כיוצ"ב" עכ"ל. משמע דס"ל דגם אם אין נותנים הקמח בתבשיל אלא כדי להטעים התבשיל, ג"כ מברכים מזונות. וזה שלא כדברי המאירי. וע' מש"כ בזה בשו"ת באר משה (ח"ה סי' ג').

וכן נראה גם דעת הר"י שירלאון

וע"ע בתוס' רבינו יהודה שירליאון (ל"ז ע"א ד"ה אמר רב יוסף) שכתב וז"ל "אבל היכא שאין עושין כן, שאין נותנים שם קמח אלא לדבק המינים, כעין שאנו נותנים קמח להקפות המאכלים והירקות, ולא ליתן טעם, מברכין בורא פרי האדמה" ע"כ. ומבואר דרק אם ניתן הדגן כדי להקפות או בטל הדגן.

וכן נקט בספר ראשון לציון

בסוגיין וביאר כן דעת הרמב"ם

וז"ל מהר"ח בן עטר בספרו ראשון לציון בברכות שם "אמר רבא האי ריהטא וכו' דמחזא דלא מפשי וכו' דובשא עיקר, והדר ביה רבא וכו' ע"כ. מהכא מוכח הגם דמפשי דובשא ודובשא עיקר, לא מברכין אלא אמזונות. והרמב"ם (בפ"ג מהלכות ברכות) כתב וז"ל קמח

וכו', ולא היא, אידי ואידי בורא מיני מזונות, דרב ושמואל וכו'. מהכי שמעינן דמלייתות הנאפות בתנור מבשר או מדגים או מגבינה, אע"ג דבשר ודגים וגבינה עיקר, מברכין עליהו המוציא לחם מן הארץ, דבתר חמשת המינין אזלינן, ולא בשר ודגים וגבינה דחשיבי לאינשי, דכי היכי דבמעשה קדירה חשיבי חמשת המינין ומברך עליהן בורא מיני מזונות, הכי נמי במאפה תנור חשיבי ומברך המוציא" עכ"לכ"א.

ומבואר בדבריו להדיא, דלא אזלינן בתר דהעיקר ("דבשר ודגים וגבינה עיקר"), ולא אזלינן בתר מה שחשוב לאנשים ("ולא בשר ודגים וגבינה דחשיבי לאינשי"), אלא חכמים תיקנו שכל שיש במאכל מחמשת המינים, לעולם הוא העיקר (אא"כ נתנו כדי לדבק). ואם הדגן ברכתו המוציא, יברך המוציא, ואם ברכתו מזונות, יברך מזונות. ולפי"ז ברור שה"ה לשניצל, שלעולם הוא העיקר (כל שהדגן לא ניתן כדי לדבק), שאין חילוק בינו לבין מולייתא.

כך מוכח בריא"ז

ובפסקי הריא"ז בברכות (פ"ו הל"א אות ח') כתב וז"ל "תבשיל של לפת (לדבוקי בעלמא) שנותנים בו קמח כדי

כא. וע' בשו"ע (או"ח סי' קס"ח סע' י"ח), ובביאור הלכה שם. וע"ע בחזו"ע ברכות (עמ' ס'), ובמה שכתב להשיג עליו הגר"ש טל שליט"א (ונדפסו דבריו בירחון האוצר באחד מחודשי שנת תשע"ח). ובמקום אחר הארכתי.

בתערוכת הרי הוא עיקר ע"כ. פירוש, דאפילו בשיעור נתינת טעם, אם לכך נתכוין בתערוכתו הוא מחשיב עיקר. אבל בהיכא דמפרידי חמשת המינים וקא חמינא להו דלא אכלי להו אלא טפל כהיא דמליח ופת עמו, דמנכרא מלתא להדיא דודאי טפל, מברך על המליח ופטר "עכ"ל (וע"ע לקמן בדעת הרמב"ם).

ומבואר להדיא דס"ל דלעולם מין הדגן עיקר, אא"כ ניתן כדי לדבק. וכותב שזהו עיקר חידושם של רב ושמואל, ופשוט. וע"ע לקמן בדעת רבינו בספרו פרי תואר על שו"ע יו"ד.

סוגיית הש"ס בדין תבשילא דסלקא בה מתחדש שדגן הניתן לדבק הוא טפל

ועוד גרסינן בברכות (ל"ט ע"א) "אמר רב אשי, כי הוינן בי רב כהנא אמר לן, תבשילא דסלקא דלא מפשו בה קמחא, בורא פרי האדמה. דלפתא דמפשו בה קמחא טפי, בורא מיני מזונות. והדר אמר אידי ואידי בורא פרי האדמה, והאי דשדי בה קמחא טפי, לדבוקי בעלמא עבדי לה" ע"כ.

וכן הובא להלכה שם ברי"ף (דף כ"ז ע"ב) וברא"ש (פ"ו סי' י"ז), וכ"פ שם בפסקי הרי"ד שכתב "וכן הלכה", והוסיף וכתב "וה"ה הקמח שמשימין בתוך הגריסין וסולת בתוך האורז מבושל עם הדבש כדי להקפותו, בטל הוא אצלן, ולא מברכינן עליה בורא מיני מזונות,

של חמשת המינים שבשלו בקדירה, בין שערבו עם דברים אחרים וכו' מברך במ"מ. בד"א כשהיה המין הזה חשוב אצלו וכו', אבל אם היה אחד מחמשת המינים שערב טפילה וכו', אינו מברך אלא על העיקר וכו' ע"כ. לכאורה דברי רמב"ם היפך הנשמע מסוגיין. והגם דגמר אומר רמב"ם ז"ל וז"ל כיצד היא הטפילה המעורבת כגון לפת כו' שערב בו קמח של אחד מחמשת המינים כדי לדבקו אינו מברך כו' ע"כ. הרי גילה דעתו דלא חשיבי חמשת המינים טפילה אלא הדבקו וכדומה, אבל לטעמה חמשת המינים עיקר הגם דתערובתם מרובה, עכ"ז, אמאי כתב בתחלת דבריו דברים דמשמע הפך דברי הש"ס. אלא טעם רבינו לומר, דמה דאמרינן כל שיש בו מחמשת המינים מברכין במ"מ, אין הכוונה לומר הגם דתערובתם עיקר כדמשמע מפשטא דסוגיית דקאמר רב ששת בדין ריהטא דמחוזא דובשא עיקר ואעפ"כ מברך במ"מ, דאם דובשא עיקר לא מצינן לברוכי על הטפל, דמשנה ערוכה היא כל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ואפילו בחמשת המינים כדקתני מתני' מברך על המליח ופטר את הפת, אלא היינו טעמא דמברכינן בריהטא דמחוזא במ"מ, משום דסמידא נמי עיקר, ומאי דאמר דובשא עיקר, פירושו נמי עיקר, אבל כל דאיתיה בתערובת אחד מחמשת המינים לעולם עיקר נמי הוא, והיינו חידותא דדינא דקמ"ל רב ושמואל, והיינו מה שכתב רמב"ם ז"ל בסוף דבריו וז"ל אבל אם ערב כדי ליתן טעם

ומברך על העיקר. והיינו כש"לא אתי לכוונת אכילתו כלל", ומינה דאם ניתן לשם אכילה כלשהי, אף שאינו עיקר כלל, מברך על הדגן.

פסק הרמב"ם בדין כל שיש בו וביאור דעתו

וז"ל הרמב"ם בהלכות ברכות (פ"ג הלכה ד' עד הלכה ז') "קמח של אחד מחמשת המינין שבשלו בקדרה, בין לבדו בין שעירבו עם דברים אחרים כגון לביבות וכיוצא בהן, וכן הדגן שחלקו או כתשו ובשלו בקדרה כגון הריפות וגרש הכרמל וכיוצא בהן וכל זה הוא הנקרא מעשה קדרה, וכן כל תבשיל שערב בו מחמשת המינין, בין קמח בין פת, בתחילה מברך עליו בורא מיני מזונות. בד"א, כשהיה המין הזה חשוב אצלו ולא היה טפלה, אבל אם היה אחד מחמשת המינין שעירב, טפלה, אינו מברך אלא על העיקר ופוטר את הטפלה, וזה כלל בברכות, כל שהוא עיקר ועמו טפלה, מברך על העיקר ופוטר את הטפלה, בין שהיתה הטפלה מעורבת עם העיקר, בין שלא היתה מעורבת. כיצד היא הטפלה

אלא על הגריסין בורא פרי האדמה כתחילה".

וכתב שם השיט"מ "ולא היא, אידי ואידי בורא פרי האדמה, והאי דמפשי ביה קמחא לדבוקי בעלמא הוא. פירוש, וכיון דלאו מעיקר תבשילא אינו מברך עליו בורא מיני מזונות אף על גב דמפשי ביה קמחא, משום דקמחא בההיא תבשילא לא אתי לכוונת אכילתו כלל, אלא לדבוקי בעלמא כמו שנכתב לעיל. והיכי דהוי מעיקר תבשילא שמכוין בקמחא לאכילתו, אפילו פורתא מברך בורא מיני מזונות. דהא קי"ל כרב ושמואל דאמרי כל שיש בו מחמשת המינים בתחלה בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש. ומיהו דוקא בדאית ביה כזית בכדי אכילת פרס. דאי לא, לא חשיב כלל". ומבואר דרק אם הדגן לא ניתן לשם אכילה כלל, אז הדגן בטל.

ומסוגיה זו ומדברי כל הראשנים הנ"ל מתבאר, שרק באופן שהדגן ניתן רק כדי להדביק את המאכל, והיינו שלא לכוונת אכילה כלל (כלשון השיט"מ), ממילא בטל הדגן באופן כזה²²,

כב. נחלקו הפוסקים האם בכה"ג שהדגן ניתן לדבק, הדגן בטל גם כשהוא רוב התבשיל (ע' בט"ז בסי' ר"ח סק"ד, ובפמ"ג שם, ובמג"ג סק"ב, ובכה"ח אות י"ב ואות ט"ו, וע"ע בנהר שלום סק"ב, ובספר ברכת ה' ח"ג פ"י סע' ל"ג). אכן כבר כתב שם השעה"צ (סק"יג) ע"ד הט"ז "גם מה שכתב דאפילו אם החמשת מינין הוא הרוב, כיון שבא לדבק הוא בטל, השמטתיו, דאינו ברור, דיש אחרונים מפקפקין בזה, עיין במטה יהודה (סק"א) ומגן גבורים (שה"ג סק"ב), גם אינו מצוי שיתן בו כל כך קמח ולא יהיה רק לדבק ולא למאכל גופא" ע"כ. וע"ע בכה"ח (אות י"ב).

המעורבת, כגון לפת או כרוב שבשלו, ועירב בו קמח של אחד מחמשת המינין כדי לדבקו, אינו מברך עליו בורא מיני מזונות, שהלפת הוא העיקר וקמחו טפלה, שכל דבר שמערבין אותו לדבק או כדי ליתן ריח או כדי לצבוע את התבשיל הרי זו טפלה, אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובות, הרי הוא עיקר. לפיכך, מיני דבש שמבשלין אותן ונותנין בהן חלב חטה כדי לדבק², ועושין מהן מיני מתיקה, אינו מברך עליו בורא מיני מזונות, מפני שהדבש הוא העיקר. כיצד היא הטפלה שאינה מעורבת, הרי שצריך לאכול דג מליח ואכל הפת עמו כדי שלא יזיק המלח גרונו ולשונו הרי זה מברך על המליח ופוטר את הפת מפני שהפת טפלה לו וכן כל כיוצא בזה³ עכ"ל.

והנה ברור שמקור דברי הרמב"ם הוא מהא ד"אמר רב יוסף כותיה דרב כהנא מסתברא דרב ושמואל דאמרי תרוייהו כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות", וכ"כ שם מרן הכס"מ (פ"ג ה"ד) "קמח של

אחד מחמשת המינין שבישלו וכו'. ג"ז שם (ל"ו ע"ב) חביץ קדירה וכן דייסא, רב יהודה אמר שהכל, רב כהנא אמר במ"מ וכו', אמר רב יוסף כוותיה דרב כהנא מסתברא, דרב ושמואל דאמרי תרוייהו כל שיש בו מחמשת המינין מברך עליהן במ"מ. וכתב הרי"ף וכן הלכתא וכו'. וכן כל תבשיל וכו' אם עירב בו קמח. מתבאר מתוך מימרא דרב כהנא שכתבתי בסמוך, ומשמע שהוא הדין לעירב בו את הפת⁴ ע"כ.

וכן מש"כ הרמב"ם שאין לברך על הטפלה המעורבת, ברור שמקור דבריו הוא מדין תבשילא דסילקא, וכ"כ שם מרן בכס"מ (פ"ג ה"ה) "ומ"ש כיצד היא הטפלה המעורבת עם העיקר וכו'. שם (דף ל"ט ע"א) אמר רב אשי כי הוינא בי רב כהנא אמר לן תבשילא דסילקא דלא מפשו קימחא בפה"א, דליפתא דמפשו קימחא טפי במ"מ, והדר אמר אידי ואידי בפה"א, והאי דשדו ביה קימחא, לדבוקי בעלמא עבדי".

כג. וכ"כ רבינו בתשובה (שו"ת הרמב"ם סי' רי"ג, ובפאר הדור סי' קל"ג) "ומיני המתקה העשויים מסוכר ודבש אשר מערבים בהם חלב חיטה, יברך עליהם שהכל, ואל תטעה אתכם בערות מי שמברך עליהם בורא מיני מזונות בסיבת חלב החיטה, וכבר בארנו ההוכחה בזה בהלכות ברכות מחבורנו הגדול, ר"ל משנה תורה" ע"כ. והיינו מכיון שהחלב חיטה ניתן לדבק. (וע' בפתח הדביר בסי' ר"ח סע' ב' בסק"ג, ובנד"מ עמ' קי"ז בד"ה והעד, שביאר דברי הרמב"ם בתשובתו במה שצייין לדבריו בהלכות ברכות). וכיוצ"ב ממש כתב הרשב"ץ בתשובה (ח"א סי' פ"ט), והביאו מרן הב"י ביו"ד (סי' קי"ג סע' ב' ד"ה עירב דבר, בד"ה כתב הר"ש), והפר"ח ביו"ד (סי' קי"ב ס"ק י"ז). וצייין שם הפר"ח שכ"כ הריב"ש (בסי' כ"ח). אלא שהפר"ח עצמו חלק על זה, ודעתו לברך מזונות. וע' לקמן שאפשר שבאמת אין כאן מחלוקת, ושכ"כ הרב פתח הדביר. וע"ע בכה"ח (סי' קס"ח אות קכ"ב).

קמח בין פת, בתחילה מברך עליו בורא מיני מזונות. בד"א, כשהיה המין הזה חשוב אצלו ולא היה טפלה" וכו', ושוב ביאר דטפלה המעורבת לעניין זה, היינו רק אם "עירב בו קמח של אחד מחמשת המינין כדי לדבק" וכו', ומשמע שבכל אופן אחר, תמיד מברך מזונות. וכבר הבאנו לעיל שכן כתב הראשון לציון בדעת הרמב"ם. ונמצא שגם דעת הרמב"ם כדעת כל רבותינו הראשונים, ודלא כמאירי. (וראה עוד לקמן בכיאר דברי הב"י והדרכ"מ בסי' ר"ד במש"כ בדעת הרמב"ם).

סיכום והעולה מכל האמור מפשטות הסוגיות והראשונים

העולה מהאמור עד כאן, שמפשטות הסוגיות בברכות²⁷, ומדברי רוב ככל הראשונים²⁸ מבואר להדיא, שדגן שניתן לתת טעם במאכל אחר, אפילו

ועוד זאת ברור מלשון הרמב"ם, שאף שעיקר המאכל הוא מהמין השני, אפ"ה, כל שמין הדגן ניתן כדי ליתן טעם, מברך על הדגן, ורק בניתן שלא לכוונת אכילה ("לדבק או כדי ליתן ריח או כדי לצבוע את התבשיל"), אז הדגן בטל, ולכן כתב הרמב"ם "כגון לפת או כרוב שבשלו, ועירב בו קמח של אחד מחמשת המינין", ועוד כתב "אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובות", ומשמע שעיקר התבשיל והתערובת הוא הכרוב והלפת, ורק "עירב בו קמח", היינו בעיקר התבשיל, אפ"ה, אם נתן את הקמח כדי ליתן טעם בתערובת, לעולם מברך על הדגן. ורק אם נתנו כדי לדבק או כדי ליתן ריח או כדי לצבוע²⁹, בזה אינו מברך על הדגן, והיינו מפני שהדגן לא ניתן לכוונת אכילה כלל.

וכן מוכח עוד ממש"כ הרמב"ם "וכן כל תבשיל שערב בו מחמשת המינין, בין

כד. ונראה שהרמב"ם למד מהסוגיא ד"לדבק" הוי טפל, דה"ה לכל מצב בו הדגן ניתן שלא לכוונת אכילה, ומינה יליף לריח וצבע, ופשוט. וע"ע בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' ל"ח) מש"כ בזה. ושור"ר שכ"כ בשו"ת פלא יועץ (ח"ב סי' י"ד ד"ה אלא דצריך) "נראה מדברי הרמב"ם דלדבק הוא שאינו מכויץ להנאתו של קמח כלל, כ"א לדבק או לריח או לצבוע, שבכל אלו אין הגוף נהנה ממנו, ושלא לדבק מיקרי כל שהוא מכויץ להנאת גופו מאותו הקמח, לא מבעיא שמערב כדי לאכול הקמח כמו המין האחר, אלא אפילו אם מערב הקמח לטעמא בעלמא, אפ"ה לא חשיב לדבק, דכיון דעביד ליה לטעמא, א"כ אכתי נמצא גופו נהנה ממנו" וכו' עכ"ל. דבריו ברורים. וכדברי הפלא יועץ, משמע גם במשנ"ב (סי' ר"ח סק"ח) שכתב "אלא לדבקו וכו', ר"ל שלא בא להטעים התבשיל ולא לסעוד הלב, רק שיהא התבשיל מדובק".

כה. היינו כפי שביארתי, שרוב יהודה ורב כהנא נחלקו בחביץ קדירה באופן שהוא העיקר, ומין הדגן שבו ניתן כדי ליתן בו טעם. וכן ממה שמשמע שמין הדגן הוא המיעוט. ובפרט ממה שהסוגיה מיעטה רק מצב אחד, באופן בו הדגן ניתן כדי לדבק.

כו. רמב"ם, תוס', רשב"א, רבינו יונה, רא"ש (דלא כעו"ת), רא"ה, רי"ד, הר"י שירלאון,

כשהמין האחר הוא הרוב, ואפילו שהוא העיקר בדעת האדם האוכל, לעולם יש לברך על מין הדגן, אא"כ ניתן כדי לדבק וכד', והיינו שאין שום כוונת אכילה בנתינתו. וזהו עיקר חידושם של "רב ושמואל דאמרי תרוויהו כל שיש בו מחמשת המינים מברך עליו מזונות". והמאירי הוא היחיד בראשונים^כ שסובר שדין רב ושמואל אמור רק באופן שעיקר המאכל קרוי על שם הדגן.

ביאור שיטת הטור ומרן הב"י בסי' ר"ח בדין כל שיש בו מחמשת המינים

וז"ל הטור (באו"ח סי' ר"ח) "וה' מיני דגן וכו' שהן גם כן חשובין שנשתבחה בהן ארץ ישראל וכו', ועוד יש להם מעלה כי עליהם יחיה האדם, ואם עשה מהם פת מברך עליהם המוציא. הלכך אפילו לא עשה מהן פת אלא תבשיל, כגון מעשה קדרה ודייסא, ואפילו עירב בהם דבש ושאר מינין, מברך עליהן במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין ג', דאמר שמואל כל שיש בו מחמשת המינין מברך עליו במ"מ. הלכך, תבשיל שהוא (ס"א

שעיקר הוא^כ) מחמשת המינין, אפילו עירב עמו דברים אחרים עד שנעשו רוב, מברך עליהן במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין ג'. אבל אם לא נתנו מהם בתבשיל אלא להקפותו ולדבקו, בטלין בתבשיל" עכ"ל.

ונראה שהטור נגרר אחר לשון הרא"ש כדרכו, ונקט לשון "הלכך תבשיל שהוא מחמשת המינים", כעין מש"כ הרא"ש "הלכך כל שעיקרו מחמשת המינין, אפילו רובו ממין אחר, מברכין עליו בורא מיני מזונות". ונראה שדקדוק העולת תמיד ברא"ש שכתב "משמע מדבריו דוקא אם העיקר מחמשת המינים, אבל אם אין העיקר מחמשת המינים, מברכין על העיקר", יהיה נכון לדקדק כן גם בלשון הטור.

אכן לפי מה שנתבאר לעיל שאין דקדוק זה מוכרח, לפי"ז י"ל דמש"כ הטור "הלכך תבשיל שהוא מחמשת המינין", היינו שכל שלא ניתן הדגן כדי לדבק, כדסיים הטור "אבל אם לא נתנו" וכו', ממילא תמיד עיקר התבשיל נקרא ע"ש חמשת המינים. ויותר יש לפרש כן לפי ספרים דגרסי בטור "שעיקר הוא מחמשת

הריא"ז, שיט"מ, ריבב"ן, ועוד. וכ"כ האחרונים, ומהם, הפנ"י, הראשון לציון, הראש יוסף, המרומי שדה ועוד. וראה לקמן שכ"ד כל גדולי האחרונים המפורסמים.

כו. העולת תמיד דקדק שדעת הרא"ש כדעת המאירי, ולפענ"ד אין דבריו מוכרחים, ויש להשוות דעת הרא"ש על כל שאר רבותינו הראשונים. וכבר הבאתי שהביאור הלכה ומחצית השקל פירשו דעת הרא"ש דלא כעו"ת.

כח. מרן הב"י גרס בטור "תבשיל שהוא מחמשת המינים".

המינים", והיינו שלעולם תבשיל שיש בו דגן, עיקר הוא (אא"כ ניתן לדבק, כדסיים הטור). כ"ע לענ"ד.

והנה מרן הב"י שם הביא סוגיית הש"ס (בדף ל"ו ע"ב) בדין חביץ קדירה, ושוב הביא דברי הרא"ש (פ"ו סי' ו') הנ"ל, וסוגיית הש"ס (בדף ל"ז ע"ב) בדין ריהטא דחקלאי. ושוב הביא דברי הרשב"א הנ"ל. עכת"ד הב"י.

ויש להעיר, שמריהטת דברי הב"י משמע שאינו סובר שיש מחלוקת בין הרא"ש לרשב"א, שהרי הביא דברי שניהם בשתיקה זא"ז, ולא כתב שנחלקו. ומבואר דלא כעולת תמיד הנ"ל שעשה ביניהם מחלוקת.

ולעניין מש"כ הטור שאם הדגן ניתן כדי לדבק הוי טפל, הביא מרן הב"י את סוגיית הש"ס (בדף ל"ט ע"א) בדין תבשילא דסלקא. ושוב כתב שם הב"י "וכתב הרמב"ם (בפ"ג מהלכות ברכות ה"ה), שהטעם מפני שכל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופוטר את הטפילה. וכתב עוד (ה"ו) דמטעם זה מיני דבש שמבשלים אותם ונותנים בהם חלב חטה כדי לדבק ועושין מהן מיני מתיקה, אינו מברך עליו בורא מיני מזונות מפני שהדבש הוא העיקר. וכתבו התוס' (ל"ו ע"ב ד"ה כל) וכן כשנותנין

קמח לתוך שקדים שעושים לחולה אם עושין אותו כדי שיסעוד הלב אז צריך לברך בורא מיני מזונות ואם לדבק בעלמא אינו צריך לברך בורא מיני מזונות וטוב להחמיר ולגמעו בתוך הסעודה לאחר ברכת המוציא ופטור ממה נפשך ע"כ וכו'. כתוב בשבלי הלקט (סי' קס"ב) הוא הדין קמח שמשימים בתוך הגריסין וסולת בתוך האורז מבושל עם הדבש כדי להקפותו בטל הוא אצלו ולא מברכין עליה" עכ"ל הב"י. ומדברי מרן הב"י מוכח, דלעולם שייך דין רב ושמואל, אא"כ ניתן הדגן כדי לדבק וכד', שהרי לא הביא שום אפשרות אחרת שהדגן בטל.

פסק השו"ע והאחרונים דלעולם יש לברך על מין הדגן אא"כ ניתן כדי לדבק

וכן מוכח מלשון השו"ע (בסי' ר"ח סע' ב') שכתב "חמשת מיני דגן ששלקן או כתשן ועשה מהם תבשיל, כגון מעשה קדירה הריפות וגרש כרמל ודייסא, אפילו עירב עמהם דבש הרבה יותר מהם או מינים אחרים הרבה יותר מהם, מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף על המחיה. אבל אם לא נתן הדגן בתבשיל אלא לדבקו ולהקפותו^כ, בטל בתבשיל" ע"כ. וכתב שם העטרת צבי (סק"ד) "וכיון

כט. וע"ע בשו"ע (או"ח סי' קס"ח סע' ח') שכתב "אבל אותם ריקקים דקים שנותנים מרקחת עליהם, הם טפילים לגבי המרקחת וברכת המרקחת פוטרתן" (וע' בנו"כ שם). וע"ע בשו"ע (סי' רי"ב סע' ב') שכתב "מרקחת שמניחין על ריקקין דקים, אותם ריקקין הוו טפילה למרקחת,

בעלמא. ואין שום תנאי שהדגן יהיה עיקר התבשיל.

זכ"כ העולת תמיד הנ"ל (סק"ב) בדעת השו"ע "משמע מדבריו אפילו אין החמשה מינים עיקר, אלא דלאכשורי תבשילא באין, מ"מ מברכין בורא מיני מזונות, וכן נראין דברי המחבר מדכתב סתמא אפילו עירב עמהם וכו', משמע דבכל ענין מברך בורא מיני מזונות" ע"כ.

זכ"כ הפמ"ג (סי' ר"ח משב"ז סק"ג) בשם הגאון בעל פרי חדש בשו"ת מים חיים (סי' ח'), דאע"ג דדובשא עיקר לאכול, כל שהסולת מטעימו ומכשירו, מברך בורא מיני מזונות. עכת"ד הפמ"ג.

זז"ל הפר"ח במים חיים (בסי' א') "דכל שיש בו מחמשת המינים אפילו דבר מועט, אינך לא חשיב ומגרר גריר בתר חמשת המינים, וכאילו כולו מחמשת המינים דמי".

זכ"כ הגר"א (בסי' ר"ח) בשם הרשב"א הנ"ל, וכ"כ רעק"א, וזה כפי שהוכחתי מכל הני רבוותא דלעיל (ודלא

שלא נתן להכשיר וליהב טעמיה בתבשיל אלא לדבק התבשיל, הוי התבשיל עיקר". וכ"כ שם המשנ"ב (סק"ח) "ר"ל שלא בא להטעים התבשיל ולא לסעוד הלב, רק שיהא התבשיל מדובק, לא חשיב ובטיל לגבי התבשיל". הרי מוכח דכל שניתן ליתן טעם, להטעים ולהכשיר, לעולם אינו בטל, ואפילו אין עיקר התבשיל קרוי ע"ש הדגן ("רק שיהא התבשיל מדובק", ודו"ק). ורק באופן שניתן שלא לטעם, כגון לדבק, רק בזה הדגן בטל. וכן מוכח בלבוש (ר"ח סע' ב' וסע' ג'), וכ"כ הערוך השולחן (סע' י"ג וסע' י"ד וסע' י"ח וסע' י"ט), עיי"ש.

ועוד כתב השו"ע (שם סע' ג') דברי התוס' הנ"ל וז"ל "כשנותנים קמח לתוך שקדים שעושים לחולה, אם עושים כן כדי שיסעוד הלב, מברך בורא מיני מזונות. ואם לדבק בעלמא, אינו מברך בורא מיני מזונות. וטוב להחמיר ולגמעו בתוך הסעודה לאחר ברכת המוציא, ופטור ממנה" ע"כ. הרי שלעולם הדגן עיקר, ואפילו המין השני הוא רוב מוחלט, אא"כ ניתן הדגן כדי לדבק

שהדבר ידוע שאין מתכוונים לאכול לחם". וע"ע בשו"ע (בסי' ר"ד סע' י"ב). והיינו שהדגן ניתן שלא לכוונת אכילה, רק להחזיק את המאכל שע"ג, וזהו שכתב "שאין מתכוונים לאכול לחם". ולקמן הבאתי דברי הפר"ח במים חיים (סי' ח') מש"כ לבאר בזה (וממילא נדחו דברי הרב להורות נתן ח"ד סי' ט'), וע"ע בשו"ת יביע אומר (ח"ז סי' ל"ג אות ג' ואות ד'), ובספרו חזו"ע ברכות (עמ' רפ"ט הערה ד' והלאה). וע"ע בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' מ"ג ד"ה חתיכה של), ובספר וזאת הברכה (תשס"ט, פרק י"ב עמ' ק"ח ד"ה אינו לכוונת אכילה), וי"ל ע"ד.

ל. וז"ל רעק"א שם "אפילו בענין דליכא כזית דגן בכא"פ, מג"א (סי' זה ס"ק ט"ו). ואפילו

ובספרו ראש יוסף ברכות ל"ו ע"ב). ועיי"ש במשנ"ב (ס"ק מ"ה וס"ק מ"ט), ובביאור הלכה (סע' ט' ד"ה מברך), ובשעה"צ (בסי' רי"ב סק"ו) שסתם לדינא שלא כדבריו, אלא בעינן שטעם הדגן יהיה ניכר (וע"ע בשעה"צ ר"ח ס"ק י"ב).

אכן בביאור הלכה הנ"ל כתב דסגי שטעם הדגן יהיה ניכר "קצת". וכן משמע מדברי הר"ר יונה שהובא בב"י (סי' ר"ח סע' ט') שכתב "אלא בתחילה מברך המוציא, כיון שיש בו טעם דגן", וכ"ה בשו"ע שם (סע' ט'). ובתורת חיים (סופר, סי' ר"ח סוף סק"ה) כתב, שאף הט"ז יודה באופן שאין הטעם נרגש כלל וכלל, עיי"ש. אך ברור לכו"ע שא"צ שעיקר שם התבשיל יהיה ע"ש הדגן, ודלא כמאירי, דדעת יחיד הוא.

ועוד כתב מרן הב"י (סי' ר"ח סע' ט') "וכתוב בארחות חיים (הלכות ברכות אות ו') בשם הרב בעל האשכול (ס"ס כ"ח) קימחא דחיטי או שערי דערבינהו בהדי קימחא דדוחן או גלבונים או אלונים, מברך בורא מיני מזונות. ואי עבדינהו פת, המוציא ושלש ברכות, כרב ושמואל דאמרי כל שיש בו מחמשת המינים מברך בורא מיני מזונות עכ"ל. וזה לשון ה"ר דוד אבודרהם (עמ' שי"ד) שאם עירב באותו קמח אחד מחמשת המינים ועשה ממנו פת, מברך המוציא

כמאירי שהוא דעת יחיד), והרי זה כמבואר.

וכתב שם הט"ז (בסק"ג) "אפילו עירב עמהם וכו'. כאן בחמשת המינים שהם חשובים ביותר, לא אזלינן בתר רוב, רק כל שנותנים אותן למאכל, משא"כ בשאר דברים אזלינן בתר הרוב, כמ"ש סי' ר"ב בתחלתו ע"ש, וכן איתא בסי' ר"ח סע' ז'. משמע דכאן אפילו אינם נותנים טעם שיש להם חשיבות, כיון שהם למאכל, דהא כל דיש דבש, אין מרגיש רק טעם דבש" עכ"ל הט"ז. והועתק בכה"ח (אות ח').

הרי דבדגן לעולם לא אזלינן אלא בתר כוונת הנותן, ואם נתן הדגן למאכל, לעולם הוא העיקר. וכ"כ שם המשנ"ב (סק"ז), ובשעה"צ ס"ק י"א כתב שמקור דבריו מהרשב"א הנ"ל) "הטעם, כיון דהוא בא להטעים ולהכשיר את התבשיל, והוא מחמשת המינים דחשיבי, הוא העיקר", הרי להדיא שאף שהמין השני עיקר, ומין הדגן אינו אלא להכשירו ולהטעימו בעלמא, לעולם הוא העיקר ויש לברך עליו.

אכן מש"כ הט"ז שה"ה אפילו כשאין טעם הדגן ניכר במאכל (וכ"כ הראש יוסף דלעיל), בזה רבים חלקו עליו (ע' לפמ"ג במשבצ"ז סק"ג, ובא"ר סק"ג, וע"ע לפמ"ג בסי' ר"ד א"א ס"ק כ"ה,

ולבסוף על המחיה. ואם בשלו בקדירה, מברך תחלה בורא מיני מזונות, ואחריו בורא נפשות" ע"כ.

וכתב שם המג"א (ס"ק י"ד) "בורא מיני מזונות, דכל שיש בו מה' מינין מברך במ"מ כמ"ש לעיל (סע' ב)". וכ"כ שם הגר"א "עירב וכו'. כנ"ל (בסע' ב), וכמ"ש כל שיש בו וכו'. וכ"ש לענין המוציא, וז"ש ואם עשה וכו". ועוד כתב שם הגר"א "בתחילה מברך המוציא. דכאן א"צ בכא"פ, כמ"ש כל שיש בו מה' מינין וכו', רק שאינו לדבק כנ"ל, וכמ"ש ואם בשלו בקדירה מברך וכו', וה"ה לעניין המוציא". וכ"כ שם המשנ"ב (ס"ק מ"א) "מברך בורא מיני מזונות וכו', כנ"ל (בסע' ב) עיי"ש". וכ"ה בלבוש (בסע' ט"ל). הרי להדיא דלעולם יש לברך בתחילה על מין הדגן, אפילו כשהוא מועט כ"כ, שאין בו כזית בכדי אכילת פרס. ורק באופן שהדגן ניתן כדי לדבק, רק אז אין לברך עליו, וכנ"ל (בסע' ב' וסע' ג).

וכ"כ עוד המשנ"ב (בסי' רי"ב סק"א) ביתר פירוט "אם העיקר מעורב, כגון כל תערובות שני מינים שהאחד הוא העיקר והשני אינו בא אלא לתקנו ולהכשירו או אפילו שניהם עיקרים אלא

ושלש ברכות, ואם בשלה בקדרה, מברך בורא מיני מזונות ולבסוף מעין שלש. וכתב ה"ר יונה, דדוקא שיש באותו קמח מאחד מחמשת המינים כדי שיאכל ממנו כזית דגן בכדי אכילת פרס, אבל אם אין בו זה השיעור מחמשת המינים, אינו מברך לבסוף שלש ברכות, אלא בתחלה מברך המוציא כיון שיש בו טעם דגן אף על פי שאין בו כזית דגן בכדי אכילת פרס, ולבסוף מעין שלש. והוא הדין כשבשלוהו בקדרה, שמברך תחלה בורא מיני מזונות, אבל לבסוף מברך בורא נפשות רבות עכ"ל" ע"כ. הרי דאפילו כשאין כזית בכדי אכילת פרס, לעולם מברך בתחילה בורא מיני מזונות.

וכ"פ שם מרן בשו"ע (סי' ר"ח סע' ט') "עירב קמח דוחן ושאר מיני קטניות עם קמח של חמשת מיני דגן ובשלו בקדירה, מברך בורא מיני מזונות ועל המחיה. ואם עשה ממנו פת, מברך המוציא וברכת המזון. ודוקא שיש באותו קמח מחמשת מינים כדי שיאכל ממנו כזית דגן בכדי אכילת פרס, אבל אם אין בו זה השיעור מחמשת המינים, אינו מברך לבסוף ברכת המזון, אלא בתחילה מברך המוציא כיון שיש בו טעם דגן אע"פ שאין בו כזית בכדי אכילת פרס,

לא. וז"ל שם "ודוקא שיש באותו קמח של חמשת המינים בכדי שיאכל ממנו כזית דגן בכדי אכילת פרס, אבל אם אין בו זה השיעור מחמשת המינים אפילו אין בו דגן אלא מעט, מברך בתחלה המוציא, דברכה ראשונה היא ברכת הנהנין, וברכת הנהנין אין בו שיעור, דאפילו בכל שהוא מברך דהא מתהני, וכיון שיש בהן מיני דגן והוא פת יש לו חשיבות, וברכתו היא המוציא כיון שיש בו טעם דגן".

וב"ד הפר"ח ביו"ד והחכם צבי וכל גדולי האחרונים
וב"כ הפר"ח ביו"ד (סי' קי"ב ס"ק י"ז)
 וז"ל "כתב הר"ש בר צמח (תשב"ץ ח"א סי' פ"ט) הביאו הב"י בסי' קי"ג (ד"ה כתב הר"ש), דמיני מתיקה שעושין הגוים מסלת ודבש, דדובשא עיקר, וסולת לדבוקי בעלמא, ושכדין נהגו בהם היתר, אלא שבעל נפש יחוש לעצמו ע"כ. וגם הריב"ש בתשובה (בסי' כ"ח) התירן משום שהדבש עיקר. ולפי"ז אין מברכין על אלו מיני מתיקה בורא מיני מזונות, אלא שהכל. ולי נראה דהני מיני מתיקה מברכין עליהם בורא מיני מזונות וכו'. וזה שנים שנשאלתי (בשו"ת מים חיים סי' ח') על המלב"ן שעושין בחברון תוב"ב, דהיינו שלוקחין תירוש ומרתיחין אותו על האור, ומערבים עמו קמח ומתעבה, והתירוש מרובה על הקמח, מה מברכין עליו. והעליתי בראיות דכל שאינו עושהו אלא לדבוקי בעלמא הוי טפלה ומברכין על העיקר, אבל סתם קמח שמשימין בו אחד ממיני המשקין, כיון שמלבד ממה שמדבק ומקפה התערובת, מכשירו ומתקנו נמי לאכילה, א"כ מסתמא הקמח שניתן בתערובת זה אדעתא דהא והא ניתן, ומברך עליו בורא מיני מזונות^ל. ומכח זה העליתי שהמלב"ן ראוי לברך עליו בורא מיני מזונות. וכך העידו על הרבנים לקדושים אשר בארץ

שהאחד מרובה מחבירו הרוב הוא העיקר כמ"ש סימן ר"ח ס"ז. ואפילו כל מין ומין עומד בפני עצמו וניכר נמי בתר רוב אזלינן, וע"כ בפורים שמרקחין שומשמין בדבש ומערבין בהם פתיתי אגוז כל שרוב שומשמין בתר העיקר אזלינן ומברך פרי האדמה. ומיהו כ"ז דוקא בששניהם הוא דבר חשוב, הא אם אחד מהן אינו דבר חשוב, אף שהוא הרוב בטל הוא לגבי מיעוט החשוב שהוא העיקר. וע' סי' ר"ד סע' י"ב ובמש"כ שם. ודע, דבחמשת מיני דגן קי"ל לעיל (בסי' ר"ח) דאם מעורבין עם שאר מינים אפילו הם המיעוט כל שניתן בהתבשיל לטעם אזלינן בתרייהו ומברך עליהם כמ"מ לבד ונפטר תערובות הרוב מפני שמיני דגן נחשבין לעיקר תמיד, אך בלבד אם יש בהם ממש, אבל אם עירב קמח במים הרבה כ"כ עד שהוא רך כדי שיהא ראוי לשתייה, מברך שהכל" עכ"ל. והוסיף לבאר שם בשעה"צ (סק"ה) על מש"כ במשנ"ב "כל שניתן בהתבשיל לטעם", "לאפוקי אם רק לדבק בעלמא, בזה קי"ל לעיל (בסי' ר"ח סע' ב') דבטילי לגבי שאר מינים". וע"ע במשנ"ב (בסי' ר"ח סק"ז). והדברים פשוטים וברורים שלעולם הדגן עיקר, אא"כ ניתן לדבק בעלמא. ולא נצרכתי לכל האריכות, אלא מפני שיש מי שאין הדברים פשוטים לו, כדלקמן.

לב. הרי ס"ל דכשהדגן ניתן גם לדבק וגם להזין, להזין עיקר. ולענ"ד כן משמע מלשון השי"ט"מ דלעיל דכתב "משום דקמחא בההיא תבשילא לא אתי לכוונת אכילתו כלל", ודו"ק.

המה שהיו בחברון, שהיו מברכים עליו בורא מיני מזונות. וכבר הארכתי בראיות להוכיח כן, ודחיתי מה שנראה הפך מזה. וא"כ בנד"ד נמי נראין הדברים שקמח זה עשוי לדבק ולתקן ולהכשיר ג"כ הדבש לאכילה, וצריך לברך עליו בורא מיני מזונות וכו' עכ"ל הפר"ח. והובא בכה"ח שם ביו"ד (אות ל"ט).

וכן הסכים מרן החיד"א בברכ"י בשו"ב שם (יו"ד סי' קי"ב אות ט' ואות י"ג), שאחר שהביא תורף דברי הפר"ח הנ"ל, שוב כתב בהלחטיות "ודבריו חיים וקיימים. ודין המלבין כ"כ באורך הרב ז"ל בקונטרס התשובה שבספרו מים חיים (סי' א'). וכך פשטה הוראה. וכמ"ש אני הדל בספרי הקטן ברכי יוסף או"ח (סוף סי' ר"ד), משם הגדולים רבנן סמוכין ע"כ. הרי שמעיד גם שכך הוא המנהג הפשוט.

ובעניין הנ"ל ראה בשו"ת מים חיים (סי' ח') להגאון הפר"ח שהעלה כן בעניין המאכל שנקרא מלבן, שאחר שהביא דברי הרשב"א הנ"ל, שוב כתב "ומשמע דזה המלבן הוי דכוותיה, שעיקרו מחמת תירוש והקמח להטעימו ולהכשירו ולא לדבוקי בעלמא גרידא,

שאילולי הקמח לא הוה חזי למיכל כולי האי כמו השתא, נמצא שהקמח מתקנו ומכשירו והוא העיקר בכאן ומברך עליו בורא מיני מזונות" עכ"ל. ושוב כתב שכך מוכח מהרמב"ם הנ"ל, וכן הוכיח מסתימת השו"ע (בסי' ר"ח סע' ו'). וכתב לחלק בין ריקינן (שבשו"ע או"ח סי' קס"ח סע' ח' וסי' רי"ב סע' ב'), לבין רישקולא"ש ריאלחש"ו (שבסי' קס"ח סע' ז'), דהכל תלוי אם הדגן עשוי לדבק או ליתן טעם, עיי"ש.

ודו"ק בלשון המג"א (בסי' קס"ח סוף סק"ל) שכתב "וז"ל הרמב"ם (בפ"ג מהלכות ברכות) כל תבשיל שעירב בו אחד מה' מינים, בין קמח בין פת מברך במ"מ, ובלבד שלא יהא טפילה וכו', וע' לקמן (ס"ס ר"ד), והכא הלחם טפל, דעיקר כוונתו לשתות השכר, והלחם אין בו ממשות ודבר חשוב" ע"כ. ומינה, דאם היה בו ממשות, לעולם היה הוא העיקר^{לג}, ועיי"ש במג"א.

וכן הסכימו למעשה כל גדולי עולם רבותינו האחרונים, ומהם מהר"א יצחקי בשו"ת זרע אברהם (או"ח סי' א"ד), והרב באר היטב (ר"ח סק"ג), ובשו"ת קול אליהו (ישראל, ח"ב יו"ד סי'

וכן משמע לענ"ד מלשון הרמב"ם. וכ"כ הפתח הדביר דלקמן. וע' לעיל בשיטת התוס' בהערה שם במה שציינתי לספר הלכה ברורה שעמד בזה.

לג. ודלא כפי שכתב בדעת המג"א, בספר ליבון הלכה (תשע"ז, עמ' ש' וש"א).

לד. ורק לעניין ברכה אחרונה נחלק עם הפר"ח (וע' בהערה לעיל בשם רעק"א, ובשם החזו"ע), ואכמ"ל.

ומאד שמחתי כשראיתי בפתח הדביר (בסי' ר"ח סק"ג הנד"מ, מהדור' מכון הכתר עמ' ק"כ ד"ה אלא) שכתב שבאמת אין מחלוקת בין הפר"ח לריב"ש והרשב"ץ, "אך בקושטא לא נחלקו אלא במציאות אותן מיני מתיקה, דאינהו ס"ל דלא ניתן הסולת אלא לדבק וכו', אבל אם היו עשויים באמת לתת טעם וכו'. וע"ע בערך השולחן (בסי' ר"ד אות ו').

וכ"כ בשו"ת חכם צבי (בסי' קכ"ט), וז"ל "דרב ושמואל דאמרי תרווייהו כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו במ"מ, ואף שהדבש הוא העיקר, שזאת היא מעלת הה' מינין שאינן בטלין ברוב, אבל שאר המינין כולם בטלין הן ברוב" וכו'.

וכיוצ"ב כתב מהר"י עייאש על הרמב"ם (ברכות פ"ג ה"ד) "והיה אפשר לומר דבחלוקה דרישא מיירי כשעיקר התבשיל הוא מחמשת המינין, ובסיפא אשמעינן רבותא טפי דאפילו עיקר התבשיל ממין אחר, כיון דיש בו מחמשת המינין מברך עליו בורא מיני מזונות. וכן מוכח מדין לפת שבשלו ועירב בו קמח של חמשה מינין, דהתם דהקמח טפל הוא משום דעשוי לדבק, הא אם אינו עשוי לדבק, אע"פ שעיקר התבשיל הוא הלפת ונקרא התבשיל על שמו, אעפ"כ כיון דיש בו מחמשת המינין מברך בורא מיני

ב'), ובשו"ת אדמת קודש (ח"ב או"ח סי' ח'), והרב פרי האדמה (הלכות ברכות פ"ג ה"ה), והחיד"א הנ"ל, ובפתח הדביר (סי' ר"ח סק"ג^ה), וכמבואר כל זה בשו"ת יביע אומר (ח"ט או"ח סי' צ"ח אות י"ד), וע"ע בחזו"ע ברכות (עמ' ק"צ סע' ו') לגבי רחת חלקום. וע"ע בספרו הליכות עולם (ח"ב עמ' ק"ד, וח"ז עמ' ק"י וקי"ב), ובחזו"ע ברכות (עמ' רפ"ט). וע"ע בכה"ח (סי' קס"ח אות קכ"ב, וסי' ר"ד אות ס"א), ואכמ"ל.

ובעיקר דברי הפר"ח שכתב "להשיג" על הרשב"ץ והריב"ש והב"י, היה נראה לי בזה שבאמת אין כאן מחלוקת, דכו"ע לא פליגי שכל ששמו את מיני הדגן כדי ליתן טעם, ודאי שמברך מזונות, וכדכתבו הרמב"ם והשו"ע וכל הפוסקים הנ"ל, וכדהסיק הפר"ח. ומש"כ הריב"ש והרשב"ץ לברך שהכל, הוא משום שבמקומותיהם ובזמנם לא נתנו את מיני הדגן אלא לדבק, וכדכתב הרמב"ם והשו"ע לגבי חלב חיטה ושקדים שעושים לחולה. ואולי ניתן הדגן גם להמעיט ממתיקות הדבש, אך לא כדי ליתן טעם, ובזה יודה הפר"ח, ודו"ק. ושו"ר שכיוצ"ב העיר הרב כה"ח הנ"ל בנד"ד, שהדבר משתנה בין המקומות, אך לדינא כולם ידו שאם נתן את הדגן כדי ליתן טעם ולהכשיר את האוכל, הרי הוא לעולם העיקר לכו"ע.

לה. ועיי"ש בהערות המהדיר (מהדור' מכון הכתר, עמ' קט"ז הערה ג' והערה ד'), וע' לקמן בירור דעתו של הרב פתח הדביר.

מזונות. ומדסתם דבריו משמע דאפילו התבשיל הוא הרוב והקמח של חמשת המינין הוא המיעוט, בכל ענין אינו נקרא עיקר התבשיל אלא על הדבר החשוב, שהוא של חמשת המינין. דהרי לא מיעט רבינו שיהא נקרא טפל אלא בעשוי לדבק, דמשמע דכל זולת העשוי לדבק נקרא עיקר, אע"ג דהוא מיעוט. וכן מוכח בגמרא בהך דאסיקנא בריהטא שהוא חביץ קדרה דאפילו דמחוזא דלא מפשו קימחא מברך עליו בורא מיני מזונות מדרב ושמואל דאמרי תרווייהו כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות. וכפי זה מ"ש רבינו אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובת הרי הוא עיקר, דפירושו אפילו מעט, ואפילו שם התבשיל אינו נקרא על זה התערובת לא מיירי אלא בתערובת של אחד מחמשת המינין דמחמת חשיבותו אינו בטל במיעוטו, ולא מסיבת שאינו עיקר התבשיל דאילו בשאר תבשילין שאין בהם מחמשת המינין מאי מהני אם נתערב כדי ליתן טעם כיון דהוא מיעוט והתבשיל הוא הרוב והוא העיקר, ורבינו בכל דין זה לא מיירי אלא בדין של חמשת המינין וכו' עכ"ל. ושם האריך בזה עוד (וע' לקמן), ודבריו ברורים דלא כמאירי.

וראיתי להרב פרי תואר ביו"ד (סי' קי"ג ס"ק י"ד) שכתב וז"ל "דגים

קטנים וכו', ולפעמים שעושים אותם בקמח כדי לטגנם, ואין בכך כלום, ובתר העיקר אזלינן והם הדגים, והגם דכל דאית ביה מחמשת המינים הוא העיקר (וע' בדברי רבינו לעיל בספרו ראשון לציון. ד.א.), שאני כה"ג דעיקר שעושין הקמח הוא כדי שלא ידבקו הדגים במחבת, והגם שמוסיף קצת טעם מחמת הקמח, עכ"ז לאו להכי עבדי ושרי, ודמאי הא למה שכתבו התוס"י שעושין אותו לדבוקי בעלמא. ולא מבעיא לדעת הרשב"ץ שהביא הב"י דקא שרי מיני מתיקה שעושים הגויים מקמח ודבש דשרי כה"ג, אלא גם לסברת הפר"ח (ס"ק י"ז) במלב"ן, יודה בכה"ג, דדוקא בהיכא דהקמח מכשיר המשקה. וגם לא דמי למיני מתיקה שעושים הגויים מסולת ודבש, שע"י הסולת נתקן הדבש לאכילה, משא"כ קמח שעושים על פני הדגים, אין עושין אותם אלא דבר מועט שלא ידבקו במחבת, ולא דמי להרסנא דקאמר הש"ס (ע"ז ל"ח ע"א) קמחא עיקר עכ"ל.

ודבריו ברורים שלא בא לחלוק על כל הנ"ל, ולהיפך, מודה לכל המבואר בכל מאודו (וכדמוכח גם מדבריו בספרו ראשון לציון הנ"ל), ורק בא לומר, דהיכא דניתן הדגן שלא לכוונת אכילה ("והגם שמוסיף קצת טעם מחמת הקמח,

לו. כתב שם המהדיר (מהדור המאור) "נראה שכוונת רבינו לתוס' בברכות (ל"ו ע"ב ד"ה כל) שכתבו שקמח שעשוי לדבק אין מברכין עליו מזונות דאינו חשוב שיש בו מחמשת המינים" ע"כ. ופשוט.

עכ"ז לאו להכי עבדי ושרי"י), כגון למנוע מהדגים להדבק למחבת, בזה בלבד הדגן בטל, והגם שבפועל הדגן נותן טעם, מ"מ לא לשם כך הוא ניתן. ודבריו ברורים שאם היה ניתן כדי ליתן טעם, שלעולם מברך מזונות.

ושו"ר שכ"כ בדעת הפרי תואר, בספר פתח הדביר (בסי' ר"ח סע' ב' סק"ג, ובנד"מ מהדו' מכון הכתר, עמ' קכ"א ד"ה והגם וד"ה ומ"מ), וז"ל "מ"מ הא לא דמי לנד"ד, דהתם מלבד הטעם לשבח שכתב הרב זיע"א דהתם שמוסיף לאו בכונה, שעיקר נתינת הקמח אינו אלא

לדבוקי, וטעמא לאו להכי עבדי, והראיה, דיהבי ביה פורתא דלא אהני אלא שלא ידבקו וכו' ל', משא"כ בראחטיליקון דנד"ד דכוונתם מעיקרא שיתן בו טעם הדגן כדי שיהיה נחשב מין אחר משונה בטעמו מטעם שאר המינים וכו', ובטעם חשוב כזה שניתן לתוכו לכוונת נתינת טעם, גם הפרי תואר יודה, דדמי למלבין דהרב פר"ח כתב דמברך עליו מזונות" עכ"ל.

וכתב שם הרב המהדיר (בהערה ו') "ולפ"ד רבינו נפק"מ לציפוי שניצל ודגים בפירווי לחם, שאם הציפוי הרבה ובא להטעים, שברכתו תהא

לז. ושם כתב דבר תימה לענ"ד, וז"ל שם "עוד בה נלע"ד להוסיף דמטעם אחר גם הרב פר"ח ז"ל יודה בדגים מטוגנים דקמחא אינו עיקר, והוא, דדגים איתנהו בעיניהו והקמח לתשמיש הדגים בא. ודמי למש"כ החבי"ב ז"ל באו"ח שיירי כנה"ג (סי' ר"ד הגב"י אות ג') דשקדים שמחפים אותם בסוכר וסולת קלוי הנקרא קונפיטיס, אע"פ שהפרי חפוי מכל וכל ואינו נראה, מברכין עליו בורא פרי העץ, דלא גרע מנימוח הפרי לגמרי דמברכין על הפרי ולא על הסוכר ע"ש. הרי דגם דהסולת הזה המחפה השקדים לא יבצר דיהיב איזה טעם בקונפיטי, אפ"ה כיון שאינו אלא לשמש השקדים והשקד שלם בתוכו כברייתו, לא בטל לגבי אחרוני, הכא נמי בדג שהוא שלם כברייתא הוא העיקר, ולא חיישינן למה שמוסיף קצת טעם. משא"כ בנד"ד דכוונם מעיקרא שיתן בו טעם הדגן כדי שיהיה נחשב מין אחר משונה בטעמו משאר המינים" עכ"ל. וראיתי לכמה מרבני הזמן שכתבו שלפ"ז יש לברך על שניצל שהכל.

ולפענ"ד ראייתו מהכנה"ג יש לדחות, דהתם הסולת אינה אלא לדבק הסוכר. ולעצם סברתו, הרי כבר כתב הפרי תואר שעליו הפתח"ד קאי, שכל שלא ניתן הדגן לכוונת אכילה, אין לחוש לו אפילו אם טעמו ניכר, ומינה, דאם נתנו לכוונת אכילה או לסעוד הלב וכדו', לעולם הוא העיקר. ולכן דברי הפתח הדביר בזה צ"ע, ואיני יודע להולמם. בפרט שמדבריו לעיל מוכח להיפך.

שוב דקדקתי בדבריו, וממה שכתב "ולא חיישינן למה שמוסיף קצת טעם. משא"כ בנד"ד דכוונם מעיקרא שיתן בו טעם הדגן", מבואר שר"ל שהדגן כלל לא ניתן בדג כדי ליתן טעם (ואף שבפועל הוא מוסיף טעם, מ"מ לא לכך ניתן), אלא לדבק בעלמא, ובזה כו"ע מודים, ופשוט.

לטעמא בעלמא, אפ"ה לא חשיב לדבק, דכיון דעביד ליה לטעמא, א"כ אכתי נמצא גופו נהנה ממנו" וכו' עכ"ל (וחזר על דבריו שם בד"ה תו כת' הרב). דבריו ברורים.

זכיוצ"ב ראיתי להגאון מוהר"ח פונטרמולי בספרו פתח

הדביר שכתב (בסי' ר"ח סע' ב' סק"ג, הנד"מ מהדור' מכון הכתר עמ' קט"ז סד"ה ולענ"ד, ובעמ' קי"ח) ע"ד הפר"ח הנ"ל במים חיים (סי' ח') "למדנו מדבריו הקדושים, דכל שהדגן בא להכשיר ולתת טעם למאכל דבלעדו לא הוה חזי למיכל כולי האי כי השתא, הגם שבא ג"כ לדבק, ברכתו מזונו. ולא חשיב טפל אלא כשבא לדבק לבד" עכ"ל. ושם כתב ליישב מה שהקשה הרב יצחק ירנן (על הרמב"ם ברכות פ"ג) על הפר"ח, עיי"ש באורך רב כדרכו, שקיים כל דברי הפר"ח (ועיי"ש בעמ' קכ"א בד"ה הדרן לדינא), והביא דברי גדולי עולם שהסכימו עימו למעשה לברך מזונו בכה"ג.

מזונו. מוכח דאינו מחלק בין היכא שהמזונו נבלל להיכא שהוא ציפוי מעליו"ל. וכ"פ בשו"ת אור לציון (ח"ב עמ' קכ"ה, פרק י"ד סע' י"ט), ובברכת ה' (ח"ג פ"י אות נ"ט וס'), וע' בהלכה ברורה (ח"י עמ' שע"ה שע"ז) וכו' עכ"ל"ט.

וע"ע בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' ל"ח), ובשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' ל"ב), ובשו"ת באר משה (ח"ה סי' ס"ב), ומוכח שם שכל שניתן ליתן טעם או להזין, מברך על הדגן, ואכמ"ל.

ושו"ר שכ"כ בשו"ת פלא יועץ² (ח"ב סי' י"ד ד"ה אלא דצריך) "נראה מדברי הרמב"ם לדבק הוא שאינו מכוין להנאתו של קמח כלל, כ"א לדבק או לריח או לצבוע, שבכל אלו אין הגוף נהנה ממנו, ושלא לדבק מיקרי כל שהוא מכוין להנאת גופו מאותו הקמח, לא מבעיא שמערב כדי לאכול הקמח כמו המין האחר, אלא אפילו אם מערב הקמח

לח. ודלא כהרב וזאת הברכה (ביורור הלכה סי' י"ט סוף עמ' ר"ס, ובספרו ליבון הלכה תשע"ז, עמ' ש"ב) שכתב בשם פתח הדביר להיפך, וכוונתו על סיום דברי פתח הדביר, וע' בהערה לעיל.

לט. ושם סיים המהדיר "ואמנם יש שצידדו לא כן, ראה בשו"ת שערי יושר (ח"ב סי' כ"ו), ובשו"ת מנחת פרי (ח"א סי' כ'), ובספר וזאת הברכה (ביורור הלכה סי' י"ט), ובשו"ת ברית הלוי (מחפור, ח"א סי' ג') ועוד" עכ"ל. ואין עיקר כדבריהם כמבואר.

מ. לאח"ז ראיתי במהד' חדשה, שרוב התשובות בשו"ת פלא יועץ הם מחכם אחר ולא ממהר"א פאפו בעל פלא יועץ, ואכ"מ.

ברכת שניצל מצופה בדגן בזמן הזה ומו"מ בדברי כמה מחכמי הזמן

ואחרי ראוי, ראיתי בזה דברים תמוהים בספר פסקי תשובות (סי' ר"ח סוף סע' ו'), שכתב וז"ל "אבל מיני טיגונים ותבשילים שונים אשר עוטפים אותם במעטה של קמח או פירורי לחם או קמח מצה וכדו', אין ברכתך אלא שהכל, כיון שאין כוונת המעטה אלא כדי שלא יתקוצו בטיגון ולא ידבקו למחבת, ולהשוות להם מראה יפה, ולא כטעם עיקרי, ולכן אף שנותנים איזה טעם אין בזה חשיבות לברכה, והמעטה טפל לברכת התבשיל" ע"כ. ובהערה (נ"ז) כתב "שו"ת חשב האפוד (ח"ג סי' ע"ב), שו"ת באר משה (ח"ה סי' ס"א), שו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' קס"א, וח"ו סי' כ"ד), שו"ת להורות נתן (ח"ד סי' ט'). וכל אלו אינם מחלקים בין אם המעטה דק או עבה. אמנם כמה מן המלקטים דנים לענין השניצלים של מוסדות ומסעדות וכדו' המרודדים דק ומעטה פירורי הלחם עבה מאד. והנכון בזה להפריד בחלק מן השניצל את המעטה, ולברך על המעטה בנפרד בורא מיני מזונות, ולאכול מעט ממנה בלבד, ואח"כ לברך על השניצל (בחלק שללא המעטה) שהכל" עכ"ל.

וכיוצ"ב כתב בספר וזאת הברכה (תשס"ט, בירור הלכה סי' י"ט עמ' ר"סמ"א), והניף ידו שנית בספרו ליבון הברכה (תשע"ז, סי' י"ג עמ' מ"ו, ושוב בליבון הלכה שם בעמ' רפ"ט והלאה).

ולפענ"ד מסתבר הדבר, שכל דברי הפוסקים הנ"ל היו נכונים רק למקומם ולשעתם, מפני שבזמנו לפני כמה עשרות שנים, באמת היו שמים הקמח בשניצל וכדו', רק כדי לדבק, או כדי שלא ישרף השניצל בטיגון (כעדות הפרי תואר ופתח הדביר), או כדי לתת מראה אחיד לחתיכת העוף וכדו', והיינו שלא לשם כוונת אכילה וטעם כלל (אף שבפועל הדגן נתן טעם, וכנ"ל), אך בימינו שהתפתחה תעשיית המזון, ויש סוגים רבים מאד של פירורי לחם וכדו', בטעמים שונים ומשונים, הדבר ברור שבד"כ מי שנותן אותם בשניצל, דעתו שהפירורים יתנו טעם בתבשיל. וכן שאלתי כמה אנשים ונשים ששמים פירורי לחם בשניצל, וכולם הודו שנותנים אותם גם כדי ליתן טעם בשניצל.

וכן מבואר שם להדיא בבאר משה (בח"ה בסי' נ') שכתב "בכה"ג שיהיה נרגש טעם הקמח, בודאי מברכין במ"מ". ושוב כתב (בסי' ס"א אות ל"ה) "וגם אין כוונת האוכל לאכול החומר סביב הבשר

מא. אכן גם הוא כתב שם (בעמ' רס"א) עכ"פ "אך במקרים שהמעטה החיצוני עב, אזי יתכן שגם הוא עיקר", ושוב כתב שם בשם כמה גדולים לברך בכה"ג רק על הדגן (ויש שאמרו לברך ב' ברכות), עיי"ש.

והדגים, ולא נעשה אלא כשביל שעיי"ז נטגן יפה יותר, בודאי בטל וטפל הוא לגבי הבשר ודגים, וא"צ לברך עליו כלום רק על הבשר ודגים" ע"כ. הרי שאם ינתן הדגן כדי ליתן טעם, יודה דיש לברך מזונות, אף שאינו עיקר המאכל. וכן מבואר שם עוד (בסי' ס"ב) שכתב "כי דרשתי וחקרתי אחר עשיית ומהות מאכלים אלו, ונודע בבירור שהקמח והפרורי מצה או פרורי פת אין מערבין בתוך הבשר ודג טחון אלא כדי לדבק או כדי לעבותם שיהיה רך ולא קשה, ובכה"ג כבר נתברר בארוכה בעיון הדק היטב שאין לברך עליהם בורמ"מ אלא כברכת העיקר מאכל שהכל נהיה בדברו, כי אין הכוונה ליתן טעם גם אם אפשר שנותן טעם קלוש". ודבריו בזה ברורים, ואכן על המציאות שבה דיבר, כו"ע יודו. והוסיף שם להדיא, שאם שמים הרבה דגן כדי שיהיה הרבה מאכל לאכול, בכה"ג פשיטא שמברך על הדגן. ועיי"ש (בסי' ס"ה) בדינים העולים.

כתב וז"ל "ומה ששאל כבודו בענין דגים המטוגנים בקמח מצה עם ביצים, כיון דלא הוי לדבק בלבד אלא גם ליתן טעם אם לברך במ"מ, והראה לתשובת אבני נזר (סי' ל"ח) ואינו לפני. לדידי פשוט דלא יברך במ"מ, וברכתו רק שהכל, דאע"פ שאינו לדבק, מ"מ דבר מצופה מברך כברכת העיקר ולא כציפוי, עיין או"ח (סי' ר"ב סע' י"ג) ובפוסקים שם" ע"כ. ולפענ"ד, דבריו אחר המחילה רבה מהדר"ג, תמוהים, ופלא איך לא הרגיש בכל המבואר לעיל, דכל שניתן הדגן ליתן טעם, לעולם הוא העיקר. ומש"כ לעיין בסי' ר"ב סע' י"ג, הנה ז"ל מרן שם "אגוז גמור המטוגן בדבש ונקרא נואינד"ו (ר"ל נויאי"ט), מברך עליו בפה"ע", וכאן לא מיירי מרן בדין דגן כלל. ואה"נ, אם היה ניתן דגן ועדיין ברכתו היה העץ, היה הטעם משום שהדגן ניתן לדבק לחוד, וכדין השקדים שכתבו התוס' שפסק השו"ע (סי' ר"ח סע' ג'). ותמוהה הפנייתו לדין אגוז הנ"ל.

ועוד ראיתי שבטב הלוי (ח"ו סי' כ"ד) שציין הפסק"ת, שאחר שהביא בקיצור נמרץ דין "כל שיש בו" מהשו"ע, שוב כתב "אבל כשהוא מצופה ממש על דבר אחר, כגון צפוי קמח קצת על פרי, כה"ג שהפרי עיקר והצפוי נעשה כצורת הפרי, ורק כקליפה עליו, בזה פשיטא דמברך רק כמו הפרי, וכאשר ביארתי במקו"א בענין צפוי קמח על דגים ובשר. ועיין במשנ"ב (סי' ר"ד ס"ק נ"א) בשקדים המצופים בסוכר בשם הפמ"ג, ובזה אין חילוק בין שאר מינים למזונות,

וכבר הוכחנו בלי שום ספק, שכל שהדגן ניתן כדי להכשיר ולהטעים את האוכל האחר, אף שהוא עיקרי יותר בעיני האדם האוכל, יש לברך על מין הדגן (דלא כמאירי). ואה"נ, שאם אין זו כוונת המכין, וכוונתו לדבק בעלמא וכד', ברור שהפרורים טפלים. אך בסתמא, כיום ברור שכוונת מי שמכין שניצל היא כדי שהפרורים יתנו טעם בעוף, ופשוט.

אכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' קס"א ד"ה ומה ששאל) שציין הפסק"ת

דצפוי ממש היותו רק כעין קליפה לעיקר הדבר, יש כאן טפל ועיקר שמברך על העיקר ופותר את הקליפה וכמו טפילת הפת למלוח וכה"ג, וזה פשוט" ע"כ. וע"ע בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סי' כ"ז).

ומה אעשה שאחהמה"ר מכתה"ר דבריו תמוהים מאד בעיני, מנ"ל שפשוט כן שציפוי מדגן לעולם בטל, בזמן שמכל הפוסקים מבואר אחרת, דמאכל שיש בו מין דגן שניתן לטעם או לסעוד הלב, לעולם הדגן עיקר, ולא מצאנו מי שחילק בזה אם הדגן מעורב או מצופה, וע' בהערה מ"ב. ולכן דבריו צ"ע, ולענ"ד אין לסמוך עליהם.

וראיתי בשו"ת להורות נתן (ח"ד סי' ט') שציין אליו הפסק"ת, שכתב וז"ל "וע"ד השאלה איך לברך על בשר מטוגן בשמן המצופה בפירורי לחם הנבללים עם ביצה, לענ"ד הציפוי הוא בגדר טפל

ונפטר בברכת שהכל שבירך על הבשר, והיינו כשאוכל את שניהם יחד, או שאוכל את העיקר דהיינו הבשר תחלה, וכמבואר בשו"ע או"ח (סי' רי"ב סע' א'). ולכאורה י"ל למאי דמבואר בשו"ע שם (סעיף ב') וז"ל "מרקחת שמניחין על ריקין דקים, אותם ריקין הו' טפילה למרקחת שהדבר ידוע שאין מתכוונים לאכול לחם", וביארו המג"א (סק"ו) דהריקים באים לדבק המרקחת עליהם שלא ילכלכו הידים בדבש עיין שם, ומשמע דדוקא התם הויין הריקים בגדר טפל משום שאינו מתכוין לאכלם כלל, שאינם משמשים אלא בתורת יד למרקחת שלא ילכלך בהם ידיו, אבל בנ"ד הציפוי חשוב יותר מיד לאוכל, וא"כ לא הוי בגדר טפל. ברם הנה המג"א שם (סק"ה) כתב, דבמדינות אלו שמניחין המרקחת על הדובשנין שטובים למאכל א"כ כונתו

מ"ב. וראיתי להגרי"ש אלישיב בברכות (ל"ו ע"ב) שכתב לדון בברכת השניצל, ואחר שצייד בזה שוב כתב "אך מאידך גיסא י"א סברא אחרת בענין זה, והוא שרק כתבשיל אמרינן ד"ז שכל שיש בו מחמת מיני דגן וכו', אבל כאשר אוכל אדם בשר או דגים וכדו' בנפרד מדבר שהוא מחמשת מיני דגן, בכה"ג כל דבר חשוב הוא לעצמו לברך עליו ברכתו, ולא נתבטלה הברכה על המאכל שאינו מחמשת מיני דגן" ע"כ. וזה כעין סברת השבט הלוי, שאין דין "כל שיש בו" בדגן מצופה (אלא שלפחות מודה שיש לברך גם על הדגן). שוב התבוננתי, ולא ידעתי על איזה מציאות דיבר, ומהי כוונתו שאוכל "בנפרד". ושמה כוונתו שאוכל עוף, ובצד הצלחת יש לו גם פתיחים ממין דגן, ובזה כו"ע מודו דמברך ב' ברכות, על השניצל, ועל הפתיחים.

אולם שוב הדר תבריה לגזיזה וכתב "ובאמת נראה שאין סברא זו נכונה, כיון שהסברא לגבי דגן היא שמפני מעלתו שמיזן נחשבת ברכת בורא מיני מזונות לברכה כוללת הפותרת את הכל, וא"כ אין סברא לחלק בין מקום שאוכל באותו תבשיל, או שאוכל כ"א בפ"ע" ע"כ. ומשמע שסובר שאפילו כשיש לו בצלחת עוף ופתיחים, שמברך רק על הפתיחים. וצ"ע.

דברי כל הראשונים והפוסקים הנ"ל, דכל שהדגן ניתן ליתן טעם בתערובת, אף שהתערובת עיקר, מברך על הדגן (ולא דמי כלל למרקחת, דהתם אין כוונת אכילה למין דגן, כדביאר הפר"ח, ע' לעיל), ולכן דבריו אינן מחוורים להלכה. ואף שיש מקום לדבריו לפי שיטת המאירי הנ"ל, מ"מ כבר כתבתי שלענ"ד שיטת המאירי יחידאה היא, ואין לבנות עליה להלכה נגד כל הראשונים והפוסקים כלל.

ואולי אף הוא הרגיש בחולשת דבריו, ולכן סיים שם הלהורות נתן וכתב "ובלא"ה י"ל דבנ"ד הפירורין הנבללין בביצים דינם כעשויים לדבק ולהקפיא את הבלילה. ולכן נראה פשוט שהאוכל בשר מטוגן המצופה בפירורי לחם מברך שהכל על הבשר ופוטר את הציפוי", ובזה ודאי כו"ע מודו, שאם באמת ניתן הדגן כדי לדבק, שהדגן בטל. אך לפי"ז כיום שהדגן חשוב, וניתן לטעם או לסעוד הלב, אף הוא יודה (לפי טעמו השני).

וע"ע בשו"ת משנה הלכות (חלק י"א סי' קי"א, וחלק י"ג סי' ט"ו), ובשו"ת רבבות אפרים (ח"ג סי' קכ"ב), ובמשנ"ב דרשו (סי' ר"ח הערה ז' ובמילואים עמ' מ"ה^ג), וי"ל ע"ד ככל האמור.

וראיתי בהערות הגרי"ש אלישיב על ברכות (ל"ו ע"ב) שדן בעניין

ג"כ לאכילת דובשנין ומברך עליהם עכ"ד. ובאליה רבה שם הביא מהשל"ה ז"ל (שער האותיות ה' ברכות כלל ו' אות ה'), שאם אוכל מרקחת על דובשניות שקורין לעקי"ך, אם מכוין שאין אוכלו אלא משום מרקחת לחוד מברך על המרקחת ופוטר את הדובשניות עיין שם. ומבואר דאע"ג דהדובשניות חשובים יותר מבית יד להמרקחת, מ"מ אינו מברך עליהם משום דעיקר כוונת אכילתו הוא המרקחת ואינו אוכל את הדובשניות אלא משום המרקחת. וא"כ בנדון דידן, דבודאי שאין רגילות לאכול ציפוי זה המורכב מפירורי לחם עם ביצה אלא כשהוא מכסה את הבשר, ודאי דלא עדיף מדובשניות שעליהן המרקחת, והוי טפל לגבי הבשר ונפטר בברכת שהכל שעל הבשר וכו'. ובשו"ע (סי' ר"ח ס"ב) איתא בחמשת מיני דגן שעשה מהן תבשיל, אפילו עירב עמהם דבש הרבה יותר מהם מברך עליו בורא מיני מזונות, אבל אם נתן הדגן לתבשיל לדבקו ולהקפותו בטל בתבשיל עיין שם. ואין זה דומה לנ"ד, דהתם לגבי הדבש המעורב עם הדגן נעשה הדגן עיקר ואף שהדבש הוא הרוב, ומשום דכוונתו אכילת הדגן, אבל בנ"ד עיקר כוונתו אכילת הבשר ולא הציפוי" ע"כ.

ואחר בקשת אלף מחילות מכתה"ר, לא שידר עמקים בזה, ונעלמו מעינו

מג. ושם כתבו בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (שהובא ברבבות אפרים ח"ג סי' קכ"ב) והגרי"ש אלישיב זצ"ל (בספר שיעורי ברכה פרק כ"ג הערה תשמ"א, ובפסקי הגרי"ש עמ' צ"א, ובספר

ואולם שוב חשבת, שלפי כל המבואר לעיל שיש לברך על שניצל מזונות, מי שיברך ב' ברכות, יש בזה גורם ברכה שאינה צריכה, ולכן יותר נראה לי שאין לנהוג כן כלל.

ואכן ראיתי שכע"ז כתב הגר"ד יוסף שליט"א בספר הלכה ברורה (חלק י' סי' ר"ח סע' ה' ובבירור הלכה סק"ב, בעמ' שס"ו והלאה. ושם בסע' י"ב בעמ' שע"ד ובבירור הלכה סק"ח), שעל שניצל מצופה בקמח וכד', אם הדבר ניתן כדי שלא ישרף ולא ידבק במחבת, יברך שהכל, אך אם ניתן גם על מנת שיתן טעם, מברך מזונות. ושם האריך בכל זה ככל האמור לעיל, ודחה דברי מי שחלק. ושוב כתב שכן הסכים עימו אביו הגדול מרן הראש"ל זצ"ל, ואמר לו דדמי ממש למש"כ בספרו חזו"ע ברכות (עמ' רפ"ט) שיש לברך על בוטנים מצופים בקמח (הנקראים קבוקים) מזונות. עכת"ד. ולפי כל האמור דבריו ברורים ואינם צריכים חיזוק.

עוד ראיתי לאחיו הגדול הראשון לציון הגר"י יוסף שליט"א, שגם כתב כן בספרו שו"ת הראשון לציון (ח"א סי'

ברכת השניצל, ואחר שהביא דברי האור שמח על הרמב"ם (ברכות פ"ג ה"ו) כתב וז"ל "ולפי דבריו י"ל גם לגבי שניצל, שמסתבר שאין לברך עליו בורא מיני מזונות, שהרי בריבוי הדגן יתקלקל טעם המאכל מרצונו" ע"כ. ולא ידענא מאי אדון בה"ד, ומי אינו יודע שהדגן רק מוסיף טעם לשבח ופריכות, ומשביח ומכשיר ומשפר את השניצל, ותעשייה שלמה היא כמפורסם.

והנה סיים שם הגר"י ש"אך מ"מ לפי סברא זו, כיון שהצפוי של השניצל קאי לעצמו, והבשר קאי לעצמו, אם נהנה מאכילת כ"א בפ"ע, ושבע גם מהציפוי, אפשר לצרף סברא זו ולומר שיתחייב בברכת מזונות על השניצל. ולכך בכה"ג הירא את דבר ה' יקח מן הציפוי לבדו, ויברך בורא מיני מזונות, ויקח מן הבשר לבדו ויברך ברכת שהכל" ע"כ. ולענ"ד מדינא אין בזה צורך כלל. ורק מתורת חסידות, יעשה כן מי שירצה לחוש לדעת המאירי הנ"ל (ולדעת החי"א ושו"ע הרב שהביא הפסת"ק לקמן). ועל יתן דברי הגר"י שם, הערתי בהערה לעיל. (וע"ע בספר דף על הדף בברכות ל"ו ע"ב, וי"ל ע"ד ואכמ"ל).

וישמע משה ח"א עמ' פ"ב, ובספר וזאת הברכה פרק י"ב עמ' ק"י, ובספר פתחי הלכה פ"ז הערה מ"ד), שאם הפירורים ניתנו בשניצל לטעם חשוב, כגון שכבה עבה, יש לברך מזונות. וע"ע בשו"ת אבני ישפה (ח"ד סי' ל'). ונראה לי שזו המציאות בימינו בד"כ. וידוע שיש תעשייה שלמה מהטעמים של פירורי לחם ומסוגם וכו'.

מד. לאח"ז ראיתי בספר ליבון הברכה (תשע"ז, עמ' רצ"ד) שכתב לבאר סברת האור שמח, ואין דבריו מחוורים לענ"ד, ובכל דבריו שם עשה אוקימתות ויצא מגדר הפשט, ואכמ"ל.

וניתן בתבשיל וכו', עפ"י הסבר דבריו מוכח שלא דווקא בנתבשל יחד המין דגן עם שאר המינים, אלא הוא הדין אם הונח ועורבב מין דגן במין מאכל בלא בישול יחד, ג"כ הדין אמור שמין דגן נחשב תמיד לעיקר, וכל המאכל נפטר בברכת המין דגן. ולפי"ז מיני סלטים לסוגיהן ומוצרי אטריות לסוגיהן שמערכים בהם פתיית לחם או פירורי לחם וקמח מצה וכדו', בכמות מכובדת הניתנת לטעם טוב ולהכשיר המאכל לתקנו על מעמדו הטוב, יהיה ברכת המאכל "המוציא" (וצריך נט"י וברהמ"ז אם אוכל ממין הלחם כזית בכדי אכילת פרס). וסלט ירקות וכדו' עם קרוטונים (שברכתן בורא מיני מזונות), אף שאין הם אלא המיעוט בתערובת, כיון שנותנים אותם לטעם או לסעוד הלב, ברכת הסלט הוא בורא מיני מזונות בלבד. אמנם למעשה מאד ראוי לכל יר"ש לימנע מכך, לחוש להני תרי רבוותא, ה"ה השו"ע הרב (בסי' ר"ד סעי' י"ג וסי' ר"ד סעי' י"ז) והחיי אדם (הנ"ל, כלל נ"א סעי' י"ג) אשר כל אחד מטעמו שלו"מ סבירא ליה שאין ברכת הסלט טפל לברכת המזונות. ועפ"י דבריהם בכל מציאות של תערובת מין דגן (דברכתו בומ"מ) עם שאר מינים, כל שניכר כל מין לעצמו, מין

י"ט"מ), וכתב שם, שאף שמתחילה סתם בספרו ילקוט יוסף ברכות (ח"ג בסי' ר"ח) שיש לברך על שניצל שהכל, מ"מ באמת אין זה אמור אלא לזמנו, שהיו שמים בשניצל רק מעט קמח וכדו' בכדי שלא יישרף העוף, אך בזמנים המאוחרים שהדבר ידוע שנותנים את הדגן כדי ליתן טעם בעוף, פשוט שיש לברך עליו מזונות. עכת"ד. ועיי"ש שהאריך בזה, וכתב שאפילו אם יש ספק אם הדגן ניתן להדביק או להזין, יברך מזונות, כיון שמזונות פוטרת הכל, והיא ברכה המבוררת יותר, עיי"ש בדבריו.

ואולם לאח"ז רב ראיתי תשובה חדשה של הגר"י יוסף שליט"א (מתאריך י"ב כסלו תשפ"ב), ושם חזר בו וכתב לישב מנהג העולם לברך על שניצל שהכל, ועיקר סמיכתו שם ע"ד הב"י דלקמן (בסי' ר"ד), ואחמ"ר מכתה"ר, אין דבריו מוכרחים. אכן גם הוא סיים שם שהמברך מזונות לא הפסיד, ושהטוב ביותר לפטור את הספק בברכה על מאכל אחר. עכת"ד. ולענ"ד אין בזה צורך כלל. (וע' להלן בביאור דברי הב"י באורך).

ועוד כתב הפסק"ת (בסי' רי"ב סע' ה') וז"ל "והנה אם כי כתב המשנ"ב

מה. תאריך התשובה מיום ל' כסליו תשע"ד.

מו. וז"ל בהערה שם (הערה נ"א) "לשו"ע הרב, כל שלא נתבשל או נאפה יחד, אין שאר המינים בטלים למין דגן, אא"כ המין דגן העיקר ושאר המינים טפלים, אבל אם מחשיב גם שאר המינים לעיקר, אף שגם המין דגן עיקר אצלו, מברך על כל אחד כברכתו הראויה. ולדעת החי"א (המוכח גם בביה"ל הכא ד"ה אם העיקר) אפילו בנתבשל או נאפה יחד, אם כל מין

הדגן בכל ענין חייב בברכה, ואפילו הוא טפל למין השני, והמין השני אם בא כטפילה למין הדגן (אף על פי שנהנה ממנו כטעם טוב וחיביב עליו) אין חיוב ברכה עליו (אפילו מרובה ממין הדגן), ואם כוונתו עיקרית גם על המין האחר (וכפי הדוגמא שנקטנו לעיל בסלט עם קרוטונים שודאי הכוונה גם על הסלט), אזי לדבריהם מברך על שניהם, כל אחד כברכתו הראויה "ע"כ. ועיי"ש בהערות. והנראה לענ"ד כתבתי, שדבריו אינם עיקר.

ביאור הדברים התמוהים לכאורה שכתבו מרן הב"י והדרכ"מ בס"י ר"ד

ואולם כנגד כל דברינו לעיל, עומדים לכאורה דברי מרן הב"י (באו"ח ס"ס ר"ד). ונבאר הדברים בפרטות, מפני שכבר ראיתי מי שנתלה בטעות בדברי הב"י הנ"ל.

ז"ל הטור (בס"ס ר"ד) "ועל המורבא המרוקח בדבש, היה נראה לי לברך עליו שהכל, בין אם עשוי מחבושים או מוורדין או ממיני עשבים, מפני שהדבש עיקר. אע"ג דכתיבנא לעיל על אגוז מטוגן בדבש בפה"ע, שאני התם שהאגוז

שלם וממשו קיים. ולא דמי להומלתא שהיא מרוקחת בבשמים ומברכין עליה בפה"א, דשאני התם דלטעמא עבידא וטעמא לא בטיל, כדאמרינן גבי שאור (חולין ו' ע"ב) הואיל ולטעמא עביד לא בטל. אבל הכא שהוא למאכל והדבש עיקר, מברך על העיקר ופוטר הטפלה. וכ"ש לפי מה שראיתי במקצת גירסאות הומלתא שהכל. כך הוא סברתי, אלא שחבירי חולקים עלי ואומרים שהדבש הוא טפל, שאינו אלא לקיים הדבר המרוקח בו. ולדבריהם יש לברך על של וורדים בפה"א, שאינן עיקר הפרי כדבעינן למכתב לקמן. והנני מבטל דעתי מפני דעתם" ע"כ.

הרי שבאופן שנתנו מרקחת בשמים בדבש (או להיפך, שנתנו דבש במרקחת בשמים), סבר הטור לומר שהבשמים נועדו להכשיר את הדבש לאכילה, ומברך על הדבש. ושוב ביטל דעתו לדעת חביריו, דאדרבה, הדבש נועד לקיים ולהכשיר את הבשמים, ומברך על הבשמים.

וכתב שם מרן הב"י "ובעניין דין זה שנחלקו בו רבינו וחביריו, מתוך דברי ה"ר יונה בפרק כיצד מברכין (כ"ז ע"א ד"ה אפילו) גבי שלקות מברך עליהם בורא פרי האדמה, משמע שדעתו

ניכר לעצמו, אע"פ שהוא בתערובת, אין בטל מין אחד לשני, אם כל מין חשוב לו ואינו כטפל למין השני, ואפילו הוא המיעוט, ואפילו בתערובת של מין דגן עם שאר מינים הדין כן לדבריו" ע"כ. וכעין סברת החי"א, כתב בספר באר יהודה על הרמב"ם ברכות (פ"ג ה"ד), וע"ע ביצחק ירנן שם (פ"ג ה"ו). וע"ע בכה"ח (בס"י ר"ד אות ס'), ובהערות הגרי"ש אלישיב לברכות (ל"ו ע"ב). ולענ"ד יש לדון בדבריהם, אלא שאכמ"ל.

כדעת החולקין על רבינו²¹, וכן כתב הכל בו (שם י"ט ע"ד²²). והרמב"ם כתב בפ"ג מהלכות ברכות (ה"ה וה"ו) כל שהוא עיקר ועמו טפילה, מברך על העיקר ופותר את הטפילה, שכל דבר שמערבין אותו לדבק או כדי ליתן ריח או כדי לצבוע את התבשיל הרי זו טפילה. אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובת, הרי הוא עיקר, לפיכך מיני דבש שמבשלים אותם ונותנים בהם חלב חטה כדי לדבק, ועושים מהם מיני מתיקה, אינו מברך עליו בורא מיני מזונות, מפני שהדבש הוא העיקר. ע"כ. ונראה מדבריו שאם לא היו נותנים החלב חטה כדי לדבק, אלא כדי לאכול החלב חטה בדבש, היה מברך בורא מיני מזונות. ולפי זה ה"ה לכל הדברים המרוקחים בדבש

שמרוקחים אותם כדי לאכלם בדבש, שמברכין על הדבר המרוקח שהוא עיקר והדבש טפילה, וכדברי החולקים על רבינו. ואיכא למידק, שהרי כתב שאם עירב כדי ליתן טעם בתערובת הרי הוא עיקר, והדבש כיון שהוא בא ליתן טעם בתערובת הוא עיקר ועליו יש לברך. ואפשר, שכיון שהדברים המתרוקחים הם ניתנים לתוך הדבש אינם מתבטלים לגבי דידיה, כל שלא באו לדבק לבד או כיוצא בהם דהוי ליה דבש תשמיש לדבר המרוקח, ודמי לפירות ששלקום במים שהם נכשרים לאכילה על ידי המים ומברכין עליהם ברכתן הראויה להם ולא ברכת המים הכא נמי דכוותה" עכ"ל. וחזר על דבריו גם בכס"מ (ברכות פ"ג ה"ה).

מז. וז"ל הר"ר יונה שם "וכן על האגוזים כשמבשלים אותם עם הדבש, מברך עליהם ב"פ העץ כמו שמברך קודם בישולם, ואע"ג שמבשל אותם עם הדבש, האגוזים הם עיקר ואינו מברך אלא על האגוזים, שהדבש לתת טעם באגוזים נותנין אותו לשם". והשתא לסברת הטור דבש עיקר, יש לברך על הדבש. הרי דרבינו יונה סובר כדעת החולקים על הטור, דהדבש בא להכשיר ולתת טעם במרקחת.

מח. וז"ל הכל בו (לקראת ס"ס כ"ד) "והאוכל אתרוג, או חבוש, או שאר מיני פירות מרוקחין בדבש ומתובלין בבשמים, אין מברכין אלא על הפרי, לפי שהוא העיקר, והשאר טפל ונפטר בברכת העיקר. וכן הדין באוכל המרקחת שעושין מן הורדים, שמברך על הורד ופותר את הדבש או הצוקר"א, לפי שהכל טפל לורד. ולפי ענין זה כתב הר' דוד בר' לוי ז"ל וזה לשונו, אפשר לומר בזה, שנהגו ברוב מקומות לעשות מעט מעט משתה יין שקרוין מרקחת, ופעמים שנותנין מרקחת על ריקקין דקין, ואותן ריקקין טפילין למרקחת, שהדבר ידוע שאין באין שם לאכול לחם, ואותן הריקקין אינן אלא לדבק המרקחת עליהן כדי שלא יטנפו הידים בדבש, הלכך הריקקין היא טפילה, וברכת המרקחת פוטרה, וכבר בארנו שאין מברכין אלא על האגוז ולא על הדבש" ע"כ. הא ראייה שהכל בו סובר כדעת החולקים על הטור, כנ"ל. (וע"ע לעיל בעניין מרקחת שבאה כדי שלא יטנפו הידים).

אזלינן בתר כוונת האוכל או בתר הרוב, ואפשר שיודה לדברי הטור, ודלא כחולקים עליו. גם הקושיא שהקשה ("ואיכא למידק" וכו'), לכאורה אינה קשה לפי האמור, דשאני מין דגן. **ובאמת** שכן הקשו כל גדולי האחרונים על הבי", ובראשם המג"א (בסי' ר"ד ס"ק כ"ה^ט), מהר"ש גארמיזאן בשו"ת משפטי צדק (ס"ס כ' ד"ה והנה בפ"ג), האליה רבה (סי' ר"ד ס"ק י"ז, והובאו דבריהם בכה"ח סי' ר"ד אות ס'), הפרי חדש (בשו"ת מים חיים סי' ח'), החכם צבי (בסי' קכ"ט^ט), ובהגהותיו לט"ז

ודברי מרן הבי"ע^ג, שהרי הדבר ברור שהרמב"ם מיירי רק בדין "כל שיש בו" ("חלב חטה"), וכפי שכתב מרן עצמו בכס"מ שם ובב"י לעיל (בסי' ר"ח), שעל דברי הרמב"ם הנ"ל, הביא את דין תבשילא דסלקא (בדף ל"ט ע"א). וא"כ תמוה מאד, איך למד הבי"ע מדין הרמב"ם דמיירי גבי מין דגן, ש"ה"ה לכל הדברים המרוקחים בדבש שמרוקחים אותם כדי לאכלם בדבש שמברכין על הדבר המרוקח שהוא עיקר והדבש טפילה, וכדברי החולקים על רבינו, ולכאורה זה אינו, דרק בדגן הדין כן, אך בשאר דברים

מט. וז"ל שם "וכל דבר שמערבין וכו'. כל סעי' זה הוא לשון הרמב"ם (בפ"ג), ופשוט דמיירי דוקא בה' מינים, דבהכי איירי כל הפרק וכדסיים ואזיל לפיכך וכו' חלב חטה, אבל בשאר מינים פשוט דאזלינן אחר הרוב, וכ"כ הרא"ש (פ"ו סי' ז', וסוף סי' ח') וכ"מ בגמרא, דאמרינן כל שיש בו מה' מינים מברכין במ"מ, והיינו דוקא כשבא ליתן טעם בתערובות, וכמ"ש לקמן (בסי' ר"ח סעי' ב'). א"כ בשאר מינים אפילו בא ליתן טעם, הולכין אחר הרוב, וכמ"ש שם (בסעי' ז') גבי אורז. והכי מסתבר, דאטו מי שיתן בצלים או חומץ לתוך התבשיל יברך על הבצלים, דוק ותשכח כדברי. וצ"ע על הרב ב"י ורמ"א שנדחקו בזה, והדבר ברור כמ"ש עכ"ל. (וע' בפתח הדביר בסי' ר"ב סעי' י"ב ס"ק ט"ו, שכתב להביא ראייה מהירושלמי למג"א, דבשאר מינים אזלינן בתר רוב, ואכמ"ל. וע' לקמן מש"כ בישוב דעת הבי", דס"ל דלא אזלינן דווקא בתר רוב).

ג. וז"ל שם אחר שהביא דברי הבי"ע הנ"ל "והתירוץ הנכון אצלי בזה דלא קאמר הרב ז"ל (הרמב"ם) שאם עירב כדי ליתן טעם בתערובת שהרי הוא עיקר, אלא דווקא בקמח מה' המינים דומיא דחלב חיטה וכיוצא, וכמ"ש מור"ם ז"ל בהגהה בסי' ר"ד (סעי' י"ב) וכו' עכ"ל. (ולא זכיתי להבין סיוע דבריו במש"כ "וכמש"כ מור"ם" וכו').

נא. וז"ל שם "ראיתי דבר שנתחבטו בו קצת מן הראשונים וכל האחרונים נ"ג, והם דברי הרמב"ם (בפ"ג מהלכות ברכות) שכתב וז"ל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר וכו'. כיצד היא הטפלה וכו', שכל דבר שמערבין אותו כדי לדבק וכו' הרי זו טפלה, אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובות הרי הוא עיקר, לפיכך מיני דבש שמבשלין אותן ונותנין בהם חלב חטה וכו', וכנראה שמכאן למד הטור (בסי' ר"ד) שכתב ולא דמי להומלתא שמברכין בורא פה"א, דשאני התם דלטעמא עבידא וטעמא לא בטיל כדאמרינן בשאור וכו', אבל הכא

חור"מ), ובנו היעב"ץ במור וקציעה (בס"ס הרמב"ם (ברכות פ"ג ה"ד), הגר"א (סי' ר"ד^ב), מהר"י עייאש בלחם יהודה על ר"ד סע' י"ב^ב), מרכבת המשנה על

שהוא למאכל וכו'. ובב"י גם בכס"מ הקשה על לשון הרמב"ם הנזכר וז"ל ואיכא למידק, שהרי כתב שאם עירב כדי ליתן טעם הרי הוא עיקר, והדבש כיון שהוא בא ליתן טעם וכו' ועליו יש לברך ואפשר וכו' ודמי לפירות ששלקום במים וכו'. והנה לע"ד אין דמיונם עולה יפה, דשאני מים שאינם באים ליתן טעם בניתנים לתוכן, אלא לרככם, והם היוליים מקבלים טעם הניתנים לתוכן, ואין נותנים בהם טעם, כדאמרינן ס"פ כל שעה וכו'. לאפוקי דבש שעיקר עניינו ליתן טעם, אף שמכשיר נמי, ולפעמים האוכל כבר מוכשר, ועיקר הכונה לנתינת טעם. והדברים ק"ו, שכאן הדבש הרבה, והדברים ניתנים לתוכן, א"כ פשיטא ופשיטא היא שראוי לברך על הדבש לפ"ד הרב ב"י ז"ל. גם הרב רמ"א כנראה שנדחק מאוד בפירושו הרמב"ם, שכתב בהגהותיו על לשון הרמב"ם הנזכר ונראה דאם עירב וכו' היינו דוקא שיש ממשות מן הדבר הנותן טעם ודבר חשוב וכו', לכן נוהגין וכו'. והנה הרב ז"ל נעל בפנינו שלא כראוי, כי נתן דבריו לשיעורין איזה מיקרי ממשות ודבר חשוב, אם בששים או במאה ומאתיים או כזית בכדי אכילת פרס, ובאמת עיקר חילוקו אין לו מקום, וכמ"ש הב"ח ז"ל. גם הב"ח כך הבין בהרמב"ם, שכל שהוא בא ליתן טעם מברכין עליו, ולפ"ד היה ראוי לברך על הבשמים ולא על עיקר הפרי, ולכן כתב ולענין הלכה כבר נתפשט המנהג לברך על הפירות ולא על הבשמים, ודלא כדעת הרמב"ם. ולענ"ד שגגה יצאה מלפני השליטים ז"ל וכו'. ונלע"ד הדבר פשוט, דדינו של הרמב"ם הוא תלמוד ערוך בריש כיצד מברכין, והיינו דינא דרב ושמואל דאמרי תרווייהו כל שיש בו מחמשת המינין מברכין עליו במ"מ, ואף שהדבש הוא העיקר, שזאת היא מעלת ה' מינין שאינן בטלין ברוב, אבל שאר המינין כולם בטלין הן ברוב והיא דעתיה דרבא לקמן דאמר האי ריהטא דמחוזא דלא מפשו ביה קמחא מברך עליו שהכל, מ"ט דובשא עיקר, והדר ביה רבא מההיא דרב ושמואל. הדבר מבואר דעד שלא שמע דברי רב ושמואל, סבור היה שדין ה' מינין כשאר כל המינין שהן בטלין ברוב, וחזר בו מכח ההיא, דה' המינין אינן בטלין ברוב, כל שהן באין ליתן טעם, אבל אם הם באין כדי לדבק, הן נקראין טפלה ובטלה מעלתן, דאפילו פת נמי כשהיא טפלה אין מברכין עליה, ובהכי נהירין לי שבילין דהרמב"ם וכו', אלא שהב"י חוץ מכת"ר לא כיון יפה בהעתיקו לשון הרמב"ם, בלתי מקושר למה שלפניו, אבל עכ"ז מוכח קצת מתוכו דמיירי בחמשת המינין, ודלא כהגהת הרב רמ"א, וגם דלא כהב"ח ושאר אחרונים, דאגב שיטפיייהו לא ירדו לדקדק כל הצורך, ומקום הניחו לי מן השמים" וכו' עכ"ל.

נב. וז"ל שם "שם בב"י קרוב לסופו. ואיכא למידק וכו'. עי' תשובת אבא מארי הגאון ז"ל (חכם צבי סי' קכ"ט), ודבריו עולים בקנה אחד עם מ"ש הרב מג"א (ס"ק כ"ה), שעדיין לא יצא לאור הדפוס ספר המג"א שככתב א"מ ז"ל דבריו. וכן הודפס ג"כ בסוף ספר ט"ז לחושן משפט, שא"מ ז"ל הוציא לאור אותו ספר, ושמו עליו חתום בר"ת".

נג. וז"ל שם "וכבר השיגו מג"א דדוקא בה' מינין אזלינן בתר עיקר, אבל בשאר הולכין אחר הרוב".

הרמב"ם (פ"ג ה"ו), מגן גיבורים (בסי' ר"ד שלטי גיבורים סק"ח), ובשו"ת פלא יועץ (ח"ב סי' י"ד ד"ה אלא דצריך), ובתורת חיים (סופר, ס"ס ר"ד ס"ק כ"ט, ובסי' ר"ח סק"ה), ועוד, כל אלו תמהו מאד בדברי מרן הב"י הנ"ל. ומתמיהתם הגדולה מוכח דפשיטא להו כנ"ל, דשאני מין דגן דכל שניתן שלא לדבק, הוי עיקר במאכל ויש לברך עליו.

ולכן פשוט אצלי כביעתא, שא"א בשום צד להבין דברי הב"י כפשוטם^י, שא"כ יסתור כל דין הש"ס וכל דברי הראשונים הנ"ל, וגם יסתור דברי עצמו בסוגיה בדוכתא, שהרי בסי' ר"ח הביא הב"י דברי הרא"ש והרשב"א^י והתוס', דיש יתרון עצמי במין דגן, ולעולם מברכים עליו (אא"כ ניתן לדבק) וכמבואר. ובפרט שהביא בשתיקה דברי הרשב"א הנ"ל שמבואר להדיא בדבריו שמברך על הדגן אפילו כשניתן רק כדי להכשיר את העיקר, וכנ"ל, ודלא כדמשמע מדבריו בב"י כאן.

והנה כך כתב הדרכ"מ שם (סק"ג) ע"ד הב"י הנ"ל "נראה דמ"מ בעינן דזהו הנותן טעם הוא עיקר המרקחת בלא הדבש, כמו הומלתא שמשמע בגמרא שהוא זנגביל מרוקח שעושין המרקחת

לאכול הזנגביל, כמו שמביאין היום זנגביל מרוקח בדבש, אלא שהומלתא היא זנגביל שחוק ומעורב בדבש, לכן כתב רבינו אע"פ ששחוק, מ"מ מאחר דלטעמא עבידא והוא עיקר המרקחת, גם כן מברכין עליו. וכן יש לפרש גם כן דברי הרמב"ם פ"ג (ה"ה וה"ו) שכתב שאם עירב דבר כדי ליתן טעם בתערובת, הרי הוא עיקר, דמיירי נמי בכה"ג. אבל כשעיקר הדבר אינו הדבר הניתן לטעמא, כמו שהאידנא עושין מרקחת במיני פירות ונותנין שם בשמים לטעמא, ודאי אין לברך על הבשמים אע"ג שנותנים שם טעמא, כי לא באו שם אלא למתק הקדרה, והעיקר הוא הפרי. ופשוט הוא לדעתי וכן המנהג" עכ"ל הדרכ"מ.

ונראה שגם הדרכ"מ מסכים עם הנחת מרן הב"י, שניתן ללמוד מדין הרמב"ם לכל מקום אחר, רק שמתרץ אחרת את קושיית הב"י. וא"כ גם עליו תעבור כוס התימה. והמעייין שם בב"ח (אות ח') יראה שגם הוא מסכים לכל המבואר לעיל בב"י ובדרכ"מ. וע"ע בט"ז (ר"ד ס"ק ט"ז) שגם הסכים לזה ערונית, וע"ע במאמ"ר (שם ס"ק י"א). ולכן צע"ג.

והנה בשו"ע (בסי' ר"ד סע' י"ב) כתב מרן "כל שהוא עיקר ועמו טפילה,

נד. ודלא כפי שכתב בספר ליבון הלכה (תשע"ז, עמ' רח"צ רצ"ט), ודבריו רחוקים ודחויים לענ"ד.

נה. שו"ר בלחם יהודה על הרמב"ם שם שהקשה כן, שהעיר מדברי הב"י בשם הרשב"א, על דברי הב"י בנד"ד.

זכעת חשבתי בס"ד על פתח וכיוון נכון ליישב דעת הב"י וסיעתו. דהנה ז"ל הב"י (בסי' ר"ח) "ומה שכתב אבל אם לא נתנו מהם בתבשיל אלא להקפותו וכו'. גם זה שם (ל"ט ע"א) אמר רב אשי כי הוינן ביה רב כהנא אמר לן, תבשילא דסלקא דלא מפשי ביה קימחא בורא פרי האדמה, דליפתא דמפשי ביה קימחא טפי בורא מיני מזונות, והדר אמר אידי ואידי בורא פרי האדמה, והאי דשדו ביה קימחא טפי לדבוקי בעלמא עבדי ליה. וכתב הרמב"ם בפ"ג (ברכות ה"ה) שהטעם, מפני שכל שהוא עיקר ועמו טפילה, מברך על העיקר ופוטר את הטפילה" ע"כ.

ובנד"ד הב"י הביא את דברי הרמב"ם לעניין עיקר וטפל, והביא גם מש"כ הרמב"ם שאם עירב עיקר בטפל, מברך על העיקר. ודייק הב"י מהרמב"ם "ונראה מדבריו שאם לא היו נותנים החלב חטה כדי לדבק אלא כדי לאכול החלב חטה בדבש, היה מברך בורא מיני מזונות", ולכאורה תימה, עד שכתב לדקדק כן מלשונו, הרי בהדיא כתב הרמב"ם "אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובות, הרי הוא עיקר".

והנראה בזה בס"ד, שסובר הב"י (והדרכ"מ והב"ח והט"ז) שהסכימו עימו ביסוד דבריו, דממה שכתב הרמב"ם בלשון כלל "כל שהוא עיקר ועמו טפילה, מברך על העיקר ופוטר את הטפילה, שכל דבר שמערבין אותו לדבק או כדי ליתן ריח או כדי

מברך על העיקר ופוטר את הטפילה, וכל דבר שמערבין אותו לדבק, או כדי ליתן ריח, או כדי לצבוע התבשיל, ה"ז טפילה, אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובות, הרי הוא עיקר, לפיכך מיני דבש שמבשלים אותם ונותנים בהם חלב חטה כדי לדבק ועושים מהם מיני מתיקה, אינו מברך במ"מ, מפני שהדבש הוא העיקר" ע"כ.

והרמ"א שם כתב "ונראה דהא דאם עירב כדי לתת טעם בתערובות שהוא עיקר, היינו דוקא שיש שם ממשות מן הדבר הנותן טעם ודבר חשוב, אבל בשמים שנותנין לתוך המרקחת, אע"פ שהם לנתינת טעם, אין מברכין עליהם, דבטלין במיעוטן, אע"פ שנותנין טעם. לכן נוהגין שלא לברך רק על המרקחת, ולא על הבשמים שבהן" ע"כ.

והנה אם כוונת הרמ"א במה שכתב "אבל בשמים" וכו', שה"ה לחלב חיטה, שאם ניתן כדי לתת טעם בתערובות, ה"ה שבטל במיעוטו, א"כ דבריו תמוהים מאד, דבמין דגן כל שניתן ליתן טעם, לעולם הוא העיקר וכמבואר.

ואין לתרץ דס"ל לב"י והדרכ"מ והב"ח והט"ז, דחלב חיטה נידון ככוסס את החיטה דברכתו האדמה, ואין לו חשיבות של מין דגן, זה אינו, דלהדיא כתב הרמב"ם דברכתו מזונות. ועוד, הרי הב"י עצמו ובספרו כס"מ על הרמב"ם כתב להדיא דמקור דין הרמב"ם הוא מהא דרב ושמואל דמיירו במין דגן. ובאמת שנים רבות הייתי נבוך בדברי הב"י כאן, ולא ראיתי מי שיפתור דבריו.

לצבוע" וכו', משמע להדיא שיש כאן גם דין נוסף (מלבד דין רב ושמואל דכל שיש בו"י), והוא, שבכל מקרה שבו נותנים אוכל באוכל אחר כדי לדבק, הרי הוא טפל, ומשמע להדיא שאם נותנים אוכל באוכל אחר כדי שיתן בו טעם, הרי הוא העיקר (מלבד הדין הנ"ל דרב ושמואל). וכגון אם יתנו מרקחת במיני דבש כדי שהמרקחת תיתן טעם בדבש ("כדי לאכול החלב חטה בדבש", וה"ה לשאר דברים), המרקחת עיקר (וכדעת החולקים על רבינו הטור, כדכתב הב"י ע"ד הרמב"ם).

ומש"כ "ונראה מדבריו שאם לא היו נותנים החלב חטה כדי לדבק אלא כדי לאכול החלב חטה בדבש", ס"ל לב"י שלעניין דין עיקר וטפל, הרמב"ם דוגמא בעלמא נקט, ובאמת ה"ה גם לשאר מינים, וכפי שסיים הב"י "ולפי זה ה"ה לכל הדברים המרוקחים בדבש שמרוקחים אותם כדי לאכלם בדבש שמברכין על הדבר המרוקח שהוא עיקר והדבש טפילה, וכדברי החולקים על רבינו", ועיקר כוונתו של הב"י היא ללמוד מהרמב"ם הגדרה נוספת לדין עיקר וטפל, והיינו בתערובת של שני מיני אוכלים, ויש ספק מי מכשיר את מי, מדוקדק בדברי הרמב"ם נראה שסובר כדעת חביריו של הטור, שהדרך היא שנותנים את המורבא לתוך הדבש, כדי

שהמורבא תיתן טעם בדבש (וכמו שנותנים חלב חיטה כדי שיתן טעם בדבש), ומוכח מלשונו דבכה"ג הוי המורבא עיקר, ודלא כהטור.

אולם פשוט שאף מרן הב"י מודה, שבדין רב ושמואל דכל שיש בו מין דגן, יש יתרון עצמי למין דגן, והיינו שהוא לעולם עיקר, כל שלא ניתן כדי לדבק, ורק שבנוסף לדין זה, סובר הב"י שמדקדוק לשון הרמב"ם שהסתעף לכלל "עיקר וטפל", ניתן לדקדק דס"ל כדעת החולקים על הטור. ותו לא מידי.

וזהו שהעיר הדרכ"מ (סק"ג) על הב"י "נראה דמ"מ בעינן דזהו הנותן טעם הוא עיקר המרקחת בלא הדבש כמו הומלתא", והיינו דודאי אין ללמוד מדברי הרמב"ם בדין עיקר וטפל דלעולם כל מאכל הניתן במאכל אחר הוא העיקר, אלא רק באופן שהמאכל שניתן הוא באמת העיקר, אז השני הוי טפל, אף שגם הוא נותן טעם. וכגון אם נתנו מעט תבלין בפירות, ודאי אין התבלין עיקר אלא הפירות.

ואמנם גם על הדרכ"מ הקשה החכם צבי (סי' קכ"ט) וכתב וז"ל "והנה הרב ז"ל נעל בפנינו שלא כראוי, כי נתן דבריו לשיעורין איזה מיקרי ממשות ודבר חשוב, אם בששים או במאה ומאתיים או

נו. ופשוט שאף הב"י מודה דכוונת הרמב"ם לומר דגם עיקר דין רב ושמואל ד"כל שיש בו", סו"ס באמת דינו מחמת "עיקר וטפל", שלעולם מין הדגן עיקר והשאר טפל (אא"כ ניתן לדבק), רק הב"י סובר שיש כאן גם כלל נוסף, שניתן ללמוד ממנו דין אחר וכדלקמן.

אדרבה, הדבש בא ליתן טעם בתערובת, ועליו יש לברך.

ועל זה תירץ הב"י "ואפשר, שכיון שהדברים המתקחים הם ניתנים לתוך הדבש אינם מתבטלים לגבי דידיה, כל שלא באו לדבק לבד או כיוצא בהם, דהוי ליה דבש תשמיש לדבר המרוקח, ודמי לפירות ששלקום במים שהם נכשרים לאכילה על ידי המים" וכו', ור"ל, שבאמת עיקר דעת האדם לאכול את המרקחת, אלא שהמרקחת לבדה אינה ראויה כ"כ לאכילה, והדבש מטעים ומכשיר אותה, כמו פירות שמבשלים במים, שעל אף שהפירות ניתנים לתוך המים, מ"מ המים אינם עיקר אלא להיפך, המים רק מכשירים ומתקנים את הפירות. הכי נמי, על אף שהמרקחת ניתנת לתוך הדבש, מ"מ הדבש ממתק ומכשיר את העיקר, היינו את המרקחת.

והנה החכם צבי הנ"ל הקשה עוד על הב"י וז"ל "הנה לע"ד אין דמיונם עולה יפה, דשאני מים שאינם באים ליתן טעם בניתנים לתוכן, אלא לרככם, והם היוליים מקבלים טעם הניתנין לתוכן, ואין נותנין בהם טעם וכו', לאפוקי דבש שעיקר ענינו ליתן טעם אף שמכשיר נמי, ולפעמים האוכל כבר מוכשר, ועיקר הכונה לנתינת טעם", וקושייתו ברורה, דאין מה להשוות מים שאין להם טעם עצמי, לדבש שטעמו העצמי חזק.

אכן נ"ל ליישב שהב"י סובר, שעל אף שברור שבאמת אין להשוות מים לדבש וכמו שטען החכם צבי, מ"מ עדיין,

כזית בכדי אכילת פרס", והיינו שלפי הדרכ"מ אין בזה גדר ברור, מתי התבלין עיקר ומתי עיקר כוונת האוכל עיקר.

אכן נראה לי שבאמת גם הב"י מודה לדברי הדרכ"מ בזה, וסברתם פשוטה, דכל שבאומדנא ניתן המאכל לתוך הדבש כדי לאכול את אותו המאכל, הוי הוא העיקר, והדבש נועד רק להכשירו, ולא תלי דווקא בשיעורים (ששים מאה וכו'), וכל מי שמכין אוכל, בד"כ יודע לבאר כוונתו בזה, על מה עיקר כוונתו, ומי מכשיר את מי, ולכן אין קושיית החכם צבי מוכרחת כ"כ.

ונראה לי שזהו שסיים הדרכ"מ "אבל כשעיקר הדבר אינו הדבר הניתן לטעמא, כמו שהאינדא עושין מרקחת במיני פירות ונותנין שם בשמים לטעמא ודאי אין לברך על הבשמים אף על גב שנותנים שם טעמא כי לא באו שם אלא למתק הקדרה והעיקר הוא הפרי ופשוט הוא לדעתי וכן המנהג" ע"כ. ולענ"ד ברור שאף הב"י יודה בזה, ופשוט. שו"ר בשו"ת פלא יועץ (ח"ב סי' י"ד ד"ה תו כת' הרב) שכתב להדיא ליישב שיטת הב"י מהשגת המג"א, ע"פ הדרכ"מ, עיי"ש.

ומה שהקשה הב"י וכתב "ואיכא למידק, שהרי כתב שאם עירב כדי ליתן טעם בתערובת הרי הוא עיקר, והדבש כיון שהוא בא ליתן טעם בתערובת הוא עיקר ועליו יש לברך", ר"ל, מנ"ל לרמב"ם ולחביריו של הטור לומר שהתערובת באה ליתן טעם בדבש ועליה יש לברך, אולי

בשני המצבים האדם בעיקר רוצה לאכול את המורבא, אלא שהמורבא אינה ראויה כ"כ לאכילה, וצריך לדבש כדי שיכשיר אותה, ונמצא הדבש מכשיר למורבא, ועל אף שיש לדבש גם טעם עצמי, מ"מ המורבא עיקר יותר. ולכן, כמו שברור שאין לברך על המים שהכשירו את הפירות, ה"ה שאין לברך על הדבש שהכשיר את מורבא, דהמורבא היא עיקר כוונת האוכל. וגם הדבש וגם המים "משרתים" ומכשירים את העיקר, על אף שהמשרתים שונים במקצת כנ"ל.

וכמדומה לי שבשורת פלא יועץ (ח"ב סי' י"ד ד"ה תו כת' הרב) הבין כדרכי את הב"י, ועיי"ש היטב שכתב בדעת הב"י, שאף שאין הבשמים רוב, מ"מ מכיון שהם העיקר לדעת האדם, לכן יש לברך עליהם, וז"ל שם אחר שהאריך בזה "וכן במורבא הרוב הוא הדבש, אלא דהורדים הנתונים בתוכו אינן לטעמא אלא לאכול".

ושוב ראיתי לו בסו"ד (בד"ה העולה) שכתב כן להדיא "ומעתה אין להקשות דא"כ נתנו דבריהם לשיעורין, דכבר כתבנו דהעיקר תלוי במה שהוא עיקר כוונתו לאכול וכו', והוצרכתי לכל זה מפני שראיתי להגאון חכם צבי (בסי'

קכ"ט) וכו', ולענ"ד כי יתן איש אל רוחו בכל מש"כ בזה מרישיה לסיפיה מדריש, בעיניו יראה כי נתיישבו כל תמיהותיו של הגאון ודו"ק כי אין להאריך" עכ"ל. ונתתי הודאה לנותן התורה שכיוונתי לדבריו בישוב דעת הב"י.

והפלא יועץ שם הפליג לומר (בסוד"ה העולה) עוד "נמצא דלעניין דינא לא פליגי המג"א עם הרב ב"י ומור"ם, ואלו ואלו דברי א"ח, דמרן ומור"ם איירו בנתינת טעם שהוא עיקר כוונת האכילה, וכך הבינו דברי הרמב"ם שכתב ליתן טעם בתערובת, והרב מג"א מפרש שבא ליתן טעם בעלמא להכשיר" עכ"ל. ודבריו נפלאים.

אמנם החכם צבי נראה שסובר שאין הדבש רק "מכשיר", אלא כבר חשוב מצד עצמו". כ"נ לענ"ד לבאר דברי הב"י והדרכ"מ, ודברי החולקים עליהם.

והנה לעיל כבר הבאתי לשון השו"ע (בסי' ר"ד סע' י"ב) שכתב "כל שהוא עיקר ועמו טפילה, מברך על העיקר ופוסט את הטפילה, וכל דבר שמערבין אותו לדבק, או כדי ליתן ריח, או כדי לצבוע התבשיל, ה"ז טפילה, אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובות, הרי הוא עיקר, לפיכך מיני דבש שמבשלים

נז. אכן יש להעיר שבאמת החכם צבי אינו סובר כן כלל, ורק רצה לדחות דעת הב"י שלמד מהרמב"ם שדיבר על חמשת המינים לשאר מינים, שבאמת אין לדמות ומבואר, אך לדעת החכם צבי עצמו אין דין הרמב"ם אמור אלא בחמשת המינים לחוד, אך בשאר מינים יש לילך אחר הרוב, וכדעת המג"א (בסי' ר"ד ס"ק כ"ה).

ולא במין דגן, שזה לא יתכן כלל, וכפי שהוכחנו לעיל באורך, וזהו שדקדק הרמ"א לכתוב "אבל בשמים שנותנין לתוך המרקחת, אף על פי שהם לנתינת טעם, אין מברכין עליהם דבטלין במיעוטן", ור"ל שרק במינים אחרים כגון בשמים (שאינם מדגן) שייך דין זה, אך לא במין דגן כלל וכמבואר בס"ר ר"ח, ופשוט^י.

והנה לעיל הבאתי שהמג"א (סי' ר"ד ס"ק כ"ה) השיג על הב"י שכתב לדמות כל המינים למין דגן, וכבר ביארתי כוונת הב"י לפענ"ד.

אכן המג"א שם כתב עוד וז"ל "פשוט דמיירי הרמב"ם דוקא בה' מינים, דבהכי איירי כל הפרק וכדסיים ואזיל לפיכך וכו' חלב חטה, אבל בשאר מינים פשוט דאזלינן אחר הרוב" וכו' ע"כ. ונ"ל שבאמת מרן הב"י חולק על זה, וסובר דבשאר מינים לא אזלינן דווקא בתר "רוב", אלא אזלינן בתר כוונת האדם שמכין את המאכל, כלומר מה דעתו לאכול, ומה דעתו שיכשיר. ואם דעתו שהדבש יכשיר את המורבא, אזי אפילו אם הדבש רוב, יש לברך על המורבא, ודלא כמג"א. כ"נ לי ביאור דעתו^י. אך ודאי לעולם גם מרן מודה דשאני מין דגן וכפי שביארתי לעיל.

אותם ונותנים בהם חלב חטה כדי לדבק ועושים מהם מיני מתיקה, אינו מברך במ"מ, מפני שהדבש הוא העיקר", והרמ"א שם כתב "ונראה דהא דאם עירב כדי לתת טעם בתערובות שהוא עיקר היינו דוקא שיש שם ממשות מן הדבר הנותן טעם ודבר חשוב, אבל בשמים שנותנין לתוך המרקחת אף על פי שהם לנתינת טעם, אין מברכין עליהם דבטלין במיעוטן אף על פי שנותנין טעם" ע"כ.

ולענ"ד שמרן השו"ע דקדק שלא לכתוב כלל זה, אלא באופן שמין הדגן טפל, דהיינו כשבא לדבק בלחוד, ומוכח מינה שאם בא ליתן טעם, לעולם הוא העיקר, וכמפורש בסוגיין, וכפי שפסק מרן הב"י בסוגיה בדוכתא (בסי' ר"ח סע' ב' וסע' ג').

אכן הרמ"א כתב "היינו דוקא שיש שם ממשות מן הדבר הנותן טעם ודבר חשוב", ולכאורה קאי ע"ד השו"ע דמיירי גם בחלב חיטה, ולפי"ז מבואר ברמ"א שגם בחלב חיטה אין לברך עליו אפילו אם ניתן ליתן טעם, עד שיהיה בו "ממשות ודבר חשוב" (וכעין סברת המאירי הנ"ל).

אולם ברור שזה אינו, והרמ"א לא בא לומר כלל זה אלא בשאר מינים

נח. וזהו שדקדקתי לעיל לכתוב "והנה אם כוונת הרמ"א שכתב "אבל בשמים" וכו', שה"ה לחלב חיטה, שאם ניתנו כדי לתת טעם בתערובות, ה"ה שבטל במיעוטו", והיינו שבאמת זה אינו, ולא מיירי הרמ"א אלא במינים אחרים כבשמים, וכמבואר.

נט. וידועה ומפורסמת מחלוקת החי"א והמשנ"ב בדין עיקר וטפל, אי אזלינן רק בתר רוב

וראיתי לפמ"ג שעמד בדברי הב"י והדרכ"מ הנ"ל בכמה מקומות, וא"א להאריך ולהביא כל דבריו, ורק אציין לדבריו, והנראה לענ"ד כתבתי ביישוב סברת הב"י והדרכ"מ.

וע' לפמ"ג בספרו ראש יוסף בברכות (בדף ל"ו ע"ב ד"ה חביץ קדירה) שהאריך בנד"ד. וע"ע לפמ"ג (בסי' ר"ד א"א ס"ק כ"ה), ועוד כתב (במשב"ז ס"ק ט"ז) וז"ל "ומה שכתב הרמב"ם כדי ליתן טעם בתערובת, כאילו אמר ליתן טעם התערובות (זאת אומרת ה"א במקום בי"ת), וכל אחד כדיניה, בשאר מינים אזלינן בתר רובא, וורדים וחבושים כתושים הם עיקר שהם הרוב ועיקר אכילה, ודבש טפל, ומברך על הוורדים וכו', ובחלב חטה שהוא מחמשת מינים וחשוב, המיעוט כרוב, כדלקמן (בס' ר"ח סע' ב'), כל שאין לדבק. ממילא אף דבש רוב וחלב חטה מעט, כל שנותן כדי לאכול שניהם יחד החלב חטה והדבש,

תו חלב חטה עיקר ומברך בורא מיני מזונות ודבש טפל. וכפי זה נבין דברי הכסף משנה (בפרק ג' הלכה ו' ד"ה ומ"ש לפיכך) שם, שכתב דרמב"ם כחבריו של הטור, וראיה מחלב חטה, יע"ש, ובלחם יהודה למהר"י עייאש ז"ל (שם) האריך. ולי העני י"ל, מדכתב חלב חטה לדבק, הא לאכול אף שחלב חטה מעט הוא עיקר, ולא עדיף חלב חטה מעט, משאר מינים הרוב, ולטור הדבש עיקר אף ברוב משאר מינים, הוא הדין חלב חטה, שמע מינה כחבריו של הטור סובר" וכו' עכ"ל. וע"ע בפמ"ג (סי' ר"ח משב"ז סוף סק"ג, ומשב"ז ס"ק י"ב).

ונדמה לי שדבריו קרובים מאד למה שכתבתי בביאור דברי הב"י, דגם הב"י מודה דדין דגן דין מיוחד הוא, אלא שיש לימוד נוסף שהרמב"ם בא ללמד בדין עיקר וטפל, ודו"ק. ועכ"פ כתב להדיא בביאור דברי הרמב"ם, דבנתן חלב

(וכ"ד דעת המשנ"ב בסי' רי"ב סק"א, ובסי' ר"ד ס"ק נ"ז), או כששניהם חשובים בעיני האוכל, יש לו לברך שתי ברכות (דעת החי"א כלל נ"א סע' י"ג, ומובא בשע"צ שם סק"ב. וכן נוטה דעת השבט הלוי ח"ז סי' כ"ז אות ג', וח"י סי' מ"ז. וכ"פ בחזו"ע ברכות עמ' קמ"ג בהערה, והביא שכ"ד הבן איש חי פינחס אות י"ז, והכה"ח סי' ר"ד אות ס', ודחה דברי המשנ"ב, והסתייע בדברי השבט הלוי הנ"ל. אכן צ"ע בחזו"ע שם עמ' רפ"ה סוף הערה א' שדחה שיטת החי"א מההלכה, ולכאורה סתר דבריו. וה' יאיר עיני. וע' בחזו"ע שם בעמ' רפ"ז ד"ה כוסכוס, ובעמ' רפ"ח סע' ב' ובהערה ג'. וע"ע בשו"ת שמש ומגן ח"א או"ח סי' כ"ז, ובסי' נ"ח עמ' קל"ב). ולפי דרכי יוצא, שדעת הב"י היא דעה שלישית, דאין לילך אחר הרוב, וגם אין לברך ב' ברכות, אלא יש לילך אחר העיקר בדעת האדם. (וכמדומה שבשו"ת פלא יועץ ח"ב סי' י"ד ד"ה תו כת' הרב, הבין כדרכי את הב"י, ועיי"ש היטב). אכן באופן שלדעת האדם שניהם עיקר, מסתבר לי שהב"י יודה לחי"א.

חטה שהוא מין דגן, לעולם יש לברך עליו, אא"כ ניתן לדבק. וכתב לבאר בכה"ג את דברי הכס"מ, שהם הם דברי הב"י התמוהים הנ"ל. וע"ע בתורת חיים (סופר, סי' ר"ח סק"ה וסק"ו) מש"כ בזה.

ומה מאד שמחתי כשמצאתי למהר"י עייאש בלחם יהודה על הרמב"ם שם (ברכות פ"ג ה"ד) שעמד בזה ע"ד הב"י התמוהים הנ"ל, וכתב ליישב כעין סברת הפמ"ג הנ"ל וכעין מש"כ לתרץ, אלא ששוב דחה תירוץ זה, וז"ל שם "וכי תימא דנילף לכל חד בדיניה, דכי היכי דבחמשת המינין כל שעירב כדי ליתן טעם אינו נקרא טפל, ה"ה בשאר דברים אי הווי רובא אם הם עשוין כדי ליתן טעם נחשיבנו עיקר, והא כדאיתיה והא כדאיתיה, א"כ מאי קא פריך מרן בתר הכי דלמה לא יברך על הדבש שהוא עיקר כיון שבא ליתן טעם בתערובת יעו"ש, שאני דבש דהוא מיעוט, והדברים המרוקחים הוא רובא, ולא מהני למיזל בתר המיעוט שבא ליתן טעם אלא דווקא בחמשת המינין" עכ"ל. הרי שכתב כככל הנ"ל, ורק דחה דרך זו, מפני שלא הבין לפי"ז את קושיית הב"י בהמשך דבריו.

ולענ"ד יש ליישב קושייתו כמ"ש לעיל, לדעת מרן בשאר מינים לא אזלינן בתר מיעוט ורוב כדעת המג"א, אלא אזלינן בתר החשיבות והעיקר, ולכן אף שהדבש מיעוט, מ"מ כיון שהוא עיקר, לכאורה עליו יש לברך. ודו"ק. ושו"ר שהלחם יהודה שם אח"כ הרגיש בזה, והנראה לענ"ד כתבתי. גם מש"כ

להקשות על הרמ"א הנ"ל (בסי' ר"ד סע' י"ב), לפמש"כ דבריו מיושבים, דהרמ"א לא מיירי במין דגן כלל.

אכן שוב כתב שם הלחם יהודה וז"ל "והיה אפשר לומר בדעת מרן ז"ל

דדייק בהא דרבינו דכתב אם עירב כדי ליתן טעם בתערובת הרי הוא עיקר, דלא קאי דוקא אחמשת המינין, אלא על כל מינין קאמר, דאי דווקא חמשה מינין, מאי איריא כדי ליתן טעם, והרי אפילו לא נתן בשביל להטעים המאכל טעמו אלא כדי לאכול עם התערובת, הוי קמח דחמשה מינין עיקר, דהרי לא שלל רבינו ליעשות טפל אלא לדבק וכיוצא, אלא ודאי דכשמערב כדי ליתן טעם, אפילו בשאר מינין הוי עיקר, ומהטעם שכתב מרן, דכל מידי דעביד לטעמא לא בטיל. ומה שבא מרן ללמוד מדין חלב חטה לדברים המרוקחין בדבש, הוא ענין אחר, והוא, דכל דברים הנאמרים בדין זה של התערובת, לא מיירו אלא בדבר הראוי לאכילה לבדו בלא תערובת, ולכך כשמערב שתיהן יחד בתבשיל, ניזיל בכל חד בתר חשיבותו, אבל בדברים שאינן ראויין לאכילה בעינן, כגון המרקחות וכמרקחת מרב"א של וורדים דאיפליגו בה הטור ושאר הפוסקים ז"ל דאינן מתכשרין לאכילה אלא ע"י הריקוח של דבש וכיוצא, בכה"ג הו"א אע"ג דהווי רובא, חשובין טפל, קמ"ל מדין חלב חטה דאינו ראוי לאכילה בעיניה, דטעמא דהוא טפל, אלא משום דהוא עשוי לדבק, הא אם היה עשוי לאכול, אף על פי שלא יוכשר לאכילה אלא ע"י דבש, היה מברך

בורא מיני מזונות, ומינה נילף לדברים המרוקחים דהוו רובא שמרוקחים אותם כדי לאוכלם בדבש שמברכין על המרוקח שהוא עיקר ואינו טפל מחמת שלא הוכשר אלא בדבש, דבענין זה ודאי דאין חילוק בין חמשת המינין לשאר דברים. ומ"מ הוקשה לו למרן, דבשלמא אם עשיית הדבש נעשה ג"כ בשביל עצמו כדי שיאכל אף על פי שיש בו תועלת זו דמכשיר הדברים המרוקחים לאכילה ניתא דאמרינן דהדבש טפילה כיון דעיקר האכילה הם דברים המרוקחים דהוו רובא, אבל כיון שעיקר הדבש לא בא בשביל עצמו כלל אלא דוקא כדי ליתן טעם, הא אמרינן דהבא ליתן טעם בתערובת לא בטיל, ולא דמיין דברים המרוקחים בדבש לאוכל חלב חטה בדבש דהתם שתייהן נעשין לאכילה. ומתריך שפיר כיון דהדבש ניתן לתוך דבר המרוקח וכו' ועדיין יש לדקדק בענין זה בס"ד" עכ"ל. וגם זה קרוב למה שכתבתי.

עכ"פ פשיטא ליה למהר"י עייאש, שלא יתכן שהב"י יאמר שאין לברך על הדגן כשניתן ליתן טעם או להזין, אפילו כשהוא המיעוט, ואפילו כשאין עיקר שם התבשיל ע"ש הדגן, וזה כפי שכתבתי לעיל. וע"ע בספר יצחק ירנן על הרמב"ם שם (פ"ג ה"ו) מש"כ בזה ע"ד הב"י.

ואפשר שזו גם כוונת המגן גיבורים (בסי' ר"ד אלף המגן ס"ק כ"ג) שכתבו וז"ל "כל שהוא עיקר, כ"כ הרמב"ם, והעיקר כהמג"א (ס"ק כ"ה) והחכם צבי (ס"ק קכ"ט) ז"ל דמיירי בחמש מינים דוקא. ומ"מ חילוקו של הרמ"א אמת, כמ"ש בשלטי גבורים (סק"ח^ט). וכן הסכים במים חיים (סי' ח') ע"ש בדין המלבן, ובפר"ח ביו"ד (סי' קי"ב ס"ק י"ז) ע"כ.

והיינו דאע"ג דודאי הרמב"ם מיירי במין דגן דווקא, מ"מ גם דקדוק הב"י והרמ"א אמת, דשני דינים יש, דין כל

ס. וז"ל שם "ובאמת אם כי דבריהם נכונים ומסכימים אל כוונת הרמב"ם, דמיירי בה' מינים שם, וגם מסכימים אל הדין, אבל לפע"ד גוף דינו של הרמ"א יש לו עיקר, וחילוקו הוא לדעתינו, דכל שיש בו ממשות ואכלו, א"כ ממילא חשבינן אותו לעיקר אכילתו, כיון שהוא הוא הנותן טעם, משא"כ אם אין בו ממשות כלל, רק לטעמא עביד, הרי גוף אכילתו הוא עקריית, ובזה אין בו רק הכשר ושבח אכילתו, ופשיטא דמברך על העיקר ופוטור את הטפל, וכן הוא מבואר בדברי הט"ז לעיל (סי' ר"ב סק"א) דאף בחמשת המינים ג"כ ככה"ג מברך על העיקר ופוטור את הטפל, וכן מבואר בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תשי"ז וסי' תתי"ג) ובתשב"ץ (ח"א סי' פ"ו) דאף בשאור ופלפלין שנתן לתוך היין, מברך על היין שהוא העיקר, אף דשם לטעמיה עביד, וע"כ דענין ברכה לא שייך לומר הך סברא דלטעמי עביד, והדבר תלוי בעיקר אכילתו, ורק היכא שיש ממשות מזה, בזה שפיר יש לומר כיון דאכלו והיא הוא הנותן טעם חשוב עיקר. וגם בשו"ת מים חיים שם צירף דברי הרמ"א לתרוצו והסכים לדבריו וכן נראה".

שיש בו, ובזה כל שניתן ליתן טעם הוי עיקר, ודין תערוכת שני מיני מאכלים, דכל שיש שם ממשות מן הדבר הנותן טעם ודבר חשוב, הוי עיקר. וכעין שכתב הפמ"ג הנ"ל "וכל אחד כדיניה, בשאר מינים אזלינן בתר רובא וכו', ובחלב חטה דהוא מחמשת מינים וחשוב, המיעוט כרוב" וכו' ע"כ.

ושו"ר שכע"ז כתב בשו"ת פלא יועץ (ח"ב סי' י"ד ד"ה אלא דצריך), שאחר שתמה מאד על הב"י הנ"ל, איך למד מדברי הרמב"ם בדין דגן, לשאר מינים, והא לא דמי כלל, שוב כתב ליישב וז"ל "והנראה לענ"ד ליישב, דאיברא דה' המינים נשתנו במעלתם משאר המינים, מ"מ מוכרחים אנו לומר דהרמב"ם ז"ל לא מטעם זה קאתי עלה, דזה כבר השמיענו לעיל (בהלכה ד') וז"ל קמח של ה' המינים שבשלו בקדרה וכו' מברך עליו בורא מיני מזונות וכו', וכאן (בהלכה ו') לא בא להשמיענו אלא הא דעיקר וטפל דהיינו מה שהוא עיקר האכילה, ולדוגמא נקט הטפל שהוא הקמח כשהוא לדבק דחשיב טפל, והדר קאמר דאם עירב כדי ליתן טעם הרי הוא עיקר. ומוכרח לומר דהאי דקארי ליה עיקר, לאו משום חשיבות דה' המינים, אלא מצד עצמו שהוא לטעמא חשוב עיקר, דאל"כ אלא שהוא משום חשיבות דה' המינים, לא הו"ל למימר הרי הוא עיקר, שכל עיקר אכילה, אלא ודאי דלדוגמא נקט קמח, וקמ"ל דבעביד לטעמא הגורם הטעם הוא העיקר, וכיון שהוא עיקר, בכל מילי צריך לברך ברכתו, דזה כלל גדול כל שהוא

עיקר ועימו טפלה מברך על העיקר וכו', ובזה עלו דברי מרן שפיר" עכ"ל. ודבריו קרובים מאד לדברי, והיינו דברור שיש יתרון עצמי במין דגן, שכל שניתן לטעם במאכל, לעולם הוא עיקר, אך הרמב"ם קמ"ל כלל נוסף, שכל עיקר וטפל, מברך על העיקר והטפל נפטר, ולדוגמא בעלמא נקט קמח טפל, והיינו רק כשניתן לדבק, וכפי שדקדק הרמב"ם לכתוב דין קמח רק באופן שהוא לדבק (דבכל אופן אחר, קמח עיקר). ושוב כתב שם הפלא יועץ (בד"ה תו כת' הרב), דבדבריו מיושבת השגת המג"א (ר"ד ס"ק כ"ה) על הב"י. ושם חזר שוב על דבריו, והרי זה כמבואר בס"ד, ותו לא מידי.

וע"ע בשו"ת דברי בניהו (חלק ל' סי' י"א), ושם העלה בקצרה ככל האמור כאן. וצל"ע בשו"ת אורחותיך למדני (ח"ד סי' ל"א). וראה עוד בספרו (ח"ו סי' ל"ו), ומסו"ד מבואר שמודה שאם הדגן בא ליתן טעם, יש לברך על שניצל מזונות, עיי"ש. ושוב יצא לאור ירחון האוצר, ושם (בחודש אלול תשע"ט או תשרי תש"פ) האריך אחד הכותבים שאין לברך מזונות בנד"ד, וצל"ע שם. וראיתי שלאח"ז כותב אחר סתר כל דבריו, ואין לדבר סוף.

העולה לדינא מכל האמור

בהא נחתינא ובהא סלקינא, שכל מאכל שמעורב בו אחד מחמשת המינים, תמיד יש לברר לשם מה ניתן הדגן, שאם ניתן לכוונת אכילה, היינו או לטעם או

להזין וכד', "כל שהוא מכויין להנאת גופו מאותו הקמח" (לשון שו"ת פלא יועץ), "שאלולי הקמח לא הוה חזי למיכל כולי האי כמו השתא" (לשון הפר"ח), לעולם הוא העיקר, ולא משנה מה "שם" המאכל, או מה הכמות של הדגן, או מה עיקר בדעת האוכל.

אך אם ניתן הדגן לדברים "חיצוניים", כגון לדבק את המאכל או להסמיכו, או לצבע, או לריח, או להשלמת מראה טוב וכל כיוצ"ב, בזה הדגן בטל ומברך על המין השני (אף שטעם הדגן ניכר). וכך מוכח מפשט הסוגיות, וכ"ד רוב ככל רבותינו הראשונים, וכ"ד כמעט כל הפוסקים שהובאו דבריהם לעיל.

ודעת רבינו המאירי שסובר שיש תנאי נוסף, והוא, שעיקר "שם" המאכל יהיה על שם הדגן, היא דעת יחיד, ולא מצאנו לו חבר בראשונים, וגם לא

בפוסקים האחרונים. (ואמנם יש מיעוט פוסקים שכתבו שגם דעת הרא"ש והטור כדעת המאירי, ולענ"ד אין דבריהם מחוורים, כפי שהארכתי לעיל).

ולפי כל האמור הדבר פשוט וברור שיש לברך על מאכל הנקרא "שניצל", דהיינו עוף וכד' המצופה בפירוורי לחם וכד', ברכת מזונות, שפשוט שבזמנינו הדגן ניתן לטעם, ולא לדבק בעלמא כפי שהיה בעבר. וה"ה למאכל הנקרא "פסק זמן", שעיקרו עשוי משוקולד וכד', ויש בו גם מעט דגן לשם טעם ופריכות וכד', ולכן ברור שיש לברך עליו מזונות. (ולעניין ברכה אחרונה, ע' בהערה לעיל). וכן הורו למעשה כמה גדולים, ולהוראתם יש עיקר בש"ס ובראשונים ובפוסקים, ודלא כמי שהורה לברך שהכל. (אא"כ הדגן ניתן לדבק, או שלא ידבק השניצל למחבת וכד'). כ"נ לפענ"ד בס"ד.

